

T.C.

Dicle Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü

İktisat Anabilim Dalı

Yüksek Lisans Tezi

**2008 KÜRESEL FİNANS KRİZİ SONRASINDA DIŞ
TİCARETTE KORUMACILIK VE TÜRKİYE
EKONOMİSİNE OLASI ETKİLERİ**

Gökhan ACUL
17921007

Danışman
Doç. Dr. Mehmet KAYA

Diyarbakır 2020

T.C.
Dicle Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü
İktisat Anabilim Dalı

Yüksek Lisans Tezi

**2008 KÜRESEL FİNANS KRİZİ SONRASINDA DIŞ
TİCARETTE KORUMACILIK VE TÜRKİYE
EKONOMİSİNE OLASI ETKİLERİ**

Gökhan ACUL
17921007

Danışman
Doç. Dr. Mehmet KAYA

Diyarbakır 2020

TAAHHÜTNAME

SOSYAL BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

Dicle Üniversitesi Lisansüstü Eğitim-Öğretim ve Sınav Yönetmeliğine göre hazırlamış olduğum “2008 Küresel Finans Krizi Sonrasında Dış Ticarete Korumacılık ve Türkiye Ekonomisine Olası Etkileri” adlı tezin tamamen kendi çalışmam olduğunu ve her alıntıya kaynak gösterdiğimi ve tez yazım kılavuzuna uygun olarak hazırladığımı taahhüt eder, tezimin kağıt ve elektronik kopyalarının Dicle Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü arşivlerinde saklanmasına izin verdiğimi onaylarım. Lisansüstü Eğitim-Öğretim yönetmeliğinin ilgili maddeleri uyarınca gereğinin yapılmasını arz ederim.

24/08/2020

Gökhan ACUL

ÖNSÖZ

Bu çalışmanın gerçekleştirilmesinde, yüksek lisans öğrenimim boyunca benimle yakından ilgilenen, engin bilgi ve tecrübeleriyle bana yol gösteren değerli danışmanım Doç. Dr. Mehmet KAYA'ya ve aynı zamanda kıymetli bilgileriyle bana ışık tutan Prof. Dr. Bahar BURTAN DOĞAN'a, Doç. Dr. M.Halis ÖZER'e ve Dr. Öğr. Üyesi Murat CİHANGİR'e sonsuz teşekkürlerimi sunarım.

Ayrıca hayatım boyunca maddi ve manevi desteklerini esirgemeyen başta canım ailem olmak üzere yengem Elif ACUL'a, değerli amcam Hacı KAYDI'ya ve kıymetli arkadaşım Edanur İÇAĞASI'na her zaman teşekkürlerimi borç bilir, sonsuz şükranlarımı sunarım.

Gökhan ACUL
Diyarbakır 2020

ÖZET

Dünya ticaretinde yaşanan ekonomik ve finansal krizler ülkeleri yeni dış politika uygulamalarına itmiştir. Bu bağlamda, ‘*Mortgage*’ konut krizi olarak da bilinen 2008 küresel finans krizi, başta ABD olmak üzere neredeyse tüm ülkelerin ekonomisini sarsmıştır. Küreselleşmenin de etkisiyle dünya finans sisteminin birbirine entegre olması ve ülkelerin de birbirlerine olan bağılıklarının artması krizin dünya ekonomisine hızlı bir şekilde yayılmasına neden olmuştur. Krizin yıkıcı etkileri, hem finans piyasasının bozulmasına hem de dünyadaki toplam talebin düşmesine neden olarak küresel ticareti de büyük ölçüde yavaşlatmıştır. Dolayısıyla ülkeler, krizin etkilerini azaltmak veya tamamen sıyrılmak için korumacı politikalara yönelmişlerdir. Trump’ın ABD başkanı olarak seçilmesiyle özellikle Çin’e karşı yeni korumacı politikalar gündeme gelmiş ve Çin’in de karşılık vermesiyle ticaret savaşlarını beraberinde getirmiştir. Bu çalışmamızda dünya ekonomisinde büyük bir paya sahip olan iki süper gücün karşılıklı ticaret savaşlarının dünya ekonomisine etkileri ve Türkiye’ye olası yansımaları açıklanmıştır.

Anahtar Sözcükler

Yeni Korumacılık, 2008 Krizi, ABD-Çin, Türkiye

ABSTRACT

Economic and financial crises in world trade pushed countries to new foreign policy implementations. In this context, the 2008 global financial crisis, also known as the "Mortgage" housing crisis, has shaken the economies of almost all countries, especially the USA. The integration of the world financial system with the effect of globalization and the increase in the dependence of the countries to each other caused the crisis to spread rapidly to the world economy. The devastating effects of the crisis both caused the financial market to deteriorate and the total demand in the world to decline, significantly slowing global trade. Therefore, countries have turned to protectionist policies in order to reduce the effects of the crisis or to get rid of it completely. With the election of Trump as the president of the USA, new protectionist policies especially against China came to the agenda and with China's response, it brought trade wars with it. In this study, a large share of the world economy has been described having two super powers of their mutual trade war effects on the world economy and the possible repercussions for Turkey

Keywords

New Protectionism, 2008 Crisis, USA-China, Turkey

İÇİNDEKİLER

Sayfa No.

ÖNSÖZ.....	I
ÖZET.....	II
ABSTRACT	III
İÇİNDEKİLER.....	IV
TABLO LİSTESİ	VIII
ŞEKİL LİSTESİ	IX
KISALTMALAR.....	X
GİRİŞ.....	1

BİRİNCİ BÖLÜM

DÜNYA TİCARETİNDE KLASİK KORUMACILIK ÇERÇEVESİNDEN YENİ KORUMACILIĞIN YÜKSELİŞİ, NEDENLERİ VE TEMEL ARAÇLARI

1.1. KORUMACILIĞIN TARİHSEL GELİŞİMİ OLARAK MERKANTİLİZM VE KORUMACILIK ANLAYIŞI	3
1.2. FİZYOKRATLAR VE SERBEST TİCARET ANLAYIŞI.....	4
1.3. KAVRAMSAL ÇERÇEVEDE KLASİK KORUMACILIK.....	5
1.4. KORUMACILIĞIN NEDENLERİ VE TEMEL ARAÇLARI.....	6
1.4.1. Uluslararası Ticarete Korumacılığın Nedenleri	6
1.4.1.1. Ulusal Güvenlik.....	6
1.4.1.2. Bebek (Genç) Endüstriler Tezi.....	7
1.4.1.3. Stratejik Ticaret Politikası.....	8
1.4.1.4. İstihdam Seviyesinin Artırılması.....	8
1.4.1.5. Ödemeler Bilançosu Denkliğinin Sağlanması.....	9
1.4.1.6. Ulusal Pazarlık Gücünün Artırılması	9
1.4.1.7. Ticaret Hadlerinin İyileştirilmesi (Optimum Tarife Görüşü).....	9

1.4.1.8. Haksız Rekabet Unsuru Olan Dampinge Karşı Önlem	10
1.4.2. Klasik Korumacılıkta Kullanılan Temel Araçlar	11
1.4.2.1. Gümrük Tarifeleri	11
1.4.2.2. Miktar Kısıtlamaları (Kotalar)	11
1.4.2.2.1. İthalat kotaları	12
1.4.2.3. İthalat Yasakları	12
1.4.2.4. Dış Ticaretin Devletleştirilmesi.....	13

1.5. YENİ KORUMACILIĞIN YÜKSELİŞİ, NEDENLERİ VE TEMEL YÖNTEMLERİ 13

1.5.1. Yeni Korumacılık	13
1.5.2. Yeni Korumacılığın Gelişimi	14
1.5.3. Yeni Korumacılığın Başlıca Nedenleri	15
1.5.3.1. İstihdamın Korunması	15
1.5.3.2. Rekabet Koşullarına Göre Uyumun Sağlanması.....	16
1.5.3.3. Adaletli Olmayan Ticari Rekabetle Mücadele	16
1.5.3.4. Yüksek Teknolojiye Dayalı Endüstri Dallarının Korunması	16
1.5.3.5. Milli Ekonomi Açısından Önemli Olan Sektörlerin Korunması	16
1.5.3.6. Korumacılığı Dış Pazarları Açmak İçin Kullanmak	17
1.5.4. Yeni Korumacılık Politikaları Kapsamında Kullanılan Araçlar:	
Tarife Dışı Engeller.....	17
1.5.4.1. Tarife Dışı Engellerin Tanımı ve Çeşitleri	17
1.5.4.2. Tarife Dışı Engellerin Çeşitleri	17
1.5.4.2.1. Miktar Kısıtlamaları (Kotalar)	17
1.5.4.2.1.1. Kotalar ve Tarife Kotaları	18
1.5.4.2.1.2. Gönüllü İhracat Kısıtlamaları.....	18
1.5.4.2.1.3. İthalat Yasakları ve Ambargolar	19
1.5.4.2.2. Mali Nitelikli Tarife Dışı Engeller	19
1.5.4.2.2.1. Anti-Damping Vergileri	19
1.5.4.2.2.2. Ayrımcı Devlet Satın Alımları ve Ticaretin Devlet Eliyle Yapılması.....	20
1.5.4.2.2.3. İhracat Sübvansiyonları ve Telafi Edici Vergiler.....	21

1.5.4.2.2.4. İhracat Vergileri	21
1.5.4.2.2.5. Değişken Nitelikli Vergiler	22
1.5.4.2.2.6. İthalat Teminatları	22
1.5.4.2.3. Ticarete İdari ve Teknik Engeller.....	22
1.5.4.2.3.1. İthalat Lisansları	23
1.5.4.2.3.2. Sevkiyat Öncesi İnceleme	23
1.5.4.2.3.3. Gümrük Değerleme Prosedürü.....	23
1.5.4.2.3.4. Menşe Kuralları.....	24
1.5.4.2.3.5. Ticarete Teknik Engeller.....	25
1.5.4.2.3.6. Çevre ve Dış Ticaret İlişkisi.....	25
1.6. GATT-DTÖ ve YAPILAN TİCARİ MÜZAKERELER	26
1.6.1. Kuruluş Çerçevesinden GATT'ın İncelenmesi	26
1.6.2. GATT'ın Amaçları ve Temel İlkeleri	27
1.6.3. GATT Çerçevesinden Yapılan Ticaret Müzakereleri	28
1.6.4. Kuruluş Çerçevesinden DTÖ'nün İncelenmesi.....	29
1.6.5. DTÖ'nün Amaçları ve Temel İlkeleri	31
1.6.6. DTÖ' nün İşlevleri ve GATT ile Arasındaki Temel Farklar	32
İKİNCİ BÖLÜM	
2008 KÜRESEL FİNANS KRİZİ SONRASINDA ARTAN YENİ KORUMACI EĞİLİMLER VE ABD-ÇİN ARASINDAKİ TİCARET SAVAŞLARI	
2.1. 2008 KÜRESEL FİNANS KRİZİ VE DÜNYA EKONOMİSİNDE YARATTIĞI DEĞİŞİM.....	34
2.2. 2008 KÜRESEL FİNANS KRİZİ SONRASI DÜNYADA ARTAN KORUMACI EĞİLİMLER	36
2.3. GELİŞMİŞ ÜLKELERDE KORUMACI EĞİLİMLER	38
2.3.1. 2008 Küresel Finans Krizi Sonrası ABD'de Korumacı Politikalar .	40
2.3.2. 2008 Küresel Finans Krizi Sonrası Çin'de Korumacı Politikalar	43
2.4. ABD ve ÇİN'İN TARİHSEL SÜREÇTEKİ EKONOMİK VE SİYASİ İLİŞKİLERİ.....	47
2.4.1. Ticaret Savaşı Kavramı ve Bazı Nedenleri	49
2.4.2. İki Süper Gücün Ticaret Savaşı: ABD ve ÇİN.....	50

2.4.3. İki Süper Gücün Kur Savaşları: ABD ve ÇİN	52
2.5. TİCARET SAVAŞLARININ DÜNYA EKONOMİSİNE OLASI YANSIMALARI.....	54
ÜÇÜNCÜ BÖLÜM	
YENİ KORUMACILIK VE TİCARET SAVAŞLARININ GELİŞMEKTE OLAN ÜLKELER VE TÜRKİYE'YE OLASI YANSIMALARI	
3.1. GELİŞMEKTE OLAN ÜLKELERDE YENİ KORUMACILIK VE TİCARET SAVAŞLARININ TARİHSEL GELİŞİMİ	58
3.2. GELİŞMEKTE OLAN ÜLKELERDE KORUMACI EĞİLİMLER	59
3.3. CUMHURİYET SONRASI TÜRKİYE'DE KORUMACI POLİTİKALAR	64
3.3.1. Kuruluş Dönemi Korumacı Politikalar (1923-1929)	64
3.3.2. Büyük Buhran Sonrası Devletçi Politikalar (1930-1950)	66
3.3.3. Kalkınma Planlarıyla Korumacı Politikalar (1963-1980)	67
3.4. 2008 KÜRESEL FİNANS KRİZİ SONRASI TÜRKİYE'DE KORUMACI POLİTİKALAR	68
3.4.1. 2008 Küresel Finans Krizinin Türkiye Ekonomisinde Yarattığı Değişimler	68
3.4.2. 2008 Küresel Finans Krizi Sonrası Türkiye'de Artan korumacı Eğilimler.....	71
3.5. 2008 KÜRESEL FİNANS KRİZİ SONRASI TÜRKİYE-ABD ARASINDA YAŞANAN KORUMACI POLİTİKALAR	73
3.5.1. Türkiye ve ABD'nin Tarihsel Süreçte Ekonomik ve Siyasi İlişkileri	73
3.5.2. Türkiye-ABD Arasındaki Ekonomik İlişkiler Ticaret Savaşlarına Yol Açar mı?	75
3.6. ABD-ÇİN ARASINDAKİ TİCARET SAVAŞLARININ TÜRKİYE EKONOMİSİNE OLASI YANSIMALARI.....	77
SONUÇ	79
KAYNAKÇA	83

TABLO LİSTESİ

Sayfa No.

Tablo 1: Dünya Ekonomisinde Yaşanan Gelişmeler	14
Tablo 2: GATT Ticaret Müzakereleri	29
Tablo 3: DTÖ Kuruluş Anlaşması	30
Tablo 4: Dünyadaki Büyüme, Enflasyon ve Ticaret Artışı(%).....	36
Tablo 5: G-20 Ülkelerinin Aldığı Korumacı Önlemler.....	37
Tablo 6: Dünya ‘‘Ticarette Teknik Engeller’’ Toplamı (2008-2012).....	38
Tablo 7: ABD’nin Ticaret Açığı Verdiği Bazı Ülkeler(milyar \$).....	40
Tablo 8: ABD’nin Çin’e Karşı Uyguladığı Müdahale Sayısı	41
Tablo 9: ABD Korumacılığının Çin Sektörüne Etkileri (2009-2019).....	42
Tablo 10: ABD’nin Dış Ticareti (Trilyon \$)	43
Tablo 11: Çin’in Dış Ticareti (Trilyon \$).....	44
Tablo 12: Çin’in Ticaret Açığı Verdiği Bazı Ülkeler (Milyar \$).....	44
Tablo 13: Çin’in ABD’ye Karşı Uyguladığı Müdahale Sayısı	45
Tablo 14: Çin Korumacılığının ABD Sektörüne Etkileri (2009-2019).....	46
Tablo 15: Gelişmekte Olan Bazı Ülkelerin Korumacı Önlemleri.....	61
Tablo 16: Türkiye’nin ABD ile Dış Ticareti (milyon dolar).....	74

ŞEKİL LİSTESİ

Sayfa No.

Şekil 1: Bazı Ülkelerin Anti-Damping Soruşturmaları	20
Şekil 2: Dünya GSMH Miktarı (Trilyon \$).....	35
Şekil 3: 2008 Kriz Sonrası Bazı Ülke Gruplarının Büyüme Oranları	70
Şekil 4: Türkiye İçin Uygulanan Bazı Korumacı Politikalar	72

KISALTMALAR

AB	Avrupa Birliği
ABD	Amerika Birleşik Devletleri
AÇM	Anlaşmazlıkların Çözüm Mekanizması
BM	Birleşmiş Milletler
FED	Federal Reserve (ABD Merkez Bankası)
GATT	Gümrük Tarifeleri ve Ticaret Genel Anlaşması
GOÜ	Gelişmekte Olan Ülkeler
GSMH	Gayri Safi Milli Hâsıla
GSYH	Gayri Safi Yurtiçi Hâsıla
GTA	Global Trade Alert
GÜ	Gelişmiş Ülkeler
IBRD	Uluslararası İmar ve Kalkınma Bankası
IMF	Uluslararası Para Fonu
ITO	Uluslararası Ticaret Örgütü
KFK	Küresel Finans Krizi
TCMB	Türkiye Cumhuriyeti Merkez Bankası
WTO/DTÖ	Dünya Ticaret Örgütü

GİRİŞ

Dünya tarihinde sanayi ve teknoloji alanında meydana gelen gelişmeler, dünya dış ticaretine yeni bir boyut kazandırmıştır. Ülkelerin mal üretiminde eksik ihtiyaçlarını gidermek için birbirlerine olan bağımlılık, ülkeler arasındaki ekonomik sınırı kaldırmıştır. Bu durum, küreselleşmenin de beraberinde getirdiği sosyo-kültürel, siyasal ve ekonomik faaliyetlerin uluslararası boyutlara ulaşmasına neden olmuştur. Dünya dış ticaretinde artan ekonomik ilişkiler, bazı ülkelerin ekonomik refahını yükseltirken bazı ülkeleri ise dışa bağımlı hale getirmiş ve ticaret dengelerinde cari açık oluşmasına yol açmıştır. Dolayısıyla dış ticaret açığını pozitivize etmek veya en aza indirmek isteyen ülkeler gümrük tarifeleri, ticaret engelleri, kur müdahaleleri gibi bir takım korumacı politikaların benimsendiği görülmüştür.

Tarihsel perspektiften bakıldığında korumacılığın 16. yüzyılda Batı Avrupa’da başlayan merkantilizm dönemine kadar uzandığını söylemek mümkündür. Merkantilizm anlayışına göre; bir ülkenin küresel düzeyde güçlü olması o ülkenin altın ve gümüş gibi değerli madenlerin miktarına bağlıdır. Bu yüzden bunları miktar olarak artırmak için ithalat yerine daha çok mal ihracatını teşvik etmek suretiyle değerli maden elde edilmeye çalışılmıştır. Bu hedeflere ulaşmak için devletin iç ticarete ekonomiye müdahale edilmesinin serbest olduğunu, dış ticarete ise devletin korumacı bir anlayış sergilemesini gerektirdiğini öne sürmüşlerdir.

Kavramsal çerçevede bakıldığında ise korumacılıkla ilgili birçok tanım bulunmaktadır. Dolayısıyla korumacılığı dünya fiyatlarının üzerinde üretim yapan üreticilerini kendi iç piyasasındaki yerini korumak için ithal yoluyla ülkeye giren mallara tarifeler ile fiyatlarını yükseltmek şeklinde tanımlayabiliriz. Korumacılık daha çok büyük ekonomik ve finansal krizlerin yol açtığı ekonomik tahribatlardan kurtulmak amacıyla başvurulmuş politikalar.

Bu çerçeveden bakıldığında en son yaşanan 2008 küresel finans krizi, ülkelerin dış politikalarını tekrardan gözden geçirme gereksinimine ihtiyaç duyulmuştur. Krizin ekonomi üzerindeki yıpratıcı etkilerinden dolayı finansal yapı zora girmiş, dünya ticaret hacminde düşüş görülmüş ve bu da ekonomik durgunluğa yol açmıştır. Dünya ticaretindeki ülkelerin de birbirlerine entegre olması başta ABD, AB, gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerin çoğu küresel krizin olumsuz etkilerinden payını almıştır. ABD ekonomisindeki kötü gidişatın cari açığına yansımaları sonucu yeni korumacılık politika söylemleriyle adından sıkça söz ettiren Donald Trump'ın 2016'da ABD başkanı olarak seçilmesine sebep olmuştur. Trump'ın özellikle Çin devletini haksız kazanç ve teknoloji hırsızlığıyla suçlaması korumacılık politikalarının fitilini ateşlemiştir. Dolayısıyla başta Çin olmak üzere Meksika ve Almanya'yı da kapsayan korumacılık politikalar uygulanmıştır. Ancak karşı ülkelerin de misilleme de bulunmaları ticaret savaşlarına yol açmıştır.

Bu bağlamda çalışmamızın ilk bölümünde klasik korumacılığın tarihsel gelişimi ve nedenleri, ardından yeni korumacılığın yükselişi, sebepleri ve kullanılan temel araçlarına değinilerek, DTÖ ve GATT çerçevesinde yapılan müzakerelere yer verilmiştir.

İkinci bölümde dünya ekonomisinde büyük bir paya sahip olan, özellikle 2008 kriz sonrası ABD ve Çin arasındaki karşılıklı korumacı politikalarının ticaret savaşlarına dönüşmesi ve bunun dünya ekonomisine olası etkileri ele alınmıştır.

Son olarak üçüncü bölümde ise dış ticarete yeni korumacı eğilimlerin gelişmekte olan ülkeler ve Türkiye ekonomisine olası etkileri açıklanmış ve hem Cumhuriyet sonrası hem de 2008 kriz sonrası Türkiye'nin uyguladığı korumacı politikalarla değinilmiştir. Ayrıca 2008 kriz sonrası ABD-Türkiye arasındaki ekonomik ilişkilerin bir ticaret savaşına yol açar mı? ABD-Çin arasındaki ticaret savaşlarının Türkiye ekonomisine olası yansımaları gibi sorulara cevap aranmıştır.

BİRİNCİ BÖLÜM

DÜNYA TİCARETİNDE KLASİK KORUMACILIK ÇERÇEVESİNDEN YENİ KORUMACILIĞIN YÜKSELİŞİ, NEDENLERİ VE TEMEL ARAÇLARI

1.1. KORUMACILIĞIN TARİHSEL GELİŞİMİ OLARAK MERKANTİLİZM VE KORUMACILIK ANLAYIŞI

Dünya ticaretinin tarihsel gelişimi, uluslararası ticarete yaşanan iki karşıt politika ve bunların ticaret alanlarında yaptıkları uygulamaların üzerinde şekillendiği görülmektedir. Söz konusu politikalar aynı zamanda iktisat tarihinin de başlangıcı olarak kabul edilen; Merkantilizm ve beraberinde getirdiği korumacı uygulamaları ile serbest ticaret anlayışını benimseyen Fizyokratlar olarak ortaya çıkmışlardır.

Bu iki farklı politika zamanla değişime uğrasa da devletlerin ekonomi politikalarını ve dış ticaret stratejilerini belirlemede etkili olmuşlardır (İntepe, 2015: 3). Orta Çağdaki feodal yapıya tepki olarak doğan Merkantilizm; Latince de “*merkant*” yani tüccar veya tacir anlamına gelmektedir (Demir, 2019: 4).

Merkantilizm anlayışına göre bir ülkenin uluslararası arenada güçlü olması o ülkenin altın ve gümüş gibi değerli madenlerin miktarına bağlıdır. Bu yüzden altın ve gümüş gibi değerli maden miktarlarını artırmak için ithalattan daha çok mal ihracatını teşvik etmek suretiyle değerli maden elde edip dış ticaret dengensini de lehine çevrilerek zenginleşmeye çalışmalıdır.

Bu hedeflere ulaşmak için devletin ekonomiye müdahalesinin iç ticarete serbest ve dış ticarete ise korumacı bir anlayış gerektirdiğini öne sürmüşlerdir (<https://tarihbilgi.org/merkantilizm-nedir/>). Adam Smith’in 1776’ da yayımlanan

“*Ulusların Zenginliği*” adlı çalışmasında korumacılık politikalarının, iktisat tarihinin başlangıcı olan yani merkantilizm’e dayandırması bu anlayışı desteklemektedir (İntepe, 2015: 4).

Merkantilizmin dünya servetini sabit varsaymaları ise, dünya ekonomisindeki ticaretin sürekli bir çelişki ve çıkar çatışmasına neden olmuştur. Merkantilizm, dışa karşı koruma ve sıkı devlet müdahalesinin yanında, aynı zamanda gl bir deniz filosuna sahip olmaya önem vermiş bu sayede yeni sömürgelerle ticareti daha da geliştirerek başka ülkelerden kıymetli madenlerin ülkeye girişini güvenli bir şekilde sağlamışlardır.

Sanayi devriminin yaşanmasıyla insan emeğinden daha çok seri üretim yapılabilen makinalara ihtiyaç artmıştır. Makineleşme sayesinde üretimde artış yaşanmış, bu da üretilen malların başka ülkeye ihracatını gerektirdiği için merkantilizmin tartışılmasına zemin hazırlamıştır.

Çünkü feodal sistemin çökmesiyle ulus devletler kurulmuş ve yeni sermaye sınıfları oluşmuştur. Bu da hem kr güdülerini hem de teknolojik gelişmelerini artırmıştır. Sonuç olarak korumacılığa ilk örnek olarak gösterilen Merkantilizme bir tepki olarak 18. Yüzyıl başlarında Fransa’da ortaya çıkan Fizyokratlar olmuştur (Seyidoğlu, 2009: 20).

1.2. FİZYOKRATLAR VE SERBEST TİCARET ANLAYIşI

Diğer bir adı iktisadi liberalizm olan serbest ticaret teorisi 18. Yüzyılın başlarında Merkantilizm politikalarına tepki olarak doğmuştur. Serbest ticaret teorisi, Merkantilizmin sıkı devlet müdahalesi ve korumacı politikalarının aksine devletin piyasadaki ekonomi politikalarına müdahale etmediği, karşılıklı ticaretin kendi arz ve talep şartlarına göre serbest bir şekilde işlendiği bir ticaret teorisini ifade etmektedir (Tuncer, 1994: 239).

Bu serbest ticaret teorisini benimseyen fizyokratlar terim olarak Fransızca “*Phyiocrate*” sözcüğünden gelmiştir. En önemli kurucusu Francois Quesnay olan fizyokratlar, Fransa’da gelişen bir iktisadi akımdır. Fizyokratlara göre piyasada oluşan arz ve talep dengesizliğinin kendiliğinden giderildiği yani piyasada bir

“görünmez el” anlayışının benimsendiği için devletin ekonomideki dengesizliğe müdahale etmesine karşı çıkmışlardır. Fizyokratlar ekonomideki en önemli alan olarak tarımı görmüşler ve ülkenin ekonomik yönden refah seviyesinin yüksek olmasını tarım alanındaki hasılanın artışına bağlamışlardır (Eker, Altay ve Sakal 1994: 9-10).

Fizyokratlar her ne kadar gerçek zenginliğin sanayiden daha çok tarım alanındaki hâsıla artış miktarına bağlı olduğunu öne sürmüşlerse de, Merkantilizm ve onun korumacı politikalarına karşı çıktıkları için bir nevi klasik liberalizmin de temelini oluşmasında etkili olmuşlardır.

Klasik liberalizmin ilk savunucularından olan Adam Smith de merkantilizm anlayışının dünya servetini sabit varsayarak iki ülke arasındaki ticarete birinin kar edip, diğerinin zararlı çıkması ve ekonomik zayıflığının yanında askeri gücünün de zayıflayacağı düşüncesine karşı çıkarak eleştirmiştir. Çünkü Adam Smith’in mutlak üstünlükler teorisine göre, ülkelerin dış ticarete kendini bir alanda uzmanlaştırması, o ticaretin her iki taraf için de faydalı olacağını öne sürmüştür (İntepe, 2015: 5).

Fizyokratların sanayinin faydalarını kısmen kabul etseler de Fransa’nın o zamanlar bir tarım ülkesi olması ve devletin tarım üzerindeki ağır müdahaleleriyle vergilerin yükselmesine neden olması, Fransa’daki tarımsal üretimin gittikçe azalmasına yol açmıştır. Ancak fizyokratlar, sanayiden daha çok tarımsal üretimle ülkenin kalkınacağını öne sürmüşlerdir. Fransa’nın tarımsal hasılasının artırılması ve ülkenin refah seviyesinin yükselerek zenginleşmesi de tarımsal üretimin önündeki var olan tüm engellerin kaldırılarak merkantilizmin korumacı politikalarının aksine tamamen serbestliği yani piyasadaki arz ve talep koşullarına göre şekillenmesini savunmuşlardır (Köse, 2013: 11-12).

1.3. KAVRAMSAL ÇERÇEVEDE KLASİK KORUMACILIK

Eski dilde korumacılık kavramı “himaye” ya da “himayecilik” şeklinde ifade edilip, iktisat literatürüne en sade şekliyle “koruma” veya “korumacılık” şeklinde yerini almıştır. Batı dilinde “protection” veya “protectionism” şeklinde ifade edilen bu kavram *Dictionary of Economic* adlı iktisat sözlüğünde “gümrük

tarifeleri ve kotalar koyarak, bir ülkeye ithalat akışını kısmak’’ şeklinde tanımlanmıştır (Köse, 2013: 6).

Başka bir ifadeyle korumacılık, herhangi bir ülkenin kendi iç sanayi ve ekonomi pazarını, yine kendi yerli sanayisinin pazarı haline getirmeye çalışmaktır. Aynı zamanda hem halkın sağlığını hem de var olan kamu düzenini korumak maksadıyla yabancı ülkelerden gelen malların ülkeye girişinde tarife veya kota gibi bir takım engellerle çeşitli zorluklar çıkarmaktır (Ekinci, 1997: 4).

1.4. KORUMACILIĞIN NEDENLERİ VE TEMEL ARAÇLARI

1.4.1. Uluslararası Ticarete Korumacılığın Nedenleri

Devletlerin dış ticarete korumacı bir strateji ve politika uygulama isteğinin temel nedeni sadece ekonomik kaygılar değil aynı zamanda ekonomik olmayan yani sosyal, siyasal ve kültürel amaçların da korumacı politikalarında etkisi vardır. Buna örnek olarak ülkede yaşayan vatandaşların refah seviyelerinin artırılması, toplum sağlığının korunması ve çevredeki bitki ve hayvan varlığının sürdürölmesinin sağlanması gibi korumacı politikalar gösterilebilir (Parıltı, 2013: 91). Devletlerin ekonomik yönden dış ticarete uyguladıkları korumacı politikalar ise bebek sanayilerinin korunması, piyasadaki dengesizliğin giderilmesi, istihdamın artırılması gibi nedenlere müdahale edilerek korumacı politikalara başvurulabilmektedir (Gençosmanoğlu, 2014: 149). Aşağıda korumacılığın nedenlerine kısaca değinilmiştir.

1.4.1.1. Ulusal Güvenlik

Uluslararası ticarete en çok kullanılan argüman ulusal güvenliktir. Buna göre devletler dış ekonomide aşırı serbestliğe eğilim gösterdiklerinde ithalatın yaygınlaşarak dış ekonomideki yabancı mallara olan bağımlılıkta artacaktır. Bir lke için en büyük risk ihtiyaç duyduğu bazı ürünlerin kendisinin üretmesi yerine dışardan satın almayı tercih etmeleridir. Çünkü olağanüstü (sağlık, ekonomik kriz, savaş) gibi durumlarda ticaret ortağı olan ülkenin mal göndermeme olasılığı vardır. Böyle bir durumda ülke büyük bir tehlike ile karşı karşıya kalabilir (Acar, 2004: 3).

Böyle bir durumda ülkeler kendi sınırlarına ve vatandaşlarına gelebilecek olası bir tehlikeye karşı kendilerini koruyabilmeleri için ulusal savunma sanayilerine ihtiyaç duymaktadır. Fakat dünyadaki yeraltı kaynaklarının dengesiz dağılımından dolayı her ülke dış ekonomide kendi kendine yetecek seviyede olmasa bile özellikle stratejik önem taşıyan sanayi kollarında kendi kendine yeterli olmaya gayret göstermelidir (Seyidoğlu, 2003: 124).

Bu yüzden ulusal savunma ile doğrudan ilişkili olan endüstrilerin kurulması ve geliştirilmesi önemlidir. Klasik Liberalizmin öncü savunucularından biri olan Adam Smith bile bu konuda devletin sanayi, sağlık, ekonomi ve ulusal güvenlik gibi konulardaki korumacı politikalarına karşı çıkmamıştır (Demir, 2019: 17).

1.4.1.2. Bebek (Genç) Endüstriler Tezi

Ekonomik kalkınma amacıyla devletin dış ticarete korumacı politika uygulamasını savunan bir görüş olan bebek sanayi tezinin geçmişi 19. yüzyılın başlarına kadar dayanmaktadır. Bebek sanayi tezi görüşünü ilk olarak ortaya atan ve aynı zamanda Amerika'nın da eski bir dönemin maliye bakanlığını yapmış olan Alexander Hamilton'dur. Hamilton'un "*Report of Manufactures*" adlı bir raporda (1791) Amerika'nın o zaman ki tarıma dayalı olan ekonomisinin, İngiltere'nin imalat sanayisine karşı rekabet edip gelişebilmesi için bu endüstrilerin korunmasının son derece önemli olduğunu dile getirmiştir. Almanya'da ise bu tezi benimseyen ve aynı zamanda temsilciliğini yapan Frederic List, Alman sanayisinin İngiliz sanayisine karşı korunmasını zorunlu görmüştür (Seymen, 2009: 37).

Frederic List serbest piyasa koşullarında yeni kurulmuş genç endüstrilerin sanayileşmiş ülkeler karşısında rekabet etmesinin zor olduğunu söylemiştir. Bu yüzden bu genç endüstrilerin sanayileşmiş ülkeler karşısında rekabet edebilecek seviyeye ulaşınca kadar, gümrük tarifeleri ile korunmasını önermektedir (Ekinci, 1997: 12).

Çünkü yeni kurulan bu genç sanayiler başlangıçta dış ekonomilerde faaliyetini sürdüren diğer sanayileşmiş firmalara göre daha yüksek maliyetlerde çalışmaktadırlar. Bu yüzden bunlara korumacı politika uygulandığında zamanla kendi maliyetlerini düşürüp daha da uzmanlaşabilirler. Ancak yapılacak bu korumacı

politikaların belli sanayi dallarında ve aynı zamanda geçici olması gerekir. Aksi takdirde bu korumacı politikaların vermiş olduğu rahatlık sayesinde maliyetlerini düşüremez, verimlilik ve uzmanlaşma da söz konusu olamaz. Devletin bu konuda dış rekabette korunması gereken sanayi dallarını iyi belirlemeli ve gelişimini takip etmelidir. Bunların yapılmadığı takdirde korumacılık politikaları ile istenilen hedeflere ulaşılması mümkün değildir (Karaş, 2018: 86).

1.4.1.3. Stratejik Ticaret Politikası

Serbest ticaret ekonomisinde kabul edilen korumacılığın nedenlerinden biri olan stratejik ticaret politikası, her ne kadar bebek sanayi tezine benzetilse de aslında ikisi tamamen farklı şeylerdir. Çünkü bebek sanayi tezinde az gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerin sanayileşme sürecinde uygulanırken, stratejik ticaret politikası daha çok ileri teknolojiye sahip gelişmiş ülkeler için kullanılan bir korumadır. Bu stratejik politikayla sanayi yönden gelişmiş bir ülkede ileri düzeyde teknolojik ağırlığı olan sanayi kolları başta olmak üzere korumacı politikalar uygulayarak, onları yabancı endüstrilere karşı üstünlük elde etmelerini sağlayarak diğer yerli sanayi kollarını da pozitif şekilde etkileyip ülkenin büyüme olanaklarını daha da artırmış olur (Karaş, 2018: 87-88).

Bu da demek oluyor ki bu politika ile monopol durumunda olan ve aşırı kar elde eden yabancı firmalara karşı devletin korumacı politikalarıyla rekabet koşullarını kendi yerli firmalarının lehine dönüştürerek, yabancı firmalardaki bu aşırı kârın kendi yerli firmalarına kaydırılmasının son derece mümkün olacağı anlamına gelmektedir (Demir, 2019: 18).

1.4.1.4. İstihdam Seviyesinin Artırılması

Ülke içindeki endüstrilerin üretim haznelerinin geliştirilmesi ve yeni iş olanaklarına yol açıp istihdamın artırılması için devletin korumacı politikalarına ihtiyaçları vardır. Çünkü dış ekonomideki aşırı serbestliğin beraberinde getirdiği ithalat artışlarının iç piyasadaki ürünlere olan taleplerin azalmasına neden olmuştur. Bu da iç piyasadaki yerli sanayicilerin, kendi maliyetlerini kısmak için işçi çıkararak işsizliğin artmasına neden olacaktır. Böyle bir durumda devletin ithalatı kısması veya önlemesi durumunda iç piyasadaki üretilen mallara olan talep artacak ve bu talepteki

artışı karşılamak için de iş gücüne ihtiyaç olacaktır. Sonuç olarak yapılacak bu korumacı uygulamalar ile yerli üretim ve istihdam da artacaktır (Acar, 2004: 5).

1.4.1.5. Ödemeler Bilançosu Denkleğinin Sağlanması

Korumacılık politikalarının bir diğer gerekçesi ise dış ödemeler bilançosu açığının kapatılmasıdır. Yabancı ülkelere gelen malların dış ülkelere giden mallara oranla fazla olması durumunda dış ticaret açığına yol açacaktır. Dış ticarete açığın meydana gelmesi cari işlemlerde de açığın oluşmasına neden olacaktır. Bu açığın kapatılması için de merkez bankası rezervlerine ihtiyaç duyulur ve bu da rezervlerin azalmasına yol açar. Bundan korunmak için ithalatın korumacı politikalarla kısıtlanarak yurt dışına çıkan döviz miktarını azaltıp ülkedeki bilanço dengesizliğini gidermek gerekmektedir (İntepe, 2015: 13).

1.4.1.6. Ulusal Pazarlık Gücünün Artırılması

Uluslararası ticarete serbestleşmenin ivme kazanmasıyla ülkelerin ve firmaların dış ekonomi pazarında başarı sağlamaları da bir hayli zorlaşmaktadır. Bu çerçeveden bakıldığında ülkeler ekonomik anlamda uluslararası ticaretteki rekabet güçlerini korumak veya artırmak gibi girişimlerde bulunmaya başlamıştır. Bu mantıkla hareket eden ülkeler, dış ekonomideki yoğun rekabet ortamında ekonomik anlamda varlığını sürdürebilmek ya da ekonomideki pazar paylarını daha çok artırabilmek için korumacı politikalar uygulayarak hem ülkenin uluslararası arenadaki pazarlık gücünü hem de yerli sanayinin ekonomide pazarlık gücü elde etmesini sağlamaktadır. Bu korumacı politikaların aynı zamanda yabancı ülke pazarlarında elde edilecek bazı avantajlar karşılığında, bu politikaları genişleterek ekonomideki pazarlık gücünün korumasını sağlamaktadır (Kaymakçı, Avcı ve Şen, 2007: 487).

1.4.1.7. Ticaret Hadlerinin İyileştirilmesi (Optimum Tarife Görüşü)

Korumacı politikaların bir diğer nedenlerinden biri olan dış ticaret hadleri, iktisat literatüründe "*optimum tarife*" diye bilinir. Optimum tarife olarak bilinen bu kavram ticaret hacminde meydana gelebilecek ekonomik daralmanın negatif etkilerinden korunmak için ticaret hadlerindeki iyileşmeden doğan refah artışlarını en üst seviyeye çıkaran bir gümrük tarifesidir. Optimum tarifeye göre eğer bir ülke dış

ticaret hadlerini etkileyebilecek yani iktisadi açıdan gelişmiş bir ülke seviyesinde ise dış ülkelerden gelen mallar üzerinde kısıtlayıcı engeller uygulayarak, dış ülkelerin ihraç ettiği malların fiyatlarını düşürmeye zorlayıp kendi dış ticaret hadlerini bu yolla iyileştirerek refahını artırabilir (Engin, 1992: 11).

Ancak bir ülkenin böyle bir tarife politikasıyla refahını artırma girişimi karşısında diğer ülke veya ülkelerin bu durum karşısında bir misillemede bulunamayacağı söylenemez. Böyle bir durumda iki ülkenin de karşılıklı tarife yükseltme politikaları her iki ülkede ithal malları fiyatlarının hızla yükselmesine, tüketimin azalmasına ve üretimin de düşmesine yol açar. Sonuç olarak yapılan bu karşılıklı misilleme hareketler, uluslararası ticaret hacminin daralmasına neden olur. Daralan dünya ticareti nedeniyle de hiçbir ülke amacına ulaşamayacak ve bundan zarar göreceklerdir (Seymen, 2000: 28-29).

1.4.1.8. Haksız Rekabet Unsuru Olan Dampinge Karşı Önlem

Kavramsal çerçeveden baktığımızda damping; bir malın/ürünün dış ülke pazarında marjinal maliyetinin altında satılmasıdır. Demirağ'a göre ise damping; *“bir malın dış piyasada rekabet gücünü artırmak için kendi iç piyasasındaki fiyattan ya da o ürünün maliyet değerinden daha düşük olarak başka ülkelere ihracat yoluyla gönderilmesi”* şeklinde tanımlanmıştır (Beğen, 2007: 3).

Damping uygulaması yapan ülke dış ticaretteki rekabeti bozarak piyasada haksız rekabetin yaşanmasına yol açar. Çünkü damping uygulayan firmanın ürün fiyatlarının, damping uygulayamayan yerli üretim yapan firmalarının fiyatlarından daha düşük olduğu için damping yapan firma kârını artırır iken yerli üretim yapan firmanın kârı düşmektedir. Bu da yerli sanayinin bir zarara maruz kaldığını göstermektedir (Karaş, 2018: 95).

Geçici, yıkıcı ve sürekli olmak üzere üç çeşidi bulunan damping'in belirli bir düzeyi geçmesi halinde haksız rekabete neden olabileceği gibi ithalatçı ülkeyi zarara da uğratabilir. Haksız rekabete dayalı bu zararın telafisini gidermek isteyen ithalatçı ülke, bir tür gümrük vergisi olan anti-damping vergisini uygulayabilir (Demir, 2019: 20-21).

1.4.2. Klasik Korumacılıkta Kullanılan Temel Araçlar

Geçmişten günümüze kadar birçok ülke tarafından da kullanılan korumacılık politikaları, farklı yöntem ve araçlarla uygulanan çok önemli bir dış ticaret rejimidir. Tarih boyunca kullanılan bu araç ve yöntemler zamanla değişime uğrayarak çeşitlilik kazanmıştır. Bu yüzden korumacılık politikasını araç ve yöntemlerine göre ‘*Klasik korumacılık*’ ve ‘*Yeni korumacılık*’ olarak ikiye ayırabiliriz. Söz konusu olan klasik korumacılık, yöntem ve araç bakımından çok fazla çeşitliliği olmasa da özellikle II. Dünya Savaş’ı öncesi yaygın olarak kullanılan bu politikaları gümrük tarifeleri, kotalar, ithalat yasakları ve dış ticaretin devletleştirilmesi şeklinde ayırmak mümkündür (İntepe, 2015: 14). Yeni korumacılığın temel araçları ise farklı bir başlık altında ele alınacaktır.

1.4.2.1. Gümrük Tarifeleri

Korumacı politikalarının en eski ve önemli temel araçlarından olan gümrük tarifeleri, ülkeler arasındaki serbest ekonomiyi kısıtlayan bir uygulamadır. Gümrük tarifeleri otonom ve sözleşmeli olarak ikiye ayrılmaktadır. Otonom tarifede ülkenin tek başına aldığı kararla bir yasa ile konulabilen ve istediği zamanda tek taraflı olarak kaldırıp veya oranlarını değiştirebilir iken, sözleşmeli tarifede uluslararası anlaşma ve görüşmeler sonucunda belirlenen, ülkenin tek başına değiştiremeyeceği tarifelerdir. Gümrük tarifelerinin temel amacı hem devlet hazinesine gelir sağlama ve dış ödemeler dengesi açığını kapatma hem de milli ekonomiyi yani ülkedeki bebek endüstriyi dış rekabete karşı korumaktır.

Gümrük tarifeleri spesifik, ad-valorem ve karma olmak üzere üç çeşittir. Bunlara kısaca değinmek gerekirse spesifik, birim ve ağırlık malları üzerinden alınır. Ad-valorem belirli bir yüzde oranı şeklinde alınırken, karma ise bu ikisinin karışımı olan yani belirli bir miktarda birim ve ağırlığına göre belirli bir oranda da yüzdelik oranına göre alınan bir tarife çeşididir (www.kenancelik.com/documents/uls4ornekbolum.pdf).

1.4.2.2. Miktar Kısıtlamaları (Kotalar)

Klasik korumacılığın temel yöntem ve araçlarından olan ve yaygın bir şekilde de kullanılan kotalar; başka bir ülkeden ithal edilecek malların miktar ve değerlerinin

o ülke yetkilileri tarafından belirlenmesi olarak açıklanabilir. Bu kotalar tahsisli ya da global olabilir. Tahsisli kotalarda belli başlı ihracatçılara lisans izin belgesi verilerek belli ölçütler çerçevesinden ithal hakkı verilirken, global kotalarda hükümet sadece başka ülkelerden gelecek ürünlerin miktar ve hacmini belirler. Yetkililer ürünün kota durumunu sürekli takip ederek kota oranının dolmasıyla ürünün ithalatı kesilir (Ekinci, 1997: 21-22).

1.4.2.2.1. İthalat kotaları

Devletlerin dış ticarete ithal mallarındaki miktarının belli oranda sabit tutularak uygulanan kısıtlama yöntemine ithalat kotası denir. Dış ülkelerden gelecek bir ürüne ithalat kotasının uygulanması demek o ürünün arzında düşüş olacağı için yurt içindeki fiyatı da yükselecektir. İthalat kotaları uygulamasıyla o ürünün ülkeye girişi engellenerek yurtiçindeki benzer ürünler için fiyat ve pazar avantajı sağlanarak yerli sanayiye de desteklenmektedir. Sonuç olarak bakıldığında başta yerli sanayiye korumak ve ödemeler dengesi bilançosunu pozitivize etmek gibi birçok sebeple korumacılık uygulaması olarak kullanılabilir (İntepe, 2015: 15).

1.4.2.3. İthalat Yasakları

İthalat yasakları; ülkedeki bazı bebek endüstri kollarının korunması, dışardan gelen lüks sayılabilecek ürünlerin ülkeye girişinin engellenmesi, döviz kaynaklarından tasarrufun yapılması, yerli halkın sağlığının korunması gibi ekonomik, sosyal ve başka nedenlerle bazı ürünlerin ülkeye girişlerinin tamamen engellenerek ithalat miktarının sıfırlanmasıdır.

Ekonomik yönden bakıldığında ithalat yasaklarının amacı genç endüstrileri desteklemek ve yerli sanayileri dış rekabete karşı korumak olsa da devletin korumacı politika uygulayarak ithalatını neredeyse sıfıra indiren mallardan gümrük geliri elde edildiği söylenemez. Ayrıca yanlış bir endüstri kolunun ithalat yasaklarıyla korunması durumunda kaynak israfının büyümesine yol açacaktır (Tuncer, 1994: 247; Ekinci, 1997: 27).

1.4.2.4. Dış Ticaretin Devletleştirilmesi

Klasik korumacılığın bir diğer yöntemlerinden biri olan dış ticaretin devletleştirilmesi uygulaması, devletin ithalat ve ihracatı özel merkezleri aracılığıyla her türlü işlemin devletin kontrolü ve izni çerçevesinden yürütülerek özel girişiminin de dış ticaretle ilgili işlemleri yürütmesinin tamamen yasaklanmasıdır.

Devletin dış ticarete müdahil olmasıyla piyasa koşullarına göre uygun davranma, malların ithalat ve ihracatını yapma, ekonomik planların gerçekleşmesinde rol oynama, ulusal pazarlık gücünü koruma gibi dış ekonomiyi tamamen elinde tuttuğu için dış ticaret politikasını da istediği şekilde yön vererek korumacılık uygulamasını kolaylaştırır (İntepe, 2015: 16; Ekinci, 1997: 28).

1.5. YENİ KORUMACILIĞIN YÜKSELİŞİ, NEDENLERİ VE TEMEL YÖNTEMLERİ

1.5.1. Yeni Korumacılık

Klasik korumacılık diye de anılan eski korumacılık, benzerlik açısından yeni korumacılık ile aynı amaçları taşısa da yeni korumacılığın dış ticarete kullandığı farklı araç ve yöntemlerle eski korumacılıktan farklılık göstermektedir (Alagöz ve Ceylan, 2015: 61). Bu farklı araç ve yöntemler “*yeni korumacılık*” veya “*tarife dışı engeller*” olarak da adlandırılabilir.

Gümrük vergileri ile yapılan klasik korumacılıktan farklı olan yeni korumacılık, daha çok gümrük vergisi dışındaki engellere dayanmaktadır. Bunlar gönüllü ihracat kısıtlamaları, kotalar, çevre ve sağlıkla ilgili standartlar, sübvansiyon, idari ve teknik engellere kadar uzanan türleri içermektedir. Tarife dışı engellerin miktar ve yaygınlığını tam olarak saptamanın zorluğunun yanında bunların ölçülmesi ve rakamlarla ifade edilmesi de çoğu zaman mümkün değildir (Özdemir, 1997: 8).

Yeni korumacılık özellikle 1973-1974 yıllarında petrol krizlerinin de patlak vermesiyle dünya ticaretinde eski korumacılık anlayışından tamamen farklı olduğu belirgin hale gelmiştir. Ülkelerin yurtiçindeki ekonomisinde meydana gelen işsizlik ve enflasyon gibi olumsuz yapısal dengesizliklerin boy göstermesiyle ülkelerin dış

ticarete bu korumacı politikalara olan dönüşü de ivme kazanmıştır (Tekbaş ve Yıldırım, 2016: 459).

1.5.2. Yeni Korumacılığın Gelişimi

Ülkeler tarih boyunca dünyadaki iktisadi konjonktüre bağlı olarak ekonomik politikalarını da geliştirmiştir. Bu çerçeveden yeni korumacılığı açıklamak için dünya ekonomisinde yaşanan değişimlere değinmekte fayda vardır.

Tablo 1: Dünya Ekonomisinde Yaşanan Gelişmeler

Yıllar	Dönem
1875-1914	Altın para çağı ve ticari liberalleşme
1914-1944	Savaş dönemi, durgunluk, korumacılık ve depresyon
1944-1970	Kurumsal kapitalizm, ticari liberalleşme
1970-1980	Opec krizi, stagflasyon, yeni korumacılık
1980-2000	Neoliberal politikalar, çok uluslu şirketler, tarife dışı engeller, rekabet, ticari liberalleşme
2000-2008	Finansal küreselleşme
2008-(?)	Finansal kriz ve kur savaşları, yeni merkantilist

Kaynak: (Mangır ve Acet, 2014: 95)

Dünya ticaretindeki korumacı politikalarına baktığımızda başta ABD ve bazı gelişmiş ülkeler, iki dünya savaşı ortasında dış ekonomide uyguladıkları merkantilist politikalar nedeniyle uluslararası ticareti durma noktasına getirmeleriyle serbest ticaretin faydalı olacağı düşüncesinin tartışmaların önünü açmıştır. Bunun sonucunda 1944'te ABD' de gerçekleştirilen Bretton Woods konferansı ile uluslararası ticaretin serbestleşmesi, dış ödemeler bilançosunun dengelenmesi ve savaştan dolayı ekonomisi zarar gören ülkelerin tekrar canlılık kazanması için adımlar atılmış ve Uluslararası Para Fonu (IMF) Uluslararası İmar ve Kalkınma Bankası (IBRD), Uluslararası Ticaret Örgütü (ITO) gibi kuruluşlarla da desteklenmiştir.

Yalnız ITO'nun ülkelerin iç ekonomisine karışıldığı düşüncesiyle bazı ülkeler tarafından karşı çıkılmış ve resmi olarak faaliyete geçmesi engellenmiştir. Bunun yerine korumacılığın azaltılması adına büyük katkı sağlayan Gümrük Tarifeleri ve Ticaret Genel Anlaşması (GATT) 10 Ocak 1948'de yürürlüğe girmiş, 1 Ocak 1995'te de yerini Dünya Ticaret Örgütüne (WTO/DTÖ) bırakmıştır.

GATT'ın uluslararası ticarete temel koruma aracının gümrük tarifeleri olduğu dönemde yaptığı tarife indirimleriyle korumacılığın azaltıp ticaret hacminin genişlemesiyle katkıda bulunarak *''daha açık''* ve *''daha adil''* anlayışı çerçevesinde ortaya koyduğu ilkelerle dünya ticaretindeki kısıtlamalar azaltılmış, ürünlerin çeşit ve değeri açısından beklenmedik şekilde artış göstermiştir. Bu durum gelişmekte olan ülkeleri bile pozitif yönde etkilemiş ve ihracatlarındaki artışlar ülkenin gücünü yükseltmiştir. Bu da 1948-1973 yılları arasında ticaretin neredeyse 6 kat artması, bu başarının bir göstergesidir (Seymen, 2000: 66-68).

1973 yılında petrol krizlerinin patlak vermesiyle ülkelerin dalgalı kura geçmeleriyle sabit kur sistemine dayalı olan Bretton Woods sisteminin yıkılmış, doların altın karşısındaki *''değiştirilebilirlik''* özelliğini kaybetmiştir. Bu durum ABD'nin ekonomisine büyük açıklar getirmiş, dünya ticaretindeki yerini sarsmış ve rekabet gücünün zayıflamasıyla da korumacı eğilimlerin artmasına neden olmuştur. Artan korumacı eğilimler karşısında GATT'ın kurallar gereği ülkelerin gümrük tarifeleriyle dışa karşı korunma fırsatı olmadığından ülkeler, çok sayıda çeşitliliği olup ve tespit edilmesi güç ve aynı zamanda şeffaflıktan uzak olan *''tarife dışı engeller''* diye adlandırılan yeni korumacılık politikalarına yönelmişlerdir (Köse, 2013: 43).

1.5.3. Yeni Korumacılığın Başlıca Nedenleri

Gelişmiş ülkelerin korumacı eğilimlere yönelmelerindeki temel nedenlerine baktığımızda 1970'li yıllarda Doğu Asya'daki bazı gelişmekte olan ülkelerin emek yoğun sanayi mallarında gelişmiş ülkeler karşısında karşılaştırmalı üstünlük elde etmeleriyle emek ağırlıklı sanayi dallarının ihracatçısı haline gelmeleriyle başlamıştır. Bu durum gelişmiş ülkelerde istihdamı olumsuz etkilemiş ve korumacılığı şu nedenlerle savunmuşlardır (Boztaş, 2012: 18).

1.5.3.1. İstihdamın Korunması

İthalatın yurtiçindeki istihdam seviyesini olumsuz etkilemesine karşın uygulanan bir yöntemdir. Yukarıda da değindiğimiz gibi emek yoğun sanayi mallarında birer ithalatçı ülke konumuna gelen bazı Doğu Asya ülkelerine karşı kendi endüstrilerini korumak amacıyla bir takım önlemler alan gelişmiş ülkeler,

korumanın yol açacağı fiyat artışlarının negatif etkilerini göz ardı etmektedir. Korunan bu endüstrilerin, başka sanayilere girdi temin etmesi durumunda korumanın beraberinde getirdiği ithalat kısıtlamalarının girdi maliyetlerinin yükselmesine yol açarak hem rekabet olanağını azaltır hem de işsizliğin daha da büyümesine yol açacaktır (Ekinci, 1997: 37).

1.5.3.2. Rekabet Koşullarına Göre Uyumun Sağlanması

İthalat artışlarının önüne geçilebilmesi için geçici denetim araçlarla kısmak, uyum sürecini zamana yayarak olumsuzlukları gidermek, işgücünü eğitip yeni iş alanlarında çalıştırmak ve ona göre yatırımları gerçekleştirmek için zamana ihtiyaç vardır. Bunun da korumacı önlemler ile gerekli zamanı kazandırmak mümkündür (Tekbaş, 2014: 33).

1.5.3.3. Adaletli Olmayan Ticari Rekabetle Mücadele

Geçim standardı düşük olan ülkelerde üretilen malları ithal etmek isteyen ve bu tip malları üretmek için ihtiyaç duyulan düşük işgücünü kaybedeceğinden dolayı yeni korumacılığı savunmaktadırlar. Sanayileşmiş ülkeler serbest ticaretten daha çok adil bir ticaret istemektedirler. Tarife dışı engeller, ihracat sübvansiyonları gibi uygulamalar adil olmayan ticari uygulamalardır.

1.5.3.4. Yüksek Teknolojiye Dayalı Endüstri Dallarının Korunması

Klasik korumacılığın genç endüstri tezinin bir uzantısı olup, yerli sanayinin uluslararası arenada yabancı sanayilere karşı dış rekabette korunması ön görülür. Çünkü bu koruma o endüstriye dış ticarete rekabet gücü kazandırdığı için böyle bir politikaya başvurulmaktadır (Karagöz, 2019: 53-54).

1.5.3.5. Milli Ekonomi Açısından Önemli Olan Sektörlerin Korunması

Ülke ekonomisi için büyük önem arz eden tarım, çelik ve otomotiv gibi sektörlerde tarife dışı engellerin yerine sübvansiyon gibi korumacı araçların kullanımı daha uygun görülmüştür. Ayrıca devletin ulusal sanayinin karşılaştığı zor durumlarda onların yanında yer alıp ve dışa karşı koruyacak düzenlemeler de yapılmalıdır.

1.5.3.6. Korumacılığı Dış Pazarları Açmak İçin Kullanmak

Gelişmiş bazı endüstri ülkeleri, diğer ülkelerin piyasalarını ithalata açmak için korumacılığı bir tehdit aracı olarak kullanmaya çalışmışlarsa da bu tutuma karşı çıkanların GATT'ın kurallarına zarar verdiğini söylemektedirler (Ekinci, 1997: 36-38).

1.5.4. Yeni Korumacılık Politikaları Kapsamında Kullanılan Araçlar: Tarife Dışı Engeller

1.5.4.1. Tarife Dışı Engellerin Tanımı ve Çeşitleri

Kavramsal çerçevede tarife dışı engeller; devletin hukuki, siyasi ve idari yollarla gümrük vergisi dışında dış ticaret üzerindeki yarattığı daraltıcı etkilerin tümüne denir. Politik açıdan bakıldığında ise dış ticarete konu olan ürün, hizmet veya kaynakların dünya gelirini artıracak şekilde tahsisine engel olan özel veya kamu kesimi tarafından dış ticarete getirilen kısıtlayıcı tedbirleri kapsar (Eker, 1993: 73).

Tarifelerde olduğu gibi tarife dışı araçlarda da ithalatı kısımaya yönelik uygulamalardır. Ayrıca fiyat mekanizması aracılığıyla etkilerini gösterdiğinden dolayı ithal mallarını pahalılaştırıp talebin azaltılarak böylece yerli mala olan talebin artması amaçlanmıştır (Varlıca, 2008: 3).

Tarife dışı engeller çok sayıda müdahale araçlarını barındırdığından bunları çeşitli kategorilere ayırmak mümkündür. Çoğu ithalatın kısıtlanması lehine olsa da bir kısmı da ihracatın özendirilmesi maksadıyla uygulanabilir (Tekbaş, 2014: 37).

1.5.4.2. Tarife Dışı Engellerin Çeşitleri

1.5.4.2.1. Miktar Kısıtlamaları (Kotalar)

İthalat hacmini dolaysız şekilde etkileme gücü olan tarifeler gibi yıllardır yaygın bir şekilde kullanılan tarife dışı engellerin en geleneksel miktar kısıtlamalarıdır. Miktar kısıtlamalarındaki temel neden tarifelerde olduğu gibi yerli sanayiye dış rekabete karşı korumak, ticaret hadlerindeki dengesizlikleri gidermek şeklindeki sebeplerdir. Ekonomik etkileri bakımından tarifelere benzerlik gösterse de tarifelerden daha çok tercih edilmesinin farkları bulunmaktadır. Miktar

kısıtlamalarını kendi içerisinde kotalar, tarife kotaları, gönüllü ihracat kısıtlamaları ve ithalat yasakları şeklinde ayırabiliriz (Seymen, 2000: 102).

1.5.4.2.1.1. Kotalar ve Tarife Kotaları

Belirli bir periyotta ithalatı veya ihracatı yapılacak olan malın miktar veya değeri üzerinde yapılan sınırlamalar kota olarak tanımlanır. Kotalar tek bir ülkeye uygulanabileceği gibi bir ülke grubuna ve tüm ülkelere karşı da uygulanabilir (https://www.ekodialog.com/uluslararası_ekonomi/dis_ticarette_kisitlemeler_tarifeler_kotalar.html).

Belli bir periyoda göre düzenlenebilen kotalar, tarifelere göre kısıtlayıcı etkisi daha çoktur. Kotalar fiyat mekanizmasının işleyişini de etkilerken, tarifeler bu konuda kotalara göre daha olanaklı bir yöntem olup fiyat mekanizmasını kotalar kadar etkilemez. Aksine belirli miktarlarda normal gümrük vergisi, belli bir miktarda da yüksek gümrük vergisi şeklinde uygulanabilir (Karagöz, 2019: 56-57).

1.5.4.2.1.2. Gönüllü İhracat Kısıtlamaları

Daha çok endüstrileşmiş ülkelerde yaygınlaşan ve yeni korumacılık adı altında en çok kullanılan araçlardan biri haline gelen gönüllü ihracat kısıtlamaları, genel olarak ithalatçı durumunda olan sanayileşmiş bir ülke ile az gelişmiş ihracatçı konumunda olan bir ülkenin varılan mutabakat sonucunda ihracatçı ülkenin kendi ihracatına gönüllü olarak kısıtlama koymasındır. Amaç yabancı ülkenin kendi ihracatını sınırlandırarak rekabet edemeyen yerli sanayicilerini korumaktır (Seyidoğlu, 2009: 195).

1980'li yıllarda gelişmiş ülkeler, bazı sanayilerini korumak ya da dış rekabette kendi kendine yetecek seviyeye gelene kadar gelişmekte olan ülkelerle bu tür korumacı anlaşmalar imzalıyorlardı. Buna örnek olarak Türkiye, ABD, Kanada, İsveç ve Avusturya arasındaki 1980-1990 döneminde Tekstil ve konfeksiyon ticareti kapsamında çok elyaflılar anlaşması(Multi Fiber Arrangement) adı altında yapılan gönüllü kısıtlama anlaşmasını gösterebiliriz. Ancak 1994 yılında sonuçlanan Uruguay Ticaret görüşmeleri ile gönüllü ihracat kısıtlamaları yasaklanmıştır. Bu nedenle günümüzde de uygulamada aktif olarak bir koruma aracı değildir (Parıltı, 2015: 117).

1.5.4.2.1.3. İthalat Yasakları ve Ambargolar

İthalat yasakları kota uygulamasındaki belirli bir miktarın ithalatına izin verilmesinin tam aksine söz konusu malın tamamen ülkeye girmesini yasaklayarak olumsuz etkilerinin de net şekilde belirginleşmesine yol açan katı bir koruma aracıdır. İthalatın tamamen yasaklanması sonucunda söz konusu malın fiyatında da artış meydana gelecektir (Kaymakçı, Avcı ve Şen, 2007: 65).

Malın ithalatı yapılmadığı için devletin de bu maldan herhangi bir gelir elde etmesi söz konusu olamaz. Aşırı korumaya yol açan ithalat yasakları ülkeyi dış dünyadan koparıp iç fiyatların dünya fiyatları arasındaki farkı artarak ihracatı da olumsuz yönde etkilemesine neden olur. Ambargo ise ticaretteki kısıtlamanın çift yönlü olarak katı bir şekilde uygulanmasıdır.

Gerek belirli mallar üzerinde gerekse de ülke ile yapılan tüm ticari ilişkileri kapsayabilir. Daha çok ekonomik nedenler dışında tercih edilen bu uygulama günümüzde Birleşmiş Milletler'in (BM) vereceği kararlarla uygulanmakta olup Körfez Savaşı sonrası Irak'a yapılan ambargo kararını örnek gösterebiliriz (Bozacı, 2005: 60).

1.5.4.2.2. Mali Nitelikli Tarife Dışı Engeller

Mali nitelikli tarife dışı engellerin miktar kısıtlamalarıyla olan farkı fiyat mekanizmasındaki işleyişe zarar vermeden ithalat ya da ihracatın miktarını kısıp veya arttırmaya yarayan müdahale uygulamaları olarak kullanılmasıdır. Daha çok ithalatın kısıması için uygulanan bu araçlar gümrük tarifeleri gibi etkisini fiyat mekanizması yoluyla gösterir ve ithal ürünlerin fiyatlarının pahalı olmasına neden olarak talebi yabancı mallardan yurtiçi mallara kaydırmaktadır. Bu da yerli üretimi artırıp ithalatın kısılması demektir (Köse, 2013: 71).

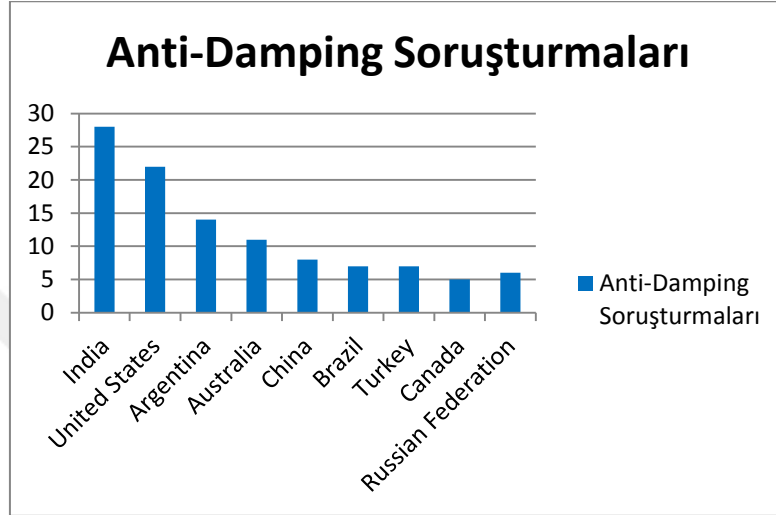
1.5.4.2.2.1. Anti-Damping Vergileri

Bir firma veya şirketin herhangi bir malı gerçek maliyet tutarından ya da piyasa satış fiyatından daha düşük bir şekilde dış piyasaya sürmesiyle hem piyasadaki fiyatları bozmasına hem de haksız rekabete yol açarak yerli üreticinin zarar etmesine yol açar. Bu durumda yerli üreticinin GATT kuralları çerçevesinden

yapılan itiraz sonucu dampingli ürüne karşı yüklenen vergiye anti-damping vergisi denilmektedir (Demir, 2019: 45).

Aşağıdaki şekil 1’de 2018 yılının Ocak-Haziran olmak üzere 6 aylık bazı DTÖ üyeleri tarafından bildirilmiş anti-damping soruşturmaları gösterilmiştir.

Şekil 1: Bazı Ülkelerin Anti-Damping Soruşturmaları

Kaynak: World Trade Organization, Annual Report 2019:76

1.5.4.2.2.2. Ayrımcı Devlet Satın Alımları ve Ticaretin Devlet Eliyle Yapılması

Çoğu ülkelerde devlet, mal ve hizmet satın alımında büyük bir paya sahip olduğu için dış ticarete de belli etkilere sahip güçtedir. Çünkü mal ve hizmet satın alınırken yabancı firmalar yerine daha çok yerli firmayı tercih etmektedir. Bu da alımları dış piyasadan iç piyasaya yönlendirmektedir (Engin, 1992: 116).

Neredeyse her ülkede devletin yerli mal kullanımının teşviki için yasa ve yönetmelikler bulunmaktadır. 1933’te Amerika’da çıkartılan “*Buy American Act*” (Amerikan malı kullan yası) örnek olarak gösterilebilir. Amerikan’ın kamu kuruluşlarına yapacakları ihalelerde dünya fiyatlarına göre daha pahalı olmadığı sürece yerli malı kullanma zorunluluğu yükleyen bu yasa, aynı şekilde AB’de Japonya ve diğer ülkelerde de bulunmaktadır. Ayrıca 1979 Tokyo görüşmeleri sırasında GATT’da yapılan bir düzenlemeyle ayrımcı devlet satın alımları, tarife dışı engel olarak kabul edilmiştir. Bu anlaşmayla katılımcı ülkeler hükümet ihalelerinde

birbirlerine karşı eşit şekilde yaklaşımda bulunmayı kabul etmişlerdir. Sonuç olarak herhangi bir üye, ülkede açılacak kamu ihalelerine tüm üye ülke firmalarının eşit şartlar altında katılması kabul edilmiştir (Özsoy, 2010: 27).

1.5.4.2.2.3. İhracat Sübvansiyonları ve Telif Edici Vergiler

Mali nitelikli tarife dışı engellerden biri olan ihracat sübvansiyonları, devlet tarafından belli bir malın ihracatı karşılığında dolaylı ya da dolaysız şekilde firmalara verdiği ödemelerdir. Çeşitli uygulama şekilleri olan ihracat sübvansiyonları hem biri ihracat üzerine doğrudan ödemeler şeklinde hem de ihracatçı veya yurtdışındaki ithalatçılara düşük faizli kredi, ihracat vergi muafiyeti, gelir ve kurumlar vergisi muafiyeti gibi dolaylı şekilde de uygulanabilmektedir (Bozacı, 2005: 63).

Yapılan sübvansiyonlara karşın diğer ülkelerin de ihracat sübvansiyonlarına başvurmalarını caydırmak amacıyla uygulanan telif edici vergilerin, bu konuda çok başarı sağlanamamıştır. Çünkü telif edici vergiler uygulayan çoğu ülkeler de dahil olmak üzere ihracat sübvansiyonu uygulamasına başvurduğu görülmüştür. DTÖ'nün haksız rekabete neden olan bu sübvansiyonları yasaklamasına rağmen dış ticarete en çok tartışılan konuların başında yer almıştır. DTÖ kurallarına aykırı olan bir sübvansiyonlu ürün ithalatı ile karşı karşıya kalabilen ülkeler, sübvansiyonların etkilerine karşılık telif edici vergiler uygulamasıyla karşılık verebilirler. Bu durum gümrük birliği anlaşmasının bir gereği olarak ülkemizde de uygulanmaktadır (Karluk, 2009: 385-386).

1.5.4.2.2.4. İhracat Vergileri

İhracatı sınırlandırmaya yönelik çeşitli isimler altında uygulanan daha çok gelişmekte olan ülkelerde söz konusu olan, malların ihracatından alınan vergilerdir. Özellikle yiyecek ve ham madde ihracatında sıkça başvurulmuş bu uygulamaya örnek olarak Gana'nın kakao, Brezilya ve Kolombiya'nın kahve, Sri Lanka'nın çay ve Malezya'nın da kalay ihracatında bu tür vergiler alınır. Ayrıca ülkemizin de bir zamanlar fon kesintileri adı altında fındık ve pamuk ihracatında alınan vergi örnek gösterilebilir (Tekbaş ve Yıldırım, 2016: 7).

İhracat vergi uygulamasının öncelikle devletin hazinesine gelir sağlamak, ticaret hadlerini iyileştirmek, ham maddelerin arzını korumak ve yurtdışındaki kıt olan

malların ihracatını engellemek gibi nedenler gösterilebilir. Bunun yanında ekonomik nedenlerin dışında dış politikayla ilgili olarak da karşı ülkeyi cezalandırmak amacıyla da uygulanabilir (Bozacı, 2005: 69).

1.5.4.2.2.5. Değişken Nitelikli Vergiler

Fark giderici vergiler olarak da adlandırılan bu uygulama, ithalatla rekabet eden yerli sanayileri korumak amacıyla başvurulmaktadır. Bu uygulamada hükümet korumak istedikleri üreticiler için iç fiyatları yüksek tutarak minimum ithal fiyatını oluşturur. Bu fiyatın geçerliliğini koruması için de söz konusu olan malın ithalatında, iç fiyat ile ithal fiyat arasındaki fark kadar bir vergi uygulanır. Bunun en tipik örneği olan AB'nin ortak tarım politikasını gösterebiliriz. AB'nin kendi üreticilerini korumak maksadıyla yüksek yurtiçi destekleme fiyatları belirleyerek dünya fiyatlarını da bu yüksek fiyatlara eşitlemek için aradaki fark kadar değişken nitelikli fark giderici vergi uygular. Bu da ucuz malların AB'ye girmesini önler (Köse, 2013: 76-77).

1.5.4.2.2.6. İthalat Teminatları

İthalat teminatları uygulamasında ithalatçı, malın siparişini verir vermez ithal bedelinin belli bir kısmını teminat adı altında Merkez Bankası'na (MB) yatırarak, ithalatın gerçekleşmesinden sonra yatırılan tutarın MB tarafından tekrar geri iade alınması şeklindedir. Bu uygulama hem ithalatçı firmaya hem de piyasaya makroekonomik etkileri vardır. Çünkü Merkez Bankası'na teminat olarak yatırılan paralar, piyasanın daralmasına ve talebin de azalmasına neden olarak ekonomide durgunluğun yanı sıra ithal malların talebinde de bir azalmaya yol açacaktır (Seymen, 2000: 138).

1.5.4.2.3. Ticarete İdari ve Teknik Engeller

Görünmez engeller diye de adlandırılan ve dış ticaret üzerindeki dolaylı kısıtlayıcı etkileriyle yerli üreticiyi dış rekabete karşı koruyan bir tarife dışı engel türüdür. Tarifelerin cazibesini yitirmesiyle, tarife dışı engellere olan ilgi de artmıştır. Çünkü bu tip engeller normal tarifelere göre baş edilmesi daha zordur. İdari ve teknik engelleri; gümrük değerlendirme prosedürü, ithalat lisansları, menşe kuralları, sevk öncesi inceleme ve çevre ilişkisi açısından ele almak mümkündür (Özsoy, 2010: 29).

1.5.4.2.3.1. İthalat Lisansları

Ülkelerin dış ekonomi politikalarında, döviz kısıtlılığı ve yerli sanayilerin korunması gibi nedenler göz önüne alınarak çoğu sektörlerde ithalatın bir lisansa bağlı olup ve bunun idari organlar tarafından yürütüleceği şeklinde kararlar yer alabilir. Günümüzde de baktığımızda ithalat lisanslarının daha çok insan, bitki, hayvan ve çevre sağlığını korumak maksadıyla ithalatı kontrol altında bulunan ürün/mallar için istenmektedir. AB’nde varlığı tehlike altında olan yabani hayvan ve bitki gibi türlerin ticaretinin resmi sözleşmeye dayalı olarak ithalatının ancak ithal lisansları ile mümkündür (Ekinci, 1997: 55; Seymen, 2000: 148-149).

1.5.4.2.3.2. Sevkiyat Öncesi İnceleme

Bu uygulama ülkenin ithal edeceği malın, karşı ülkenin bu malın ihracatının sevkini gerçekleştirmeden önce ithalatçı ülkenin vekaleti ile uluslararası bağımsız bir kuruluş tarafından zorunlu olarak yapılan kalite, sayım ve fiyat kontrolünün yapılmasıdır. Yapılan bu denetimler sayesinde alınacak vergilerin doğru tahsil edilmesi, ithalat değerinin yüksek veya düşük olduğunu saptaması, malların yanlış gruplandırılması ve fonların yersiz kullanılması gibi durumlar engellenmektedir. Tekstil ürünlerinin ithal edilmeden önce bağımsız kuruluşlar tarafından renk, boya ve kullanılan malzeme çeşitleri bakımından denetlenerek doğruluğu kanıtlama olarak örnek gösterilebilir.

Gümrük vergilerinden elde edilen gelirler, gelişmekte olan ülkeler (GOÜ) için önemi büyüktür. Bu yüzden sevkiyat öncesi denetim uygulamalarına başvurmaktadırlar. Bundaki temel amaç vergi toplamadaki verimliliğin artırılması, gümrük idarelerindeki oluşabilecek yolsuzluğun önüne geçilmesi ve ithal edilecek ürünlerin istenen kalite ve standartlara uygunluğunun test edilmesidir (Şeker, 2015: 36).

1.5.4.2.3.3. Gümrük Değerleme Prosedürü

Uluslararası ticarete ithal edilen malların vergi miktarını belirtmek için temel olarak alınan değer ve istatistiklerin tutulması işlemine gümrük değerlendirme prosedürü denir. Bir malın değerinden daha yüksek bir fiyat biçilmesi veya yanlış kategorilendirmeye girmesi durumunda bu uygulama bir tarife dışı engel olarak işlevi görmektedir. Gümrük değerlendirme ya da sınıflandırma ile ilgili kuralların

belirlenmediği bir ortamda, hemfikir olan tarife oranlarına rağmen bağımsız olarak keyfi vergi toplanması sonucunu doğurabilir. Böyle bir durum karşısında GATT' ın kesin ilke ve kuralları vardır (Seymen, 2000: 149).

GAAT'ın 7. maddesinde gümrük değeri için ülkedeki vergi değerlemesi veya ithal edilen benzer malların fiili değerine bakılması gerektiği ve malların tam rekabetçi koşullarda satıldığı fiyatın göz önüne alınması gerektiğini vurgulanmıştır. Ayrıca Uruguay turunda gümrük değerlendirme ile ilgili yapılan anlaşma ile daha adil ve tarafsız şekilde olan, keyfi vergi değerinin kullanımına karşı bir sistem açıklanmıştır. Bu sistem GATT kurallarına ek olarak haksız rekabete karşı daha geniş kuralları sunmaktadır(https://www.wto.org/english/docs_e/legal_e/gatt47_01_e.htm#articleVI D).

1.5.4.2.3.4. Menşe Kuralları

"Menşe" bir malın/ürünün ekonomik kimliğidir. Farklı ülkelerden gelen malların uygulamada farklı muameleye tabi olması menşe kurallarına olan ihtiyacı doğmuştur. Menşe kuralları tercihli ya da tercihsiz ilkesine dayanabilir. Tercihli menşe bazı ülke veya ülke gruplarına tanınan, özel uygulamalara imkân veren ve esasları özel anlaşmalarla belirlenen kurallardır. Tercihsiz menşe kuralları ise "En çok kayırlan ülke" kuralı uyarınca DTÖ üyesi ülkelere tavizli vergi uygulanması için esas alınan menşe kuralları olup, DTÖ üyesi ülkelere gelen eşya için ülke ayrımı yapılmaksızın tavizli vergi oranı uygulamasıdır (Bozkurt, 2011: 149-151).

GATT'ın 9. maddesinde ele aldığı menşe işaretlerinin, bir malın nerede üretildiğini belirtmek için kullanıldığı belirtmektedir. Amaç her iki ülke taraflarının yanlış göstergelere karşı menşe işaretleri ile ilgili düzenlemelerin yapılarak ihracatçı ülkelerin hem sanayisine hem de karşılıklı ticaretine gelebilecek zararları en aza indirme gayretinin farkında olmaktır.

Kural olarak geciktirme, yanlış işaretleme ya da menşe işaretinin kasten belirtmeme gibi yollara başvurulmadıkça, ithalat öncesi işaretleme kurallarına uyulmadığı gerekçesiyle ceza uygulamasında bulunulmamalıdır. Ayrıca ithalat sırasında da eklenmiş menşe işaretlerine izin verilmelidir (https://www.wto.org/english/docs_e/legal_e/gatt47_01_e.htm#articleIX).

1.5.4.2.3.5. Ticarete Teknik Engeller

Ticarete teknik ve engeller uygulamasının korumacılık ile dolaylı bir bağlantısı olmasa da içerdiği kurallardan dolayı ticaretin serbest akışını kısıtlamaktadır. Pek çok biçim ve sayı oluşturan bu engel türleri hem ticareti fiziki şekilde sınırlamak, geciktirmek veya durdurmak hem de kapsadığı mali kural ve uygulamalarla dış ticareti tarifeler gibi etkili olduğundan "görünmeyen tarifeler" olarak da adlandırılmaktadır.

Her ülkenin teknik, kural ve kalite kontrolü açısından birbirinden farklılık gösterdiği için ticareti engelleyebilmektedir. Bu yüzden üreticilerin belli kural ve standartlara uyması gerekir. Tokyo görüşmelerinde teknik engellerle ilgili kural ve standartlara bir düzenleme yapılsa da yetersiz kalmış ve daha kapsamlı bir düzenleme için Uruguay görüşmelerinde standartlara uyumun ve yeni kuralların ticaretin engelleme veya kısıtlamanın önüne geçilmesi için bir "kod" uygulanması yoluna gidilmiştir (Boztaş, 2012: 28).

1.5.4.2.3.6. Çevre ve Dış Ticaret İlişkisi

Çevre politika ve düzenlemelerin dış ticarete olan etkilerine bakıldığında, ülkelerin çevreyi ve doğayı koruma adına sert önlemler almaları üreticiler tarafından hoş karşılanmamaktadır. Çünkü hem maliyetlerinin artmasına hem de dış ekonomide rekabet gücünün azalmasına neden olduğundan hükümete çevre düzenleme konusunda esnek olmaları için baskı yapmaktadırlar. Bunun aksine hükümetlerin yerli firmalara rekabet avantajı elde etmeleri için yapılan esnek çevre düzenlemeleriyle hem haksız rekabete hem de çevre üzerinde olumsuz etkilere yol açacağı ileri sürülmektedir. Bu yüzden çevreye duyarlı üretim teknolojilerine uyum sağlamak gerekir (Seymen, 2000: 156).

Günümüz koşullarında da çevre korumasının taşıdığı önemin bilincinde olduğu için endüstrileşmenin doğal çevreye vereceği tahribatı önlemek amacıyla özellikle gelişmiş ülkelerde üretim yöntemleriyle ilgili belirli standartlar benimsenmiştir. Ancak bu standartlar çerçevesinden yapılan üretimlerin de maliyetleri yükselteceğinden ticaretin kısılmasına neden olacaktır. Bu yüzden yüksek maliyetli üretim yapan üreticiler, benzer malların düşük maliyetli ülkelere ithal edilmesi durumunda ek tarifelerin konulmasını istemektedirler (Tekbaş, 2014: 66).

Çevre kirliliğini korumak amacıyla ticari mallara konulan standartlara örnek olarak kömür ithalinin azaltılması için hava kirliliğini gerekçe göstererek, kömürlere kalite standardı uygulaması konulabilir. Başka bir örnek olarak, yurtdışında üreticilerin ürettikleri çimentoların hava kirliliğine neden olmaması için üreticilerden filtre takılması istenebilir. Bunun yanı sıra deri üretiminde kimyasal atıkların akarsulara ve toprağa karıştırılmaması, zehirli gazların ozon tabakasına zarar verip tüm canlıları da olumsuz etkilememesi için üreticilerden arıtma tesisinin yapılması istenebilir. Tabi bu da maliyetleri yükselttiği gibi ihracattaki rekabet gücünü de düşürür (Çelik, 2008: 280).

1.6. GATT-DTÖ ve YAPILAN TİCARİ MÜZAKERELER

1.6.1. Kuruluş Çerçevesinden GATT'ın İncelenmesi

Dünya ekonomisinde yaşanan korumacı politikalar, zamanla dünya ticaretini olumsuz etkilemeye başlamıştır. Dolayısıyla ülkeler dünya ticaretinin serbestleştirilmesi için girişimlerde bulunulmuştur. Bu yüzden serbest ekonomiye yön verecek GATT'ın temelleri atılmıştır. GATT'ın kurulmasında etkili olan faktörler 1930'lu yıllarda yaşanan gelişmeler sayesinde var olmuştur. Özellikle 1929 ekonomik buhranından sonra uygulanan "*komşuyu fakirleştirme politikaları*" dünya ticaretindeki ekonominin daralmasına ve 2. Dünya Savaşı'nın yaşanmasıyla da ülke üretimlerinin azalmasına neden olmuştur. Bu durum uluslararası mali ve parasal alanlarda işbirliğinin sağlanması ve ekonomisi yıkılan ülkelerin yeniden canlanmalarını sağlamak için bazı girişimlere olan ihtiyacı doğurmuş ve 1944 Bretton Woods konferansının toplanarak dış ticareti canlandıracak önlemlerin alınmasında etkili olmuştur. Bu çerçeveden hem ticari ilişkilerini kolaylaştıracak hem de ticaretteki sınırlamalarını kaldıracak bir ticari örgüt kurulmasında hem fikir olduğu vurgulanmıştır. Bunun sonucunda ITO'nun (Uluslararası Ticaret Örgütü) 1948'de hazırlanan Havana Sözleşmesi ile teklif edilmiş ancak serbest ticaret ve korumacılık yanlısı olan farklı görüşteki ülkelerin görüş ayrılığından dolayı imzalanamamıştır. Dolayısıyla ITO'nun çalışmalarına katılan 23 ülke ITO yürürlüğe girene kadar 1947 Cenevre anlaşmasıyla tarife indirimlerini ön gören ve 1 Ocak 1995'te yerini DTÖ'ye (Dünya Ticaret Örgütü) bırakacak olan GATT (Gümrük Tarifeleri ve Ticaret Genel Anlaşması) kabul edilmiştir (Bozacı, 2005: 39-40).

Ocak 1948’de yürürlüğe giren GATT’ın faaliyetleri, dış ticaretin serbestleşmesini sağlamaya yönelik olmuştur. Serbest ticaretin oluşmasını engelleyecek gümrük tarifelerinin düşürülmesi, tarife dışı engeller veya sınırlama, farklı muamele gibi hususların engellenmesi GATT’ın temel hedefleri olmuştur. Bunun temelinde dış ticarete rekabet sonucu mal kalitesinin artacağı, fiyatların düşüp ticaret hacminin artacağı ve bunun da üretimdeki artışa yansımalarıyla ülkelerin refahını artıracacağı düşüncesi bulunmaktadır. Her ne kadar bu düşüncelerden sapmalar olmuşsa da özellikle GATT’ın başlangıcında gelişmiş ülkelerde sanayi kesiminde ortalama %40 civarında seyreden koruma oranları %5-6 seviyesine kadar düşmüştür (<http://ab.gtb.gov.tr/uluslararasi-orgutler/dunya-ticaret-orgutu>).

Ancak tarifelerdeki kısıtlayıcı etkileri kaldırmak, yeni korumacılık olarak da adlandırılan tarife dışı engellerin keşfedilmesine neden olmuş ve bunun azaltılmasında çok başarılı olamamıştır. Yapı olarak bakıldığında ise GATT’ın 38 maddeden oluşan 4 bölüm şeklinde olduğunu söyleyebiliriz. Bunların ilki tarafların sorumlu olduğu temel yükümlülükler, ikincisi ticaretin adil kılınmasına yönelik belirlenen kural ve düzenlemelerdir. Üçüncüsü gelişmekte olan ülkelerin ticari ilişkilerini kapsamakta ve sonuncusu olarak da anlaşma maddelerinin değiştirilmesi ile ilgili başvuru ve koşulları göz önüne alınarak gerekli değişikliklerin yapılmasını sağlar (Karagöz, 2019: 32).

1.6.2. GATT’ın Amaçları ve Temel İlkeleri

GATT’ın temel amacının genel ve özel şeklinde ele almak mümkündür. Genel amaç GATT’a üye olan ülkelerin refah seviyesini yükselterek düzenli şekilde büyümelerini sağlayıp, dünya kaynaklarını tam kapasitede kullanabilmek ve üretimle dünya ticaretinin gelişmesine katkıda bulunmaktır. Özel amaç ise yukarıda da belirtilen bu genel amaçlarına ulaşmak için tarifeler yoluyla uluslararası ticaretin gelişimine engel olan ve kısıtlayan tüm olumsuzlukları önlemek veya en aza indirmektedir (Yolchuyev, 2016: 23). GATT anlaşmasının birinci maddesinde de GATT’ın temel amacının *“güvenli ve öngörülebilir bir ticaret ortamı yaratarak ticaretin serbestleşmesini sağlamak”* olarak belirlenmiştir. Dolayısıyla dünya ticaretini serbestleştirmek için kurulan GATT’ın çeşitli politika ve ilkelerinin de

olduğunu söyleyebiliriz. Bu ilkeler dört temel prensip üzerine inşa edilmiştir (Köse, 2013: 48).

En çok kayrılan ülke kuralı: Üye ülkelerin ticari partnerleri arasında ayırım yapmamasını zorunlu kılmaktır. Yani herhangi bir ülkeye yapacağı ticari kolaylığı diğer tüm ülkeler karşısında da uygulamaktır. Ancak bazı istisnalar vardır. Bunlar gümrük birlikleri, serbest ticaret anlaşmaları gibi kendi aralarında oluşturdukları şeyleri diğer üyelere de aynı ayrıcalıkları vermek zorunda değildir. Sonuç olarak bakıldığında bu ilkenin temel amacı ihracatçı ülkenin karşılaşılabileceği kayıplardan daha da kötü sonuçlardan korumak ve böyle bir durum karşısında ihracatçı ülkenin kendini daima hazır tutabilmesidir.

Ulusal muamele kuralı: İç pazara ilişkin düzenleme ve uygulamalar yönünden ithal ve yerli mallar arasında ayırım yapılmamasını ön gören kuraldır.

Gümrük vergilerinin indirilerek konsolide edilmesi: GATT çerçevesinde öncelikle gümrük tarifelerinin indirilmesi üzerinde yoğunlaşmıştır. Her üye ülkenin taviz listesinde yer alan oranlara bağlı kalınması ve uygulamada kendi isteğine göre tarife artırımında bulunmamasıdır.

Tarifeler yoluyla koruma: Ticarete şeffaflığın sağlanmasının en etkili yolu korumaların tarifeler yoluyla yapılmasıdır. GATT, tarife dışı engellerin bazı istisnalar dışında tümüyle yasaklanmasını, tarifelerin de giderek azaltılmasını öngörmektedir. Yani bir ülke sanayisini geliştirme amacıyla da olsa ithalat kotaları gibi engelleri kullanamayacaktır. Gümrük tarifeleri ülke ticaretini rekabete daima hazır tuttuğu için olumsuz etkilemesinin önüne geçer. Ancak ithalat kotası konulması durumunda ise arz-talep dengesi baskılanacak ve fiyatların serbest biçimde oluşmasını engellenerek tüketicilerin zararına olan seviyelere çıkmasına neden olacaktır (Karagöz, 2019: 33).

1.6.3. GATT Çerçevesinden Yapılan Ticaret Müzakereleri

1947'den 1994'te kadar neredeyse yarım yüzyıl süren GATT sınırlı bir eylem alanı ile geçici olmasına rağmen dünya ticaretinin çoğunun serbestleştirilmesini destekleme ve güvence altına almadaki başarısı da göz ardı edilemez.

Çok taraflı ticaret müzakereleri toplamda 8'i bulan GATT, her ne kadar tarifeler yoluyla bazen korumacılığa müsaade etmiş olsa da yapılan müzakereler yoluyla da tarifeleri indirmeye çalışmış ve bunda da başarılı olduğu görülmüştür (https://www.wto.org/english/thewto_e/whatis_e/tif_e/fact4_e.htm).

Aşağıdaki tablo 2’de GATT çerçevesinde yapılan müzakerelerin yıl, yer, konu ve katılan ülke sayısı gibi veriler detaylı şekilde açıklanmıştır.

Tablo 2: GATT Ticaret Müzakereleri

Yıl	Yer	Ele alınan konular	Ülke sayısı
1947	Cenevre	Tarifeler	23
1949	Annecy	Tarifeler	13
1951	Torquay	Tarifeler	38
1956	Cenevre	Tarifeler	26
1960-1961	Cenevre Dillon turu	Tarifeler	26
1964-1967	Cenevre Kennedy turu	Tarifeler ve anti-damping önlemleri	62
1973-1979	Cenevre Tokyo turu	Tarifeler, tarife dışı önlemler, “çerçeve” anlaşmaları	102
1986-1994	Cenevre Uruguay turu	Tarifeler, tarife dışı önlemler, kurallar, hizmetler, fikri mülkiyet, anlaşmazlıkların çözümü, tekstil, tarım, DTÖ’nün oluşturulması vb.	123

Kaynak:(https://www.wto.org/english/thewto_e/whatis_e/tif_e/fact4_e.htm).

1.6.4. Kuruluş Çerçevesinden DTÖ’nün İncelenmesi

Dünya ticaret örgütüne olan geçişin temeli GATT görüşmelerinin son müzakeresi olan Uruguay müzakereleri sıralarında ve sonraki süreçte hem alınan kararlar hem de mal-hizmet ticareti ve fikri mülkiyetler hakkında imzalanan anlaşmalar etkili olmuştur. Bunun yanı sıra tarifelerin yüksek oranda indirilmesi ve tarifelerin dış ticarete korumacılık aracı konumundan çıkmasıyla uluslararası ticareti düzenleyecek GATT gibi geçici olmayan kalıcı bir kurumun oluşturulmasına ihtiyaç duyulmuştur (Karagöz, 2019: 47).

Dolayısıyla 1986’da başlayıp 7 yıl süren GATT’ın son turu olan Uruguay turu, GATT’ın değiştirilmesi veya yenilenmesi söz konusu olmayıp tamamen yeni bir kurum kimliğinin elde edilmesiyle sonuçlanmıştır. 1994 Nisan’ın Onbeşi’nde

Fas'ın Marakeş şehrinde imzalanan ve 1 Ocak 1995 tarihinde yürürlüğe giren ‘‘*Nihai Senet*’’ içerisinde yer alan GATT'ın devamı niteliğinin yanında daha geniş ve daha kapsamlı şekilde kurulan DTÖ, çok taraflı ticaret sisteminin resmi ve kurumsal organıdır (Dalar, 2006: 125-127).

Türkiye'nin, dünya ekonomisindeki mal ve hizmet ticaretinin daha fazla serbestleşmesine yönelik olarak üye olan ülkeler arasında daimi müzakereleri sağlamayı hedefleyen Dünya Ticaret Örgütü'ne (DTÖ) olan üyeliği 25 Şubat 1995'te onaylanmıştır. GATT'a göre geliştirilmiş, daha güçlü ve kurallara dayalı olan bu kurum kısıtlamaların kaldırılmasıyla daha adil bir rekabet ortamında engellenmeden pazarlamalarını sağlamayı hedeflemektedir (Köse, 2013: 53).

Dolayısıyla ekonominin kalkınması ve gelişmesi için ticaret akışının olabildiğince serbestleşmesi, dünya ticaretine ilişkin kural ve politikaların aniden değiştirilememesi, belli kural ve yönetmelikler çerçevesinden de şeffaf olması gerekmektedir (Özlük, 2018: 375). Belli kural ve yönetmelikler çerçevesinde imzalanan Dünya Ticaret Örgütü kuruluş anlaşması tablo 3 üzerinde gösterilmiştir.

Tablo 3: DTÖ Kuruluş Anlaşması

Ek-1	Anlaşmazlıkların çözülmesinde kural ve yöntemleri tespit eden mutabakat metni
Ek-1/a	Mal ticaretinde çok taraflı anlaşmalar
Ek-1/b	Hizmet ticareti genel anlaşması ve ekleri
Ek-1/c	Ticarette bağlantılı fikri mülkiyet hakları anlaşması
Ek-2	GATT 1994 Bitki ve hayvan sağlığı önlemleri Tarım anlaşması Tekstil ve giyim anlaşması Ticarette bağlantılı yatırım tedbirleri anlaşması Sevk öncesi inceleme anlaşması Menşe kuralları anlaşması İthalat lisansları anlaşması Sübvansiyon ve telafi edici önlemler anlaşması Korunma önlemleri anlaşması GATT 1994'ün tatbikine ilişkin anlaşma
Ek-3	Ticaret politikalarını gözden geçirme mekanizması
Ek-4	Çoklu ticaret anlaşmaları

Kaynak: (Karagöz, 2019: 48).

Kendine ait denetim ve danışma mekanizmalarını barındıran DTÖ'nün en üst karar organı Bakanlar konferansıdır. Bunun altında Genel konsey yer alır. Genel konseye bağlı çalışan mal ticareti konseyi, hizmet ticareti konseyi ve fikri mülkiyet hakları konseyi bulunur. Ayrıca DTÖ'nün yapısında üye ülkelerden bağımsız çalışan bir de sekreter bulunur. Konsey ve Bakanlar konferansına teknik destek, kamuoyuna DTÖ'nün görevlerini açıklamak ve dünya ticaretini incelemek gibi görevleri yürütürken, karar verme mekanizmalarında yer almamaktadır (Karagöz, 2019: 49).

1.6.5. DTÖ'nün Amaçları ve Temel İlkeleri

15 Nisan 1994 tarihli Marakeş anlaşmasının imzalanmasıyla kurulan Dünya Ticaret Örgütünün temel amacının mal ve hizmetin uluslararası düzeyde serbest bir şekilde dolaşımını sağlayabilmek için üye devletlerin kendi iç pazarına yönelik olan düzenlemeleri yaparak, diğer devletlerin kendi iç piyasalarına girmelerinin önündeki tüm ticari engelleri tamamen kaldırmasını sağlamaktır.

Bunun yanı sıra DTÖ kapsamında imzalanan çok taraflı ticari anlaşmalarının uygulamasını ve denetimini sağlamak, uluslararası ticaretteki ayrımcılık uygulamalarını ortadan kaldırmak ve üye devletlerin pazara yönelik talebini desteklemek DTÖ'nün amaçlarındandır. Ayrıca üye devletlerin refah seviyelerini yükseltmek, istihdamı maksimum seviyeye çıkartmak, mal ve hizmet ticaretini geliştirmek, kaynakların sürdürülebilir hedefine uygun şekilde kullanımını sağlamak, az gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerin de kalkınma ihtiyaçlarına göre dünya ticaretinden pay almalarını sağlamak da DTÖ'nün amaçları arasında sayılabilir (Özlük, 2018: 375; Yolchuyev, 2016: 36-37).

Dünya Ticaret Örgütünün temel ilkelerine baktığımızda ise GATT'da da aynı olan en çok kayrılan ülke ilkesi ve ulusal işlem ilkesinin benimsendiği ve bunun ayrımcı olmama ilkesi altında topladığı görülmektedir. Bu ilkelere kısaca değinmekte yarar vardır. Bunlar (Şener, 2015: 57-60):

En çok kayrılan ülke ilkesi: Bir anlaşmada belli bir konu üzerinde tarafların birbirlerine sağlayacağı kolaylıkları üçüncü ülkelere de aynı kolaylığı sağlanmasını gerekli görür.

Ulusal işlem ilkesi: Üçüncü ülkelere eşit muamele ve kolaylıkta bulunurken ithal malların yerli mallar karşısında kötü bir duruma düşmesini engellemektir.

Şeffaflık ilkesi: DTÖ üyelerinin mal-hizmet ve fikri mülkiyet haklarının korunması için ticaret politikalarının tamamen açık olması gerekir.

Karşılıklı olma ilkesi: En çok kayırlan ülke ilkesini tamamlayıcı niteliği taşıyan ilkedir. Tarifelere bağlı kalma ilkesi ise belirlenen tarife düzeyinin dışına çıkmaması, tüm üyelerin bağlı kalınması ve bunu yasal olarak korumasını sağlamaktır.

1.6.6. DTÖ' nün İşlevleri ve GATT ile Arasındaki Temel Farklar

Dünya Ticaret Örgütünün yerine getirmekle mükellef olduğu bazı temel fonksiyonları bulunmaktadır. Bunlar (Karagöz, 2019: 51; İntepe, 2015: 25):

- Ticareti düzenleyici tedbirler alıp belli kural ve düzenlemeler çerçevesinden müzakereler yapılarak uluslararası ticaretin serbestleşmesini sağlamak adına kısıtlayıcı uygulamaları önlemek
- Ekonomik politikaya ayak uydurabilmek amacıyla gerekli görüldüğü takdirde Uluslararası Para Fonu (IMF), Uluslararası İmar ve Kalkınma Bankası (IBRD) ve bağlı kuruluşları ile işbirliği içerisinde yer almak
- Anlaşma metninin EK-3 maddesinde de belirtilen Ticaret politikası inceleme mekanizmasının idaresini üstlenmek
- Anlaşmazlıkların çözülmesi konusundaki kural ve yöntemleri belirleyen mutabakat metnini yönetmek
- Çok taraflı ticaret anlaşmaları için forum ve müzakerelerin sık şekilde düzenleyerek buralardan çıkabilecek olumlu sonuçları uygulamak gibi temel fonksiyonları bulunmaktadır.

DTÖ' nün temel işlevlerinin yanında GATT ile arasındaki farklarının da olduğunu söyleyebiliriz. Bunları kısaca açıklamak gerekirse (Şener, 2015: 46-47; Yolchuyev, 2016: 33-34);

- GATT' ın geliştirilmiş veya yenilenmiş şeklinin aksine tamamen farklı yapı ve kurumsal bir kimliğe sahip olan bir örgütlenmedir.
- GATT' ın geçici faaliyet gösterilmesi amacıyla kurulurken, DTÖ' nün kalıcı bir yapısı olan ve üyelere tamamen bağımsız bir özel sekreteryası bulunmaktadır.
- GATT kuralları sadece mal ticaretini kapsarken, DTÖ mal ticaretinin yanında hizmet ticareti ve fikri mülkiyet haklarını da korumayı kapsamaktadır.
- DTÖ, anlaşmazlıkların çözümü konusunda GATT' dan daha güçlüdür. Bu yüzden DTÖ ile ortaya konan anlaşmazlıkların halli mekanizması GATT' a göre daha hızlı ve daha işler olarak düzenlenmiş ve çözüm odaklı olarak hazırlanmıştır.

İKİNCİ BÖLÜM

2008 KÜRESEL FİNANS KRİZİ SONRASINDA ARTAN YENİ KORUMACI EĞİLİMLER VE ABD-ÇİN ARASINDAKİ TİCARET SAVAŞLARI

2.1. 2008 KÜRESEL FİNANS KRİZİ VE DÜNYA EKONOMİSİNDE YARATTIĞI DEĞİŞİM

Dünya ekonomisindeki değişime neden olan 2008 küresel ekonomik krize baktığımızda, ABD’de 2007 yılının ortalarında konut sektöründe ortaya çıkan sorunlar kısa sürede 2008 yılında kendisini küresel düzeyde de hissettirmiştir. 2009 yılında en üst seviyeye ulaşan bu kriz, neredeyse tüm ülkeler için önemli derecede üretim ve refah seviyelerinde düşüşe yol açmıştır (Oktar ve Dalyancı, 2010: 14).

Başta Avrupa olmak üzere tüm dünyayı etkileyen mortgage kaynaklı bu kriz aslında 2004’ten itibaren kendini hissettirmeye başlamıştı. ABD’nin cari açığını finanse etmek için para arzını artırması ve Çin’in döviz rezervlerini ABD tahvillerine yatırmasıyla likitide bolluğu yaşanmış, bu da ABD’de faizlerin düşmesine yol açarak banka kredilerine olan talebi artırmıştır. Yaşanan likitide bolluğu varlık değerlerinin adeta balonlaşmasına neden olmuş ve sonuç itibarıyla konut fiyatlarının da yükselmesine yol açmıştır. Buna rağmen bankalar kredi almaya uygun olmayan riskli kişilere bile kredi vermeye devam etmiştir (Şen, 2009: 14).

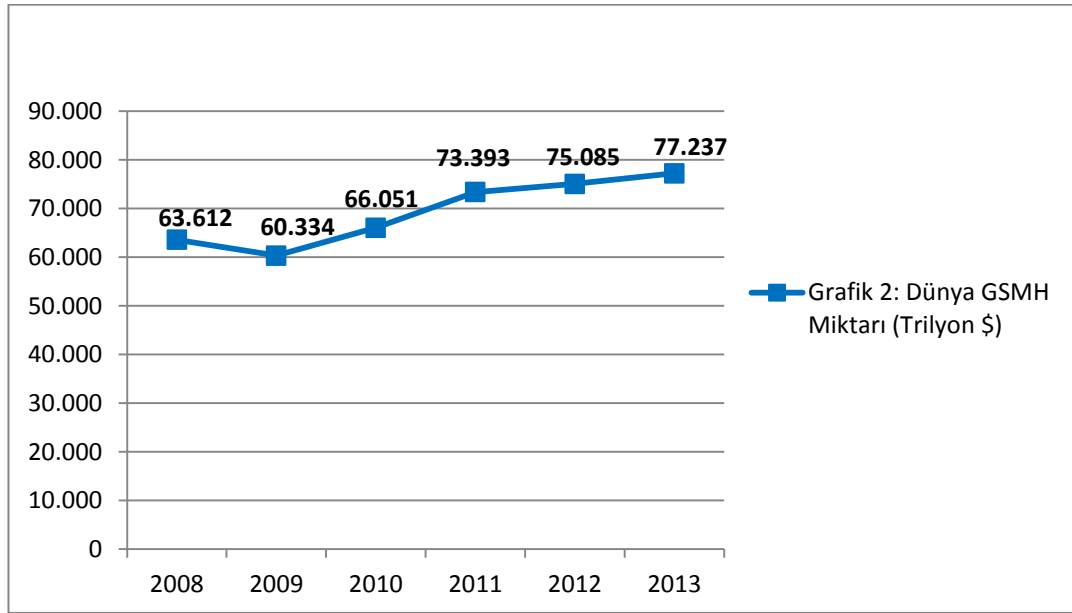
2006 yılının ortalarına gelindiğinde ABD merkez bankasının enflasyonun artacağı endişesiyle faiz oranını yükseltmeye başlaması ekonomik krizin habercisi olmuştur. Kredi alan kişilerin değişken faizli kredileri kabul ettikleri için faizlerin yükselmesi hem maliyetlerini artırmış hem de konut satış fiyatların piyasa seviyesinin altına inmiştir. Bu da düşük gelirli grupların kredilerini düzenli bir

şekilde ödeyemez hale getirmiştir. Sonuç olarak konutlar bankalara bırakılmaya başlanmış ve artan konutların sayısı ciddi oranda artınca konut fiyatları düşmüş ve bankalar bu konutları satamaz hale gelmiştir (Arıkan, 2008: 41-42).

Dolayısıyla Lehman Brothers ve Fannie Mae gibi büyük banka kuruluşları bir takım problemlerle yüz yüze kalmış bu yüzden bazıları devretmek zorunda kalırken bazıları ise iflas bayrağını çekmiştir (Kaderli ve Küçükkaya, 2012: 86).

Finans piyasasındaki bu kötü gidişatın mal piyasasına da sıçraması uzun sürmemiş ve yaşanan ekonomik bunalımın dünya GSMH(Gayri Safi Milli Hâsıla) üzerinde de etkisi olmuştur. Aşağıdaki şekil 2’de de görüldüğü üzere dünya GSMH’deki gerileme krizin yaşandığı hemen sonraki yılda etkisini göstermeye başlamış ve 2009 yılında ancak 60.334 trilyon dolara ulaşabilmiştir. Krizin ilk başladığı 2008 yılında ise bu rakam 63.612 trilyon dolardı. 2010 yılında GSMH rakamları üzerinde bir toparlanma söz konusu olsa da 2011’den 2013’e kadar olan süreçte krizin etkileri tekrardan hissedilmiş ve bu süreçte GSMH’deki artış yavaş bir şekilde ilerlemiştir.

Şekil 2: Dünya GSMH Miktarı (Trilyon \$)

Kaynak: (<https://data.worldbank.org/indicator/NY.GDP.MKTP.CD?view=chart>)

Diğer yandan GSMH’deki bu gerileme dünya ticaretindeki daralmayı göstermektedir. Krizin yaşandığı 2008 yılındaki büyüme % 1,5’a düşmüş, dünya

ticaretindeki artış 3,1'e gerilerken enflasyonda 6'ya çıkmıştır. Kriz diğer ülkelere de yayıldığı için 2009 yılında bu veriler daha da düşmüş ve dünya ekonomisi küçülmüştür (Eğilmez, 2013).

Aşağıdaki tablo 4'te 2006-2012 yılları arasındaki dünyanın ekonomisi ile ilgili veriler detaylı bir şekilde gösterilmiştir.

Tablo 4: Dünyadaki Büyüme, Enflasyon ve Ticaret Artışı(%)

Dünya	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012
Büyüme	4,0	4,0	1,5	-2,2	4,1	2,9	2,5
Enflasyon	3,7	4,1	6,0	2,4	3,7	4,9	3,9
Ticaret artışı	9,2	8,0	3,1	-10,6	12,5	6,0	2,5

Kaynak: (Eğilmez, 2013)

2.2. 2008 KÜRESEL FİNANS KRİZİ SONRASI DÜNYADA ARTAN KORUMACI EĞİLİMLER

Küresel finans krizi, 2007 yılında ABD'de konut krizi olarak baş gösteren 2008 ve sonrasında diğer ülkeleri de derinden etkileyen ve neredeyse 1929 Büyük Ekonomik Buhrandan sonra yaşanan en büyük kriz olarak adını tarihe geçirmiştir. Dolayısıyla yaşanan bu kriz sonrasında dünya ticaretinde bir takım korumacı önlem ve uygulamalara olan eğilim de artmıştır.

Başta ABD olmak üzere gelişmiş ve gelişmekte olan ülkeleri de etkileyen bu finansal kriz yayılarak dünya genelinde ekonomik anlamda ciddi sorunlara yol açtığı görülmüştür. Krizin bu yıkıcı etkisi hem finans piyasasının bozulmasına hem de dünyadaki toplam talebin düşmesine neden olarak küresel ticareti de büyük ölçüde yavaşlatmıştır. Krizin dünya ekonomisine hızlıca yayılıp etkilemesinin nedeni küreselleşmenin beraberinde getirdiği dünya finans sisteminin birbirlerine entegre olup ülkelerin de birbirlerine olan bağılıklarının artmasıdır (Ertürk, 2017: 90).

Krizin küresel ekonomi üzerindeki olumsuz etkilerinden dolayı finansal yapı zora girmiş, dünya ticaretinde düşüş gözlenmiş ve krizin daha da derinleşerek ekonomik durgunluğa yol açmıştır. Yaşanan bu durgunluktan dolayı bazı sanayileşmiş ülkelerin dış ticaret hacmi büyük ölçüde daralmıştır. Dolayısıyla yaşanan ekonomik belirsizlik ortamı ülkeleri krize karşı çözüm arayışlarına sokmuş

ve istihdam adına büyük pay sahibi olan firmaların ayakta kalabilmeleri için ekonomik önlem paketleri uygulayarak reel sektöre destek olmaya çalışılmıştır.

Ancak ekonomik göstergelerin daha da kötüleşmesi ülkelerin korumacı ve içe kapanma gibi politikaların uzun vadede ekonomik kurtuluşun ilacı olacağı inancı yaygınlık kazanmıştır. Bu yaygın görüşle birlikte korumacı uygulamalar gündeme gelmeye başlamıştır. Çünkü krizin derinleşmesiyle büyük sektörler zarar görmüş ve işsizlik oranının yükselmesiyle de işçi kesiminde serbest ticaret karşıtı ve korumacılık taraftarı baskılar doğal olarak ivme kazanmıştır (TÜRMOB, 2009'dan aktaran: Durusoy, 2013: 511).

Bu yüzden ülkelerin çoğu kendi reel sektörüne destek sağlamak ve istihdam yaratmak için gerek iç piyasasını gerekse de üretici ve tüketicisini korumak adına aldıkları çözüm odaklı önlemler karşımıza yeni bir korumacılık akımını çıkarmıştır. Dünya ekonomisinde büyük bir pay sahibi olan G-20 ülkelerinin 2008 küresel krizinden sonra ele aldıkları korumacı ve ticareti engelleyici uygulamaları incelediğimizde ülkelerin genellikle tarife dışı engeller yani *'yeni korumacılık'* uygulamalarıyla ticareti kısıtladıkları görülmektedir. Bu kısıtlamalar ise aşağıdaki tablo 5 üzerinde detaylı bir şekilde gösterilmiştir (Çekin ve Nuroğlu, 2020: 76).

Tablo 5: G-20 Ülkelerinin Aldığı Korumacı Önlemler

Korumacı önlem türü	Toplam
Devlet yardımı	1476
Savunma amaçlı tedbir	1275
İthalat tarifesi	759
Ticaret finansmanı	632
Kamu ihalelerinde yerleştirme	416
Yerleştirme amaçlı diğer korumacı önlemler	299
İhracat vergisi veya kısıtlaması	212
Tarife dışı engeller	195
Yatırım önlemi	160
İhracat teşvikleri(Ticaret finansmanı hariç)	154

Kaynak: (Evenett, S.d. ve Fritz, J.,2017: 40)

Diğer yandan incelediğimizde küresel kriz sonrasında sadece G-20 ülkeleri değil neredeyse tüm dünyada korumacılık uygulamaları yapılmaya başlanmıştır. Dünya Ticaret Örgütünün de bunları sayısal veri olarak ortaya koyması bu savı

desteklemektedir. Bu kapsamda baktığımızda 2008-2012 yılları arasında ticarete teknik engel kapsamında başlatılan önlemlerin sayısı toplam 6471'e ulaşırken uygulamaya konan toplam engel sayısı 1055 olmuştur. Bu çerçeveden baktığımızda 2009 yılının, krizin patlak verdiği 2008'e göre ticarete teknik engel sayısında bir sıçrama yaşanmıştır. Aşağıdaki tablo 6' da başlatılan önlem sayısı ile yürürlüğe konan tedbirler detaylı bir şekilde verilmiştir.

Tablo 6: Dünya ‘Ticarete Teknik Engeller’ Toplamı (2008-2012)

Yıllar	Başlatılan önlem sayısı	Uygulamaya geçirilen önlem sayısı
2008	1235	49
2009	1351	254
2010	1266	291
2011	1140	225
2012	1479	236

Kaynak: (<http://i-tip.wto.org/goods/Forms/GraphView.aspx?period=y&scale=lg>)

2.3. GELİŞMİŞ ÜLKELERDE KORUMACI EĞİLİMLER

Küresel dünyada korumacılık eğilimlerine başvuran ülkelerin çoğu gelişmiş ülkelerdir. Bu yüzden uluslararası politikalarının da belirlenmesinde etkin bir rolleri vardır. Gelişmiş ülkeler ticaretin serbestleştirilmesinden yana olduğu görülse de esasında korumacılığın ortaya çıkmasında ve yaygınlaştırılmasındaki payın çoğu bu gelişmiş ülkelere ait olduğu görülmektedir. DTÖ ve GTA (Global Trade Alert) korumacılık uygulamaları konusunda dünya genelinde alınan korumacılık politikalarını 2008 yılından günümüze kadar titiz bir şekilde takip etmektedir. Bu kapsamda bakıldığında 2008 küresel krizinden 2018 yılına kadar ki 10 yıllık süreçte toplam sayısı 18.000' i bulan korumacılık uygulamalarının gerçekleştirildiği ve bunun %44'ü AB üyesi ülkeler, %8'i ABD, %3 Rusya, %5 Hindistan gibi ülkeler tarafından uygulanmıştır. Başta ABD, AB gibi gelişmiş ülkeler serbest ticaret söylemlerine rağmen yine de korumacılık araçlarını kullanmaya devam etmektedirler (Karaş, 2018: 154).

Bir yandan ödemeler dengesinde verdiği fazla açıktan dolayı korumacılığı en çok uygulayan ülkelerden biri olan ABD, diğer yandan karşı ülkelerin tarifelerini indirmelerini ve kota, ithalat gibi yasaklarının kaldırılmasını özellikle de tarım

sektöründeki sübvansiyonların azaltılmasını istemektedir. Ayrıca ABD'nin zor durumda olan sanayi kollarını tarife, kota ve diğer korumacı engellerle her türlü korumacı eğiliminde bulunurken bazı durumlarda da DTÖ kurallarını ihlal ettiği görülmektedir. Bunla ilgili 2017 yılında ABD aleyhine haksız rekabete yol açma gerekçesiyle anlaşmazlıkların çözüm mekanizmasında (AÇM) toplamda 146 dava açılmıştır. Aynı zaman da ABD'nin 2018 yılında çelik ithalatında %25 ve alüminyum ithalatında %10 ek vergi uygulaması, zarar gören karşı ülkelerin de bunu hem DTÖ'ye bildirmesi hem de misilleme yoluyla karşılık vermelerine yol açmıştır (BBC Haber, 2018; Karaş, 2018: 155).

Küresel dünyada korumacılık eğilimlerine en çok başvuran diğer bir gelişmiş ülke grubu da AB'dir. AB'nin korumacılık uygulamaları daha çok ithalat politikaları üzerinde şekillenmiştir. Bunda haklı taraf olduğunu göstermek için, DTÖ Anti-Damping ve sübvansiyon anlaşmaları ile Birliğin Topluluk Anlaşmasının 115. Maddesini yasal yol olarak göstermektedir. Korumacılık AB genelinde ortak tarım politikası nedeniyle tarımsal ürünlerde ağırlıklı olarak uygulanmaktadır. Tabi bu uygulamaları topluluk anlaşmasında geçen ülkelere karşı değil de daha çok üçüncü ülkelere karşı ortak gümrük tarifesi uygulanmaktadır. Ortak Tarım Politikası gereği korumacılık uygulamaları kota, tarife ve tarife dışı engellere (yeni korumacılık) dayalı olup tarım sektöründe devlet sübvansiyonları da yüksek oranlardadır (Kaymakcı, Avcı ve Şen, 2007: 500).

ABD'de olduğu gibi AB genelinde de DTÖ kurallarının çiğnendiği görülmüştür. Bu durumla ilgili 2017 yılının sonlarında AB aleyhine haksız rekabete yol açma gerekçesiyle Anlaşmazlıkların Çözüm Mekanizmasında (AÇM) yapılan toplam 91 şikâyet bulunmaktadır. Korumacılığa en çok başvuran bir diğer gelişmiş ülke ise Japonya'dır. Tarife ve tarife dışı engeller Japonya'nın başta ABD ve AB'ye karşı kullandığı en önemli korumacılık silahıdır. Japonya'da ortalama tarife oranı %2,1 civarında iken, tarifeler tarım sektöründe neredeyse %100 seviyelerine yakın olup bunun yanında kota uygulamaları da mevcuttur. Ayrıca ülkedeki '*yerli mal satın al*' anlayışı yabancı mallara karşı bir engel yaratmaktadır. Dolayısıyla tütün, uzay araştırmaları ve ormancılık gibi bazı alanlar yabancı yatırımlara karşı kapatılmıştır. ABD ve AB gibi Japonya'nın da DTÖ kurallarına uyulmadığı ve 2017

yılı sonlarında Japonya aleyhine haksız rekabete yol açma gerekçesiyle Anlaşmazlıkların Çözüm Mekanizmasına (AÇM) toplamda 21 dava açıldığı görülmektedir. Tüm bunlara kısaca değinmek gerekirse gelişmiş ülkeler korumacı politikalarına daha çok rakip ülkeye üstünlük kuramadığı durumlarda başvurmaktadır. Ayrıca üstünlük kurduğu durumlarda sahip olduğu ürünlerde bu avantajını kullanmak için daha çok yeni korumacılık yani tarife dışı engellere başvurmaktadır(Kalaycıoğlu, 1991: 126-129; Karaş, 2018: 157).

2.3.1. 2008 Küresel Finans Krizi Sonrası ABD’de Korumacı Politikalar

ABD’nin 2000 öncesi ekonomisindeki güç kaybının başlaması ve ekonomisindeki cari açığı sorununun, akabinde 2008’de yaşadığı mortgage kaynaklı küresel finans krizinin meydana gelmesiyle de ülke ekonomisi için zor bir süreç yaşanmaya başlamıştır. Bu kötü gidişatın topluma yansımaları sonucu krizin etkilerini ortadan kaldırmaya yönelik korumacılık politika söylemleriyle adından sıkça söz ettiren Donald Trump 2016’da başkan seçilmiştir. Trump’ın seçim kampanyası sırasında ABD’ye karşı yapılan haksız dış ticarete karşılık, sık sık korumacı politikaları dile getirip özellikle yaşanan iş kayıplarını önlemek adına Çin, Meksika ve Almanya’yı hedef alacak yüksek tarife artışlarına gideceğini dile getirmiştir (Bouët ve Laborde, 2017: 5).

Dolayısıyla Trump’ın seçilmesiyle birlikte ABD’nin korumacılık politikasında belirgin bir yoğunlaşma yaşanmaya başlamış ve çelik, alüminyum, kereste, güneş panelleri gibi çeşitli mal gruplarını da kapsayacak şekilde genişlemiştir (Bown, 2017: 1). Aşağıdaki tablo 7’de ABD’nin uluslararası ticaretteki partnerlerine karşı cari açık verdiği ilk beş ülke verilmiştir.

Tablo 7: ABD’nin Ticaret Açığı Verdiği Bazı Ülkeler(milyar \$)

Ülkeler	2017 (cari açık)	2018 (cari açık)	2019 (cari açık)
Çin	-395.998.059	-443.086.481	-365.846.412
Meksika	-72.243.505	-83.761.632	-104.958.004
Japonya	-72.145.836	-70.673.074	-72.322.962
Almanya	-66.017.150	-70.602.383	-69.570.071
Vietnam	-40.287.130	-41.602.222	-58.502.194

Kaynak: (www.trademap.org)

ABD'nin özellikle Çin, Almanya ve Meksika'ya karşı uyguladığı korumacı politikalarının temel nedeni yukarıdaki grafikte de açık bir şekilde anlaşılabilir, Çin'e karşı çok büyük bir ticaret açığı verildiği görülmektedir. ABD'nin dış açıklarına çeşitli ürün grupları bazında bakıldığında Çin karşısında daha çok elektronik aygıtlar, tekstil ve kâğıt gibi ürünler olurken, Meksika karşısında otomotiv ve elektronik aygıtlar, Almanya ve Japonya'ya karşı ise otomotiv ve makine ekipmanları gibi gruplarda açık verilen ürünler şeklinde sıralanabilir (Euler Hermes Economic Reserch, 2018: 6).

Global Trade Alert'in verilerine göre ABD'nin Çin'e karşı uyguladığı serbestleştirme ve kısıtlayıcı müdahale sayılarını konunun önemi açısından detaylı bir şekilde aşağıdaki tablo 8 üzerinde gösterilmiştir.

Tablo 8: ABD'nin Çin'e Karşı Uyguladığı Müdahale Sayısı

Yıllar	Serbestleştirme sayısı	Engelleme sayısı
2009	4	88
2010	5	122
2011	8	93
2012	5	86
2013	11	80
2014	18	119
2015	38	119
2016	39	101
2017	32	115
2018	28	142
2019	24	112
Toplam	208	1177

Kaynak: (www.globaltradealert.org)

ABD'nin 2008 küresel finans krizinden (KFK) günümüze kadar olan süreçte Çin'e karşı uyguladığı korumacı politikalar sonucu en sık etkilenen ilk 5 sektör için uygulanan serbestleştirme ve kısıtlayıcı müdahale sayıları aşağıdaki tablo 9 üzerinde detaylı bir şekilde gösterilmiştir.

Tablo 9: ABD Korumacılığının Çin Sektörüne Etkileri (2009-2019)

Serbestleştirme sektör/ürün adı	Müdahale sayısı	Engellenen sektör/ürün adı	Müdahale sayısı
Diğer fabrikasyon metal ürünler	23	Demir veya çelik ürünleri	403
Diğer genel amaçlı makineler ve parçalar	19	Diğer fabrikasyon metal ürünler	398
Hazır tekstil ürünleri	16	Temel demir ve çelik	334
Ev aletleri ve parçaları	15	Motorlu taşıtlar, römorklar ve yarı römorklar; parçalar	72
Başka yerde sınıflandırılmamış gıda ürünleri	15	Görsel-işitsel ve ilgili hizmetler	68
Toplam	88		1275

Kaynak: (www.globaltradealert.org)

Uluslararası ticaret açısından bakıldığında ABD özellikle sermaye ve teknoloji yoğun mallarda karşılaştırmalı üstünlüğe sahip olup, başlıca ihrac kalemleri de bu mallardan oluşmaktadır. 2018 yılında ABD'nin ihracatı bir önceki yıla göre %7,6 oranında artmış ve 1.665.992.032 trilyon dolar olarak gerçekleşmiştir. İthalatı ise bir önceki yıla göre %8,5 oranında artarak 2.612.379.157 trilyon dolar olmuştur. Bu durum ABD'nin ticaret dengesindeki cari açığa sebep olmuş ve 946 milyar doları aşan bir cari açıkla karşı karşıya kalmıştır. Aşağıdaki tabloda ABD'nin genel dış ticaretiyle ilgili veriler aşağıdaki tablo 10 üzerinde detaylı bir şekilde açıklanmıştır (<https://ticaret.gov.tr/yurtdisi-teskilati/kuzey-amerika/abd/ulke-profili/dis-ticaret> ; www.trademap.org).

Tablo 10: ABD'nin Dış Ticareti (Trilyon \$)

Yıllar	İhracat	İthalat	Ticaret Dengesi (milyar \$)
2017	1.546.462.344	2.406.362.556	-859.900.212
2018	1.665.992.032	2.612.379.157	-946.387.125
2019	1.645.174.335	2.568.396.449	-923.222.114

Kaynak: (www.trademapp.org)

Sonuç olarak ticaret açığını kapatmak isteyen Trump yönetimi 2018'in Mart ayında aldığı kararla çeliğe %25 ve alüminyuma %10 ek gümrük vergisi ekleyerek AB üye ülkeleri, Kanada, Meksika ve Çin ile ticari dengeleri altüst edecek korumacılık politikalarına devam etmesi ve karşı ülkelerin de misillemelerde bulunmaları kaçınılmaz hale gelmiş. Aynı zamanda bunun ticaret savaşlarına dönüşeceği sinyallerini vermiş ve korumacılık önlemlerinin önemini karşısındaki ülkelere bir kez daha hatırlatmıştır (Demir, 2019: 72-73).

2.3.2. 2008 Küresel Finans Krizi Sonrası Çin'de Korumacı Politikalar

Tarihin en eski medeniyetleri arasında yerini alan Çin'in reform ve verimlilik ilkesine dayalı uyguladığı kalkınma girişimi günümüzde başarıya ulaşarak dünyanın en büyük üretim merkezi haline gelmiştir. Gerek satın alma gücü gerekse de döviz rezervleri bakımından dünya ekonomisinde söz sahibi olan Çin'in başarılı kalkınma politikaları da gelişmekte olan ülkeler için rehber olarak izinden gidilecek önemli derecede yol gösterici tecrübelerle sahiptir. Kendine has tarihsel deneyimleri ile ekonomik anlamda da küresel dünyada merkezi bir güç haline gelen Çin, batı merkezli dünya düzenine de yeni bir alternatif yol olmuştur (İstikbal, 2019).

Çin'in günümüzde gelişmiş, zengin ve küresel ekonomide de adından söz ettirmesi sadece ekonomik anlamdaki değişimi sayesinde değil, aynı zamanda yönetim çerçevesindeki değişimle de entegre olması sonucu olmuştur. Bu da ticari büyümenin yanı sıra deneyim sahibi şirketlerin ortaya çıkmasını sağlamıştır.

Çin'in 1978'den günümüze kadar uyguladığı üretim reformları ve geliştirdiği korumacılık anlayışıyla 35 yılın sonunda %10 büyüme kat ederek ABD ekonomisine karşı rakip ülke olma seviyesine kadar gelmiştir. Söz konusu olan bu büyüme, küresel şirketlerin Çin'in ucuz emek gücünden fayda sağlanarak üretim kapasitelerini

geliştirmeleri ve varlıklarını bu şekilde sürdürmeleriyle sağlanmıştır (Demir, 2019: 74).

Çin ekonomisine uluslararası ticaret açısından da bakıldığında yaptığı büyük ihracatlar sayesinde dünya ekonomisinde önemli bir güce sahip olduğu göstermektedir. Çin'in 2017'deki ihracatı 2.271.796.142 trilyon dolar iken, sonraki iki yılda da ihracatı daha da genişleyerek 2019 yılında bu rakam 2.498.569.866 trilyon dolara ulaşmıştır. tablo 11'de Çin'in dış ticaretiyle ilgili veriler detaylı bir şekilde gösterilmiştir.

Tablo 11: Çin'in Dış Ticareti (Trilyon \$)

Yıllar	İhracat	İthalat	Ticaret Dengesi (milyar \$)
2017	2.271.796.142	1.840.957.060	430.839.082
2018	2.494.230.195	2.134.987.265	359.242.930
2019	2.498.569.866	2.068.950.225	429.619.611

Kaynak: (www.trademap.org)

Genel olarak Çin'in yukarıdaki tabloda da görüldüğü üzere dış ticaretinde cari fazla verdiği görülürken özele indirgediğimizde Çin'in bazı ülkelerle yaptığı dış ticarete o ülkeye karşı cari açık verdiği de görülmüştür. Aşağıdaki tablo 12'de Çin'in ticaret dengesinde cari açık verdiği 5 ülke gösterilmiştir.

Tablo 12: Çin'in Ticaret Açığı Verdiği Bazı Ülkeler (Milyar \$)

Ülkeler	2017 (cari açık)	2018 (cari açık)	2019 (cari açık)
Japonya	-28.126.025	-33.166.687	-28.299.343
Almanya	-25.708.548	-28.348.530	-25.331.121
İrlanda	-5.208.228	-7.209.847	-10.182.355
Malezya	-11.962.002	-17.473.542	-19.148.155
Tayland	-3.025.092	-1.944.414	-515.155

Kaynak: (www.trademap.org)

Çin'in benimsediği ihracata dayalı kalkınma modelinin 2008 küresel finans krizi (KFK) sonrası dönüşüm geçirmesi dünya ekonomisine farklı şekillerde yansımıştır. Bu değişime neden olan şey dünya ticaretindeki daralma ve batı merkezli ülkelerin benimsedikleri korumacı ekonomi politikaları gösterilebilir. Gelişmiş ülkelere alınan teknolojik birikimle ucuz emek gücünü birleştirerek ucuz

üretim yapısına geçmiş ve bu üretim yapısı Çin'i dünyanın en büyük ticaret partneri haline getirmiştir. Katma değeri yüksek ürün ve malları üreterek gelişmekte olan ülkelerle de işbirliği halinde olması ve ilişkilerini güçlendirmesi, başta ABD olmak üzere batı ülkelerini rahatsız etmeye başlamış. Bu durum yeni korumacılık olarak da adlandırılan sürecin başlamasına neden olmuştur (İstikbal, 2019).

Küresel finans krizinden günümüze kadar özellikle Çin-ABD ticaret partnerleri arasında yaşanan, yeni korumacılık adı altında uygulanan ve bunun ticaret savaşlarına sürükleyebilecek kadar etkili olan tarife dışı engeller mevcuttur. Global Trade Alert'in verilerine göre Çin'in ABD'ye karşı uyguladığı serbestleştirme ve kısıtlayıcı müdahale sayılarını detaylı bir şekilde aşağıdaki tablo 13'te gösterilmiştir.

Tablo 13: Çin'in ABD'ye Karşı Uyguladığı Müdahale Sayısı

Yıllar	Serbestleştirme sayısı	Engelleme sayısı
2009	51	91
2010	55	111
2011	89	152
2012	90	188
2013	132	169
2014	133	192
2015	142	247
2016	203	205
2017	220	184
2018	144	260
2019	19	15
Toplam	1278	1814

Kaynak: (www.globaltradealert.org)

Çin'in ABD'ye karşı uyguladığı politikalardan en sık etkilenen ilk 5 sektör için uygulanan serbestleştirme ve kısıtlayıcı müdahale sayıları ise aşağıdaki tablo 14 üzerinde gösterilmiştir.

Tablo 14: Çin Korumacılığının ABD Sektörüne Etkileri (2009-2019)

Serbestleştirme sektör/ürün adı	Müdahale sayısı	Engellenen sektör/ürün adı	Müdahale sayısı
Motorlu taşıtlar, römorklar ve yarı römorklar; parçalar	180	Bilgi işlem makineleri ve parçaları	234
Diğer özel amaçlı makineler ve parçalar	141	Motorlu taşıtlar, römorklar ve yarı römorklar; parçalar	230
Bitmemiş bakır, nikel alüminyum kurşun, çinko veya kalay ürünleri	137	Başka yerde sınıflandırılmamış kimyasal ürünler	167
Bilgi işlem makineleri ve parçaları	131	Demir veya çelik ürünleri	163
Başka yerde sınıflandırılmamış temel inorganik kimyasallar	129	Temel organik kimyasallar	163
Toplam	718		957

Kaynak: (www.globaltradealert.org)

Sonuç olarak Pekin yönetimi, korumacılık politika ve söylemlerin kriz için bir çıkış yolu olmadığını “*Amerika malı satın al*” gibi kampanya veya bunun için düzenlenecek yasaların dünya liderleri için ticari korumacılığa karşı tehlike çanlarının çaldığı anlamına geldiğini öne sürmüştür.

Fakat Çin Ticaret Bakanlığının “*Çin malı satın al*” gibi kampanya veya herhangi bir yasa düzenlemesine gidilmeyeceğine hem milli hem de yabancı ürünleri üreten üreticilere karşı eşit şekilde davranılacağını dile getirmiştir. Ancak yine de dünya ticaretinde olası korumacı artışlarının baş göstermesi halinde Çin yönetiminin buna karşı tedbiri elden bırakmayacaklarını ve bunun tüm dünya ülkeleri tarafından da tahmin edildiğini bildirmektedir (Kalaycı, 2011: 92).

2.4. ABD ve ÇİN'İN TARİHSEL SÜREÇTEKİ EKONOMİK VE SİYASİ İLİŞKİLERİ

Tarihsel sürece baktığımızda Çin'in eski hanedanlığı döneminde ABD ile arasında çay, pamuk ve ipek gibi malların ticareti yapıldığı görülmektedir. Yaşanan bu ticaret yerini zamanla resmi ilişkilere bırakmıştır. ABD ve Çin arasındaki resmi diplomatik ilişkiler 16 Haziran 1844'te Wangxia antlaşması için yapılan müzakerelere katılmaları sonucuyla bu iki ülkenin ilişkileri başlamıştır. Daha sonra bu iki ülke 1842 birinci ve ikinci Afyon savaşları sırasında karşı karşıya gelmişlerdir.

1895'te J. Morgon'un kurduğu şirket sayesinde Amerikan sermayesinin Çin'e kaydırılmasına neden olarak Çin'in hızlı bir şekilde sanayileşmesini sağlamıştır. 1911'de Xinhai Devrimi Çin'in ABD tarafından meşru hükümet olarak tanınmasına neden olmuş ve 1937 Çin-Japon savaşı esnasında da Çin'e yardım göndermiştir. Fakat 1949-1971 yılları arasında geçen 22 yılın geneline bakıldığında ABD ve Çin ilişkilerinin düzensiz ve düşmanca geçtiği görülmüştür. Bu yüzden tarihsel süreçte de Mao Zedong ABD için *"en tehlikeli emperyalist güç"* sözünü dile getirmiştir. 1966-1976 yılları arasında yaşanan Kültür Devrimi ile Çin'in dış dünyayla olan ilişkisi neredeyse kesintiye uğramasına neden olmuştur (Yılmaz, Özdemir ve Gençler, 2019: 303).

Ancak 1970'li yıllara gelindiğinde ABD ve Çin'in ticari ilişkilerinin tekrardan başladığı görülmüş ve Çin bu süreçte ABD ile yakınlaşmaya başlamıştır. Böylece Çin bölgedeki ABD gücünü ve egemenliğini kabul ederek dış politikasını da buna göre şekillendirmiştir. Bu yüzden hem Sovyetler birliğine karşı güvenliğini sağlamaya çalışmış hem de müttefikinin kendisine sunduğu bir takım yardım ve ayrıcalıkları lehine kullanmayı başararak kendi ekonomisinin devamlılığını sürdürmek için kullanmıştır (Güneş, 2009: 176).

Sovyetler birliğinin yıkılmasıyla birlikte Çin ve Rusya'nın bu boşluğu doldurma girişimleri ABD'yi harekete geçirmiş ve ABD'nin Orta Asya bölgesine olan ilgisi artmıştır. Ayrıca bu bölgede ileriki zamanlarda Çin ve Rusya'nın kendisine karşı koyabilme gücü elde etme ihtimalini göz önüne alarak bu ülkelerle

mücadeleye girişmiş ve böylece Çin ve Rusya'yı bu mücadeleye karşı denge oluşturma çabasına sokmuştur.

ABD'nin jeopolitik konum bakımından Orta Asya bölgesine uzak oluşu ekonomik açıdan bir dezavantaj yaratmıştır. Ancak ABD'ye yapılan 11 Eylül saldırısından dolayı terörle mücadele kapsamında hem Afganistan'a hem de Orta Asya'ya yerleşerek Rusya ve Çin'i daha yakından izleme imkânı bulmuştur (Aydın, 2015: 3).

Çin yönetimi daha çok ABD'nin iyi ilişkiler geliştiremediği ülkelerle sıcak ilişkiler kurması ve hatta ABD'nin içerisinde yer almadığı Doğu Asya Zirvesi, Şangay İşbirliği Örgütü (ŞİÖ) ve Çin-Afrika İşbirliği formu gibi bir takım kuruluş ve organizasyonlarda aktif rol oynamıştır. Böylece hem bölgesel anlamda hem de küresel anlamda hedeflerine daha kolay ulaşabilmiştir (Devecioğlu ve Yılmaz, 2016: 523).

ABD yönetimi ise Çin'in 2003'ten 2014'te kadar kendi parasını değersizleştirme çabasına girerek Çin'in GSMH'nın neredeyse %10'unu oluşturan ticaret dengesindeki cari fazlasının sebebi olarak Çin'in yaptığı devalüasyon hareketlerinin etkili olduğunu söylemektedir. Bu dönemdeki ABD başkanı olan Obama yönetimi, Çin'e karşı sert tepkiler takınarak Pekin yönetiminin parası olan Yuan'ın değerini yükseltene kadar yapılacak olan ticarete ithal edilecek mallara yönelik tarifelerin uygulamaya konulması için bazı yasalar hazırlamıştır.

Buna karşı Pekin yönetimindeki politika yapıcılarının parasının düşük değeri sayesinde Çin'in dünyadaki ihracat payındaki gücünü daha da artırmak adına şirketlerinin yatırım yapmaları için bir takım devlet teşviklerinden yararlanmalarını sağlamıştır. Çin'in bu küreselleştirme strateji çabalarıyla daha çok devlet mülkiyetli şirketler ağırlıklı olmak üzere özel mülkiyetli şirketler de dış yatırıma yönelmiş ve özellikle bu yatırımların kriz döneminde yükselmesiyle Çin'i dünyanın sermaye ihracatçısı olmasını sağlamıştır (Şimşek, 2016: 112; Yılmaz, Özdemir ve Gençler, 2019: 304).

Ekonomik çerçeveden bakıldığında aslında Çin ile ticari ilişkilerin ABD ekonomisine bir takım faydalar sağladığı görülmektedir. Çin'in ABD piyasasının önemli ihracat pazarlarından biri haline gelerek ABD'nin genel ekonomik büyümesini pozitive edip ticari partner olarak da önemini korumaktadır. Ticari sonucu yapılan Çin yatırımları sayesinde ABD'nin faiz oranını düşürerek kendi tüketici ve işletmecileri için daha fazla teşvik sağlama fırsatı elde etmektedir. Ayrıca Çin'in küresel tedarik zincirindeki rolü, ABD'nin rekabet gücünü artırarak enflasyonu da düşürmektedir. Sonuç olarak bu iki ülkenin ticari işbirliği, bir yandan birbirlerini güçlü bir ekonomik partner olarak görürken bir yandan da birbirlerini güçlü bir rakip olarak düşünmekte ve ona göre politikalarını geliştirmektedirler (Economics, 2017: 20).

2.4.1. Ticaret Savaşı Kavramı ve Bazı Nedenleri

“*Ticaret savaşı*” birden fazla devletin bir takım nedenlerle birbirlerine karşı uyguladıkları tarife artışlarına denir. Ülkelerin ekonomik nedenlerle birbirlerine ticaret savaşında bulunabileceği gibi ekonomik olmayan siyasi veya askeri gerekçeler gösterilerek de bulunabilir. Başka bir deyişle ticaret savaşı, tarife artışlarının yanında tarife dışı engeller, ekonomik yaptırım ve ambargoları da kapsayan bir kavram şeklinde de açıklanabilir (Ateş, Dilekoğlu ve Seymen, 2018: 8).

Ticaret savaşlarının yaşanmasına yol açan korumacı uygulamaların nedenleri daha çok kriz dönemi ve sonrasında baş gösteren ekonomi durgunluk, işsizlik ve enflasyon gibi sorunlar sebebiyle ülkeleri korumacı politika uygulamalarına itmiştir. Korumacı politikalar sadece ABD'nin değil, aynı zamanda gelişmiş ülkelerin çoğunun başvurduğu bir ticaret uygulamasıdır.

2008 küresel ekonomik krizi sonrası gelişmiş ülkeler kendi içlerine kapanırken, Çin daha çok küreselleşme ve ticaretin serbestleşmesi adına politikalar izleyerek ülkedeki sermaye fazlasını Asya ve Ortadoğu'daki bölgelere kaydırarak altyapıya yönelik yatırımlarıyla bölge ülkelerini kendisine bağladığı görülmektedir (Kai, 2012).

Çin'in ithalata yönelik uyguladığı yüksek tarife oranlarıyla serbest ticareti engellediği ve bu yüzden birçok ülke tarafından kurallara uyulmadığı gerekçesiyle

tepkiler almaktadır. Ayrıca ABD'nin de Çin'e karşı verdiği dış ticaret açığının gittikçe ciddi seviyeye ulaşmasıyla korumacı politikalara yönelmesi, ticaret savaşlarının en büyük nedenlerinden birini oluşturmaktadır.

Bir diğer neden olarak Trump'ın başkan seçilmesiyle ABD halkına karşı popülist ve Çin'e karşı katı mücadele eden bir lider imajı çizmek istemesidir. Bu çerçeveden bakıldığında Trump, Çin'in ABD'ye karşı haksız kazanç sağladığı ve çeşitli yöntemlerle ABD'nin teknolojisini ele geçirmekle suçlamıştır. Aynı zamanda ABD'deki işsizliğin Çin ile yapılan ucuz ticaretle ilgili söylemlerle Çin'i hedef tahtasına koymuştur. Ancak ABD'de yapılan birçok çalışmanın Çin'le ilgili yaşanan ucuz ticaretten değil de daha çok ABD'nin üretimde otomasyondan kaynaklanan yani başka bir deyişle daha çok makine gücüne bağlı olmasından işsizliğin arttığını söylemişlerdir (Koçakoğlu ve Özaydın, 2020: 640).

Son olarak diğer bir neden Çin'in artık ucuz bir üretim yapan ülke aşamasından daha çok AR-GE ve inovasyona önem vererek teknolojik anlamda gelişen bir ülke konumuna gelmek istemesidir. Bu çerçeveden emek yoğun sektörlerden ileri teknoloji üretimine geçiş yapmayı düşünen ve Made in China 2025 gibi projelerle Çin ekonomisini yükseltmeye çalışması ABD'nin, Çin'in Amerikan liderliğine rakip olan bir teknolojik güç merkezi olarak ortaya çıkmasına karşı olan endişelerini artırmıştır. Sonuç olarak bu gibi nedenler korumacılık politikalarını daha da yaygınlaştırmış ve ABD-Çin arasındaki rekabetin bitmeyeceği, aksine daha da şiddetlenip ticaret savaşlarına kadar sürüklenme ihtimallerini güçlendirmiştir (Kania, 2019).

2.4.2. İki Süper Gücün Ticaret Savaşı: ABD ve ÇİN

Trump'ın ABD seçimlerine başkan adayı olarak seçim öncesinde *‘‘Make America Great Again’’* yani *‘‘Amerika'yı tekrar harika yap’’* sloganı üzerine kampanyasını kurarak Amerikan seçmenlerine korumacı ticaret politikasını tercih eden fikirleri ile işleri sürdürme sözü verdi. 2016 yılının son aylarında seçimi kazanarak Ocak 2017'de göreve başladı. Ardından seçim öncesi verdiği sözleri yerine getirmek için korumacı ticaret politikası önlemleri uygulamaya başladı. Bu çerçeveden, önce ABD'nin Trans Pasifik Ortaklığı sözleşmesinden ayrılacağını ve

NAFTA kapsamında ticari ilişkiler hakkında bir soruşturma başlatılacağını belirtti. Daha sonra 2018 yılında daha ciddi politika önlemlerinin olduğuna işaret ederek Ocak ayında güneş panelleri ve çamaşır makineleri için tarifeler başlattı. Trump'ın bu hamlesiyle az da olsa ithalatın küçük bir bölümünü etkilemişse de asıl büyük hamle Mart 2018'de bazı ülkelerin belli bir süreye kadar muaf tutularak uygulanan alüminyum ve Çelik için yapılan tarife artışları olmuştur (Yılmaz, 2020: 8).

ABD Başkanı Trump'ın 50 milyar dolarlık ithalat %25 oranında tarife uygulayacağını açıklaması Çin'e karşı ilk yaptırım politikası olmuştur. Çin ise bu duruma sessiz kalmayarak önce Trump'ın bu kararının gözden geçirip geri çekmesi için süre tanımıştır. Ancak Trump bu karardan vazgeçmeyerek aksine Çin'e karşı 200 milyar dolarlık yeni bir yaptırım kararının yolda olduğunu belirterek Çin ile dış ticaretteki tansiyonunu daha da yükseltmiştir. Pekin yönetimi ise ABD'nin bu tavrına karşılık kuvvetli bir misilleme ile karşılık vererek iki ülkenin siyasi ve ekonomik ilişkileri bakımından zor olan bir süreci girerek ticaret savaşlarının fitillerini yakmıştır (Dünya Haber, 2018).

Ticaret savaşlarının sadece bu iki ülke arasında sınırlı kalmayıp, AB ülkelerini de etkileyerek dünya ekonomisinde korumacılığın arttığı bir döneme girilmesine neden olmuştur. ABD'nin dış ticarete sanayi sektörüne yönelik olan ek tarife uygulama politikaları Çin'in sanayi sektörünü negatif etkileyecek ve Çin'in ekonomik ilişkiler içerisinde olduğu Tayvan, Japonya ve Güney Kore gibi ülkelerin ekonomileri de bu olumsuz durumdan payını almasına yol açacaktır. Tarife yaptırım kararları sonucunda Çin'in Gayri Safi Yurtiçi Hasıla (GSYH) büyümesinde ciddi bir yavaşlama meydana gelebileceği de öngörülmektedir (Al ve kaya, 2019: 11).

Dong ve Whalley (2012: 2226), çalışmasında ABD ile Çin arasında şiddetlenecek bir ticaret savaşının ABD'den daha çok Çin'in bu durumdan zararlı çıkacağını söylemiştir. Çin'in sıkışan bir ekonomi sürecine girip, dünya üzerindeki çeşitli yansımalarının olacağı ile ilgili tartışmalar sürerken, olası bir şiddetli ekonomik savaşında uygulanan tarifeler sonucunda Çin'in iç talepte %2 gibi bir azalma meydana gelebileceğini öne sürmüşlerdir (Çekin ve Nuroğlu, 2020: 77).

Yaşanan ABD ve Çin ticaret savaşının ekseninde uygulanan bazı tarife artışlarına bakılırsa; 22 mart 2018 yılında Çin'den ithal edilecek ürünlere 60 milyar dolarlık ek gümrük tarife uygulayacağını söylemesi üzerine Çin'de buna karşılık ABD'den ithal edilen 3 milyar dolar değerindeki mallara ek gümrük vergisi getireceğini açıklamıştır. ABD, 3 Nisan'da 50 milyar dolarlık Çin malına ek gümrük vergileri konusunda öneride bulunurken, hemen bir gün sonrasında Çin'in de aynı tutarda ek gümrük vergi konusunda kendi Ticaret Bakanlığına öneride bulunmuştur. Trump, Çin'den ithal edilen 34 milyar dolar değerindeki mallara 6 Temmuz 2018'den itibaren %25 ek gümrük vergisi getireceğini söylemiştir. Çin de buna karşı ABD'den gelecek tarım ve sanayi mallarına aynı oranda misillemede bulunacağını açıklamıştır (Anadolu Ajansı, 2018).

ABD, 7 Ağustos'ta Çin'den ithal edilecek 16 milyar dolar değerinde bir ek tarife vergisi getireceğini açıklamış. Akabinde bunun 23 Ağustos'ta yürürlüğe gireceği ifadeleri Çin'in de sert bir şekilde karşı çıkıp ABD'den ithal edilecek 16 milyar değerindeki mallara aynı misillemede bulunmuştur. 17 Eylül'de ise yine ABD, Çin mallarına ilişkin 200 milyar dolar değerinde bir tarife listesinin hazırladığını duyurmuş ve Çin de hemen misilleme olarak ABD mallarına 60 milyar dolar değerinde tarife uygulayacağını açıklamıştır (China-Briefing, 2019).

Sonuç olarak yapılan bu ticaret savaşlarının karşılıklı misillemelerle birbirlerine cevap vermeleri, kendi dış açıklarını kapatmak veya artırmaktan ziyade ülkelerin makroekonomik dengelerini kötüleştirebilir. Kazananı olmayan bu ticaret savaşlarının sona ermemesi durumunda dünya GSYH'sında bir yavaşlama olacağı ve bunun da küresel piyasada belirsizliklere yol açıp, tedarik zincirlerini bile olumsuz etkileyecektir. Bu da üreticilerin yatırımlarını daha düşük maliyetlere katlanarak yapabileceği ülkelere kaydırmasına neden olacaktır. Bu durum ise mal fiyatlarında artışların yaşanmasına sebep olarak tüketicilerin zarar görmelerine yol açacaktır (Yılmaz, Özdemir ve Genç, 2019: 310-311).

2.4.3. İki Süper Gücün Kur Savaşları: ABD ve ÇİN

Kavramsal çerçevede “kur savaşı” devletlerin kendi milli para birimlerinin değerini bilinçli bir şekilde düşük tutarak yani diğer bir deyişle “devalüe” ederek

ekonomik açıdan avantaj elde etme çabasına girmesine denir. Herhangi bir ülkenin para biriminin düşük seviyelerde kalması, o ülkede üretilen malların dünya pazarındaki fiyatları da ucuz kalması demektir. Bu da dış ticarete daha fazla ürünlerin satılmasına neden olarak o ülkenin döviz gelirlerinde de artış sağlar.

Ancak kur değerini düşük tutup, ticaret hacmini artırma politikalarını uygulamak isteyen ülkelerin ham maddeye olan bağımlılığı yok denecek kadar az olması gerekir. Aksi halde para değerinin düşük olmasından dolayı ithal edilecek ham maddeler pahalıya mal olacaktır. Kur savaşları, ticaret savaşlarına göre daha yaygın bir şekilde uygulanmış olsa da aslında ikisi de ekonomik mücadele sürecinde birbirlerine tamamlayıcı niteliği taşımaktadır. Bu çerçeveden baktığımızda aslında ülkeler ilk önce kur ile oynayarak ekonomik dengeleri kendi lehine çevirmeye çalışırlar. Fakat bu girişimin yetersiz kaldığı durumlarda bu sefer de gümrük tarifelerini yükseltmeye çalışırlar. Bu da ticaret savaşları diyebileceğimiz sürecin başlamasına neden olmaktadır. Buna örnek olarak günümüzde yaşanan ABD ve Çin arasındaki ticaret savaşlarının temeli çok daha önceden yaşanan kur savaşlarının fitillerinin yakmasıyla başladığını söyleyebiliriz (Romya, 2018).

2008 küresel finans krizi öncesi döneme baktığımızda Çin'in milli parası olan yuan, ABD dolarına endekslenmiş ve dolarda yaşanan değer kaybı Çin ekonomisine avantaj sağlayarak Çin ürünlerinin dünya piyasasında öne çıkmasına neden olmuştur. Bu durumdan şikâyetçi olan ABD, Çin'in haksız rekabetinden dolayı kendi yerel parasının değerini tekrar düzeltmesi için baskı yapmıştır. Çünkü Çin'in kendi menfaatlerini düşünerek milli parasının değerini düşük tutması ABD ekonomisinde büyük zararlara yol açacağı kaygısını artırmıştır. Oysa Çin'in bu tutumunu eleştiren FED, konut krizi olarak da adlandırılan mortgage krizinin hemen sonrasında aynı şeyi geliştirmekte olan ülkelere (GOÜ) karşı yapmıştır (Ertürk, 2017: 103).

Yaşanan küresel krizinden sonra ülkeler arasındaki dış ticaretlerinde dengesizlikler meydana gelmiştir. Bu dengesizlikleri giderilmesi için özellikle ABD ve Çin arasında kur savaşları devam etmiştir. Kriz etkilerinin devam ettiği bir süreçten çabuk çıkmanın neredeyse imkânsız olduğu bir durumda ABD, Çin'in ithalatını azaltmak için para biriminin değerini yükseltmesi için uyarılarda bulunmuştur. Ancak Çin elde ettiği avantajını kaybetmemek için bu tutumunu

sürdürmüştür. Akabinde 2011 yılının sonlarında Çin'in milli parası olan yuan'ın dolara olan endeksliğini kaldırıp, serbest piyasa koşullarına bırakmıştır. Ardından sahip olduğu 2,5 trilyon dolar döviz rezerviyle kurlara müdahale etmek ve dünya ticaretinde payını artırmak için kullanmıştır. ABD açısından düşündüğümüzde kendi ekonomisi canlandırmak ve deflasyonu önlemek adına parasal genişlemeye önem verdiğini ve 600 milyar doları bulan kamu hisselerini geri alacağını dile getirerek 2011 yılı itibarıyla parasal genişlemenin 2,3 trilyon doları bulduğunu söylemek mümkündür (Pınar ve Uzunoğlu, 2013: 7).

Çin'in kendi parasını değersizleştirme çabaları aynı zamanda Endonezya ve Malezya gibi Asya ülkelerinin de para birimlerinin olumsuz etkilenmesine yol açmıştır. Kurlara yapılan bu müdahaleler, ülkeler arası haksız kazanca yol açtığı için 2015'te Antalya'da düzenlenen G20 Liderler Zirvesi'nin önemli bir başlığı olarak yerini almıştır. Yapılan toplantı sonucu G20 Maliye Bakanları ve Merkez Bankası Başkanları Çin'in bu "*devalüe*" girişimlerine aynı karşılıklıta bulunmayacağına ve korumacı politikaların her şekline karşı mücadele ederek esnek döviz kuru sisteminin önemini belirtmişlerdir (Ertürk, 2017: 106).

Sonuç olarak kur savaşlarının ülkeler arasındaki ticareti baskılayacağını, kurların sakin hareket etmediği bir ortamda üretimin de normal seviyenin altında izleyeceğine neden olur. Çünkü oynak kurlar yüzünden hem mal hem de ham madde fiyatlarının doğru bir şekilde belirlenmesi zor olur. Üreticinin üreteceği malın maliyetini belirlemede zorlanacağı ve tüketicilerin de malın fiyatının ne kadar olduğuyla ilgili bir tahmin kestiremeyeceği bir durumun oluşmasına neden olur. Böyle bir durumda ise sağlıklı bir dış ticaretin sürdürülmesi söylenemez (Keskin, 2019).

2.5. TİCARET SAVAŞLARININ DÜNYA EKONOMİSİNE OLASI YANSIMALARI

Dünya ticaretinde büyük bir paya sahip olan herhangi iki ülkenin birbirlerine karşı gümrük duvarlarının yükseltilerek yapılan korumacı uygulamaların ilk başta ülkenin dış ticaret hadlerine pozitif yansımalarıyla bir iyileşme görülse de aslında zamanla ülkenin dış ticaret hacminde daralmalara yol açacaktır. Çünkü ülkeler böyle

bir durumla karşı karşıya kaldıklarında birbirlerine misilleme yaparak bunun bir ticaret savaşına sürüklenmesine neden olmaktadır. Ülkelerin dış ticaretinde meydana gelen bu daralmaların, dünya ticaretini de olumsuz yönde etkilemesine sebep olmaktadır.

ABD'nin kendi imalat sanayisi için toplam ithalatının %1,3'ünü oluşturan çelik ithalatının büyük bir payını Avrupa Birliği'nden (%20) elde etmesinin yanı sıra Kanada (%16), Meksika (%7,14) ve Çin'den de (%7,17) oranında çelik ithalatı yapmaktadır. Aynı zamanda alüminyum ithalatının da toplam kendi ithalatındaki payı %0,6 dilimi kadardır. Alüminyum ithal ettiği ülkeler arasında Kanada %42'lik pay ile ABD'ye en fazla alüminyum ihraç eden ülke olurken, Çin %10,7'lik pay ile Kanada'dan sonra ABD'ye en fazla alüminyum ihraç eden ülke konumunda yer almıştır. Bu yüzdendir ki ABD'nin de stratejik anlamda en çok uyguladığı korumacı politikalar daha çok çelik ve alüminyum üzerine olmuştur (Özkaya, Bozduman ve Yılmaz, 2019: 426).

Bu açıdan bakıldığında ABD'nin korumacılık politikalarına başvurarak gümrük duvarlarının yükseltilmesi başta Çin olmak üzere AB, Kanada ve Meksika gibi ticari partnerlerinin de buna karşı sessiz kalmayacağı ve ABD'ye karşı misilleme yoluna başvurmaları kaçınılmaz olup, küresel anlamda dünya ekonomisinin bir riske girmesine yol açacaktır. Bunun yanında ülkelerin karşılıklı tarife artışları sonucunda bir tür ticaret savaşının yaşanmasının yanı sıra küresel anlamda da dünya ticaret hacminin durulacağını ve dünya ekonomisinin olumsuz yönde etkilenerek küçülmesine sebep olacaktır (Şahin, 2019: 107).

Murray ve Orlik (2018: 5-6), beraber yaptıkları bir araştırmada ABD'nin dış ticarete gümrük vergilerine yönelik yapacağı %10 gibi bir tarife artışına karşı ülkelerin de aynı oranda misilleme yoluna gidilmesi varsayılmıştır. Bu varsayımın dünya ekonomisine 470 milyar dolarlık bir maliyete yol açacağına ve 2020 yılına gelindiğinde küresel GSYH değerinin normal olması gereken değer %0,5 oranında bir azalma olacağını iddia etmişler. Aynı şartların geçerli olması koşuluyla dünya ticaretindeki daralmanın ise %4'e yaklaşılacağı tahmin edilmiştir. Ülkelerin karşılıklı tarife artış oranlarını %20'ye yükseltmeleri koşulunda ise hedeflenen GSYH

değerindeki azalma %1'i aşacağını ve ticaret hacmindeki daralmanın da %8'e kadar yükselmesi ön görülmüştür.

Bir başka araştırmada ise KPMG (2018: 3-4), gümrük tarife artışlarının dünya ekonomisi üzerindeki olası yansımalarını üç farklı senaryo üzerinde incelemiştir. Birinci senaryoda ABD ve Çin ticaret savaşını göz önünde bulundurarak bu iki ülke arasında yapılacak dış ticarete ülkelerin bazı ürünlere %10, bazılarına ise %25 oranında ek tarife konulması varsayılmıştır. Böyle bir durumda beklenen sonucun ABD ve Çin'in yanı sıra diğer ülke ekonomilerinin de büyüme hızlarının %1'den daha az olacağı için yavaşlayacağı ve bu yavaşlamanın 4-5 yıl süren tarife artışlarının kısmen de olsa etkisini kaybedeceği şeklindedir.

İkinci senaryoda yine ABD ve Çin'in bu kez tüm ürünlere yönelik %25 oranında ek tarife konulması varsayımdır. Beklenen sonuç ilk senaryoya göre daha belirgin bir yavaşlamayı meydana getirirse de bunun da ilk senaryoda olduğu gibi zamanla etkisinin azalacağı yönündedir.

Bu çalışmanın en katı varsayımı olan üçüncü senaryosu ise dünyadaki tüm ülkelerin tüm mallar üzerindeki ek tarife oranlarını %15 artırmalarıdır. Böyle bir durumda ilk iki senaryodan tamamen farklı olan bu varsayımda ekonomik yavaşlamanın çok derin hissedileceği ve bunun yaklaşık 10 yıl sürmesi halinde, küresel düzeyde ekonomik toparlanmanın son derece sınırlı bir seviyede kalacağını söylemiştir. Genel olarak baktığımızda ticaret savaşlarının, dünya ekonomisinin ticaret hacmini düşürerek üretimin azalmasına ve bunun da mal fiyatlarındaki artışlara yol açıp refah seviyesinin de azalmasına sebebiyet verdiğini görmekteyiz (Kaya, 2019: 24).

Bunun etkileri sadece ülkelerin ticaret hacmi, enflasyon değerleri veya ekonomik büyüme hızlarıyla sınırlı kalmayıp aynı zamanda dünya ekonomisinin sürdürülebilirliği üzerinde de baskısını hissettirecektir (Şahin, 2019: 109).

Bu ticaret savaşlarının olumsuz etkileri özellikle gelişmekte olan ülkeler için çok sancılı olacaktır. Çünkü dünya büyümesinin azalması gelişmekte olan ülkelerin ekonomik refahlarını azaltacaktır. Küresel anlamda da üretim yapan birçok işletmeyi

kalite ve fiyat açısından etkileyecektir. Bunun nedeni yurtiçindeki kendi üretim kapasitelerini hemen artıramayacakları için daha yüksek maliyetle üretim yapmak zorunda kalacaktır. Dünya ticaretinde büyük bir öneme sahip olan Çin ise ithalatını ABD yerine diğer ülkelerden gelen ithalatlarla ikame etmeye çalışacaktır. Sonuç olarak böyle bir durum ülkelerin rekabet gücü açısından da olumsuz sonuçlara neden olacaktır (Özkaya, Bozduman ve Yılmaz, 2019: 427).

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

YENİ KORUMACILIK VE TİCARET SAVAŞLARININ GELİŞMEKTE OLAN ÜLKELER VE TÜRKİYE'YE OLASI YANSIMALARI

3.1. GELİŞMEKTE OLAN ÜLKELERDE YENİ KORUMACILIK VE TİCARET SAVAŞLARININ TARİHSEL GELİŞİMİ

Ticaret savaşlarına tarihsel bir perspektiften bakıldığında daha öncede belirtildiği gibi 15. ve 16. yüzyıllarda yaygın bir ekonomik görüş olarak benimsenen merkantilizme kadar uzanmaktadır. Merkantilizm anlayışında ülkeler kendi ekonomilerini güçlendirmek adına ihracatı teşvik edip ithalatın ise siyasi ve iktisadi açıdan zararlı olacağını iddia etmişler. Bu bağlamda altın ve gümüş gibi değerli madenlerin ülke içinde tutularak hazinedeki miktarlarının artırılması yönünde büyük çaba gösterilmiştir (Ünay ve Dilek, 2018: 8).

Ticaret savaşlarına tarihi örnekler verecek olursak; Roma'nın güvenli tahıl sağlanması için Mısır'ı işgal etmesinden, Büyük Britanya'nın pamuk üretimini kontrolünü sağlamak için Doğu Hindistan kumpanya'sını (ticari ortaklık) kurmasına kadar güvenlik stratejilerini ve dış politikanın ticari çıkarlar üzerinden düzenlendiğini gösteren onlarca örnek göstermek mümkündür. Günümüz ABD-Çin arasında yaşanan ticaret savaşlarına benzer bir sürecin, 1980'lerin yükselen ekonomik gücü olan Japonya ile ABD arasında da yaşandığı görülmektedir. İkili arasında yaklaşık 10 yıl süren ticaret savaşlarının ulusal güvenlik ve jeostratejik planlamaları açısından tamamen ABD'ye bağlı kalmaları sonucu Japon karar vericilerinin zora girmeleriyle ikili arasındaki ticaret savaşları son bulmuştur. 1988'de yapılan Plaza Anlaşmasıyla Japon milli parası olan Yen'in bilinçli bir şekilde devalüe etme girişimlerinin önüne

geçilmiş ve rekabetçi Japon ürünlerinin uygun fiyatlar ile ABD piyasalarına girişi kontrol altına alınabilmiştir (Anadolu Ajansı, 2018).

Başka bir örnek olarak 1921 yılında siyasi bağımsızlığını kazanan İrlanda'nın ekonomik anlamda da bağımsızlığını kazanmak amacıyla 1932-1938 yılları arasında İngiltere ile ekonomik ilişkilerinin zedelenmesini isteyerek zayıflatıcı önlemler aldığı görülmektedir. Bu yüzden İrlanda hükümeti dışarıdan ithal mal almak yerine olabildiğince iç üretim ile ikame politikalarına yönelmiştir. Ayrıca İngiltere'ye yapılan arazi ödemelerine son vermeye çalışılmıştır. Buna karşılık İngiltere, kayıplarını telafi etme yoluna gitmiş ve İrlanda hükümetinin ithal ettiği tarım ürünlerine %20 ek gümrük tarifesi uygulamıştır. İrlanda ise buna misilleme ile karşılık vererek İngiliz mallarına ve kömürüne bir takım yaptırımlar uygulamıştır. Böylece yaşanan İngiltere-İrlanda ticaret savaşları tarihte kendine yer bulmuştur (Ateş, Dilekoğlu ve Seymen, 2018: 9).

Son bir örnek verecek olursak, AB ülkeleri ile ABD arasında yaşanan “*Muz Savaş’ları*” gösterilebilir. AB’nin 1993 yılında Afrika, Karayipler ve Büyük Okyanus ülkelerinden ithal edilen muzlardan gümrük tarifesi uygulamaması Ekvador, Honduras ve Meksika gibi muz ihracatçısı olan Amerikan ülkelerinin ekonomilerinde etki yaratmıştır. Bu durumu fırsat bilen ABD’nin muz ihraç etmemesine rağmen AB’ye yönelik misilleme eğilimlerinde bulunulmuştur. Misilleme politikalarının asıl nedeni Amerika kıtasındaki ülkelerin çıkarlarını korumakla kendini mükellef gösteren ABD’nin artan dış ticaret açıklarını minimize etme çabalarıdır. İlginçtir ki ABD bu durumdan rahatsızlanarak AB’yi WTO’ya şikâyetle bulunmuş ve AB’nin suçlu sayılmasına karar verilmesine rağmen anlaşmazlık devam etmiştir. Ancak 2009 yılında Genova Anlaşmasının imzalanmasıyla ülkeler arasındaki anlaşmazlık da son bulmuştur (The Guardian, 1999).

3.2. GELİŞMEKTE OLAN ÜLKELERDE KORUMACI EĞİLİMLER

Gelişmiş ülkeler (GÜ) korumacılık eğilimlerinde bulundukları gibi gelişmekte olan ülkeler de (GOÜ) korumacı politikalara başvurumaktadırlar. Bu konuda gelişmiş ülkeler, korumacılığın azaltılması veya kaldırılmasına yönelik

gelişmekte olan ülkeler üzerinde bir baskı oluştursalar da geliştirmekte olan ülkeler ekonomik gelişimlerini tamamlamak adına gerekli görülen sektör veya alanlarda korumacılık politikalar uygulamaktan vazgeçmemişlerdir. Çünkü diğer gelişmiş ülkelere göre ekonomileri hem kısıtlı hem de mali açıdan yeterli imkânlarla sahip değildir (Karaş, 2018: 157).

Geçmiş yıllara bakıldığında 1950'lerden 1970'lere kadar korumacı politikaların benimsendiği görülmüş ve büyük ölçüde ithalat ikamesi fikirlerine dayanan planlama modellerinin tasarlanması için muazzam bir enerjinin sarf edildiği görülmektedir. Bununla birlikte korumacı paradigma baskın hale gelmiş olsa da, başka bir akademisyen grubu alternatif ticaret rejimlerinin sonuçlarını değerlendirmeyi amaçlayan ampirik araştırmalara girişmişlerdir. Araştırmalar sonucu daha açık ve dışa dönük ekonomilerin, korumacılık peşinde koşan ülkelere göre daha iyi performans gösterdiğine dair kanıtların olduğunu savunmuşlardır. Bu kanıtlar 1970 ve 1980'lerde geliştirmekte olan ülkelerin çoğunda, özellikle serbestleştirme ve korumacılığın azaltılması yönünde ticaret politikalarında belirgin değişiklikler gerçekleştirmesine imkân sağlamıştır (Edwards, 1993: 1359).

Ancak günümüze yakın yaşanan 2008 finansal krizinin etkileri, gelişmiş ve geliştirmekte olan ülkelerin tekrardan korumacılık eğilimlerinde bulunmalarına neden olmuştur. Geliştirmekte olan ülkelere yerli sanayisini korumak için farklı korumacılık politikalar gözetilse de gelişmiş ülkeler daha çok sübvansiyonlar kullanarak yerli sanayisine de finansal destek sağlamaktadır. Ancak geliştirmekte olan ülkelerin hem sübvansiyonları karşılayacak hem de yerli sanayisini destekleyecek kadar ekonomik anlamda güçlü olmadığı için, daha çok tarifeleri artırma ve mali olmayan diğer koruma önlemlerini uygulama eğiliminde bulunmaktadırlar (Durusoy, 2013: 512).

Ticarette teknik engeller ve idari işlemler gibi korumacı önlemlerin gelişmiş ülkeler için önemli politikalar olsa da geliştirmekte olan ülkeler için, ticarette teknik engellerin önemi daha azdır. Geliştirmekte olan ülkelerin kendi aralarında yaptığı ticarette kullanılan korumacı politikalarda ithalat mallarına yönelik tarife artışları, harçlar ve masraflar gibi engeller önemli korumacı uygulamalardır (Love ve Lattimore, 2009: 62).

2008’de yaşanan küresel finans krizi sonrasında başta ABD, AB ve gelişmiş ülkeler olmak üzere, gelişmekte olan bazı ülkeler de yeni korumacılık politikalarını uygulamışlardır. Tablo 15’te de görüldüğü üzere gelişmekte olan ülkelerin uyguladıkları korumacı önlemler detaylı bir şekilde açıklanmaya çalışılmıştır.

Tablo 15: Gelişmekte Olan Bazı Ülkelerin Korumacı Önlemleri

Ülke	Tarih	Sektör	Koruma Şekli	Tanım
Arjantin	Aralık 2009	Otomobil sanayi	Yatırım	Otomobil üreticileri, maliyetine araba sattılar. Aynı zamanda hükümet, araba tüketicileri için düşük faizli kredi sağladı.
	Şubat 2009	Yiyecek	Ticaret	Buğday ve mısır üzerindeki ihracat vergilerinde %5 oranında indirim uygulandı.
	Şubat 2009	İthalat	Ticaret	“Ulusal sanayi için hassas” olan mallarda (tekstil, ayakkabı, madeni mallar...) sıkı gümrük kontrolleri uygulandı.
Bolivya	Aralık 2008	İthalat	Ticaret	Kullanılmış ikinci el araba ithalatı yasaklandı.
Brezilya	Ocak 2009	İhracat	Ticaret	İhracatları finanse etmek için rezervler kullanıldı. Sadece dış ticaret işlemlerini finanse etmek için merkez bankasına, doğrudan özel bankalara kredi vermesi doğrultusunda izin vermişlerdir.
	Ocak 2009	İthalat	Ticaret	24 ithal malı için yeniden hükümet lisansları dâhil edilmiştir. (buğday, plastik, bakır, demir, alüminyum, ulaşım ekipmanları...)
	Şubat 2009	İthalat	Ticaret	Çelik ithalatı üzerindeki gümrük vergileri arttırılmıştır.

Uruguay	Ocak 2009	İhracat	Ticaret	İhracatçılara hükümet kredileri sağlandı (100 milyon\$).
Çin Halk Cumhuriyeti	Kasım 2008	İhracat	Ticaret	İhraç malları üzerindeki dolaylı vergilerde kabul edilebilir oranda indirim konuldu.
	Aralık 2009	İthalat	Ticaret	İrlanda domuzu, Belçika çikolatası, İtalyan konyağı, İngiliz salçası, Hollanda yumurtaları ve İspanyol süt ürünleri yasaklandı.
	Ocak 2009	Otomobil sanayi	Yatırım	Az yakıt yakan araçlar için satış vergilerinde indirim (%10'dan %5'e) ve tüketici sübvansiyonu uygulandı.
Hindistan	Kasım 2008	Çelik	Ticaret	Çelik üzerindeki gümrük vergileri arttırıldı.
	Ocak 2009	Çin oyuncakları	Ticaret	Çin'den ithal edilen oyuncaklar yasaklandı.
	Şubat 2009	Alüminyum	Ticaret	Çin'den ithal edilen alüminyum üzerindeki gümrük vergileri arttırıldı.
	Şubat 2009	İhracat	Ticaret	İhraç malları üzerindeki dolaylı vergilerde kabul edilebilir oranda indirim arttırıldı.
Endonezya	Aralık 2008	Çin ihracatları	Ticaret	Tüm Çin ithalatlarının sadece 5 limana ve havaalanına girmesine izin verildi.
	Aralık 2008	İhracat	Ticaret	500 tarife hatlarındaki mallar (tekstil, ayakkabı, oyuncak, yiyecek-içecek, elektronik ürünler) ithali için özel lisanslar konuldu.
	Şubat 2009	Kamu harcaması	Ticaret	"Yerel satın al": yaklaşık dört milyon sivil hizmetlinin, ayakkabıdan ağır sanayiye kadar yerli ürünleri kullanma şekli düzenlendi.

Malezya	Şubat 2009	İş piyasası	İş koruma	Fabrikalara, dükkânlara ve restoranlara yabancı işçi alımı yasaklanmıştır. (Beklenti, Malezya'nın 2 milyon yabancı çalışanın %60'ını geri göndermek yönündedir).
Ekvator	Ocak 2009	İthalat	Ticaret	600'den fazla malda, ithalat tarifelerinde artış (%10'dan %35'e), ithalatı azaltmak için mecburi kota (%35'e kadar) uygulandı.
	Ocak 2009	İhracat	Ticaret	İhracat sektörleri, 2009 yılı gelirler vergisinin ön ödemesinden muaf tutuldu. Ticaret işlemlerini finanse etmek için hükümet kredisi sağlandı (100 milyon\$).
Meksika	Mart 2009	İthalat	Ticaret	90 Amerikan ürünü üzerindeki gümrük vergisi yükseltilmiştir (Amerika'nın Meksika kamyonları programını iptal etmesi için misilleme olarak yapılmıştır).
Kolombiya	Aralık 2008	İhracat	Ticaret	Bankalara, ihracat sektörlerini finanse etmeleri için hükümet teminatlı kredi sağlandı (910 milyon\$).
Mercosur	Aralık 2008	İthalat	Ticaret	Ortak dış gümrük tarifesinde, ortalama 5 puan artış gerçekleştirildi.
Şili	Ocak 2009	İhracat	Ticaret	İhracatçılara verilen banka kredilerini kapsayan program geliştirildi.

Kaynak: (Hufbauer ve Stephenson, 2009: 18)

Sonuç olarak değinmek gerekirse, gelişmekte olan ÷lkelerin ekonomik gelişimlerini tamamlamak adına korumacılık politikalarına başvurulduğu ve bunla rekabet gücünün kazanılması amaçlanmaktadır. DTÖ’de bu konuda az gelişmiş ve gelişmekte olan ÷lkelerin belli bir seviyeye kadar korumacılık politikalarına başvurmalarını görmezden gelinmiştir. Amaç her ÷lkenin eşit veya birbirine yakın ekonomik ve mali imkânlarla sahip olmalarını sağlamının yanı sıra uluslararası ticaretin daha adil koşullar içerisinde gerçekleşmesini istemektir (Karaş, 2018: 159).

3.3. CUMHURİYET SONRASI TÜRKİYE’DE KORUMACI POLİTİKALAR

Cumhuriyet’in ilan edilmesinden günümüze kadar ki süreçte ÷lkemizde birçok dış ticaret politikaları ve korumacı eğilimler uygulanmıştır. Bu politikaların uygulanmasında o dönemin içinde bulunulduğu ekonomik ve siyasi koşullara göre şekillenmiştir. Kuruluş döneminden günümüze kadar olan süreçte bazı dönemlerde korumacı ve dışa kapalı bir politika izlenirken, bazı dönemlerde ise serbest yani liberal bir politika benimsenmiştir. Ancak konumuz çerçevesinden ele alacağımız için özellikle cumhuriyet sonrası uygulanan korumacı politikalara yer verilecektir.

3.3.1. Kuruluş Dönemi Korumacı Politikalar (1923-1929)

Cumhuriyet öncesi Osmanlı Devleti’nin son demlerine bakıldığında ekonomik ve siyasi anlamda çok ciddi problemlerle mücadele içerisinde bulunulduğu gör÷lmektedir. Bu problemlerin başında sanayileşememe, dünya savaşları, nüfus yetersizliği, altyapı eksikliği, borçlanmalar, yabancı sermaye yatırımlarının zararları ve dış ÷lkelere tanınan serbestlikler yani kapit÷lasyonlar gelmektedir (Tuic Akademi, 2011).

Dolayısıyla cumhuriyetin kurulması ile beraber özellikle Osmanlı döneminin son aşamalarında yaşanan problemleri göz önüne alarak ekonomik hayatın düzenlenmesi ve milli sanayilerin inşa edilmesi gibi fikirlere önem verilmiştir. Bu yüzden 1923 yılında İzmir’de düzenlenen İktisat Kongresi ile birtakım önemli kararlar ele alınmıştır. Ancak Lozan Antlaşması gereği 1916 tarihli gümrük tarifesinin 1929’a kadar önemini koruyacak olması alınan kararların tam anlamıyla uygulanması zor olmuştur. Alınan kararlara kısaca değinmek gerekirse;

- Yerli sanayinin inşa edilmesi için gerekli tüm makina ve teçhizatların ülkeye girişinin kolaylaşması adına gümrük tarifelerinden muaf tutulması
- Yurtiçinde hazır bulunan ara malları veya ham maddelerinin başka ülkeden ithal edilmesinin gümrük vergileri ile engellenmesi veya tamamen yasaklanması
- Yurtiçinde hazır bulunmayan ve sanayi için ihtiyaç duyulan ara malları veya ham maddelerin ülkeye ithalatının kolaylaştırması için gümrük vergilerinden muaf tutulması
- Teşvik-i Sanayi kanununun gözden geçirilerek yeniden düzenlenmesi
- Ulaşımında yerli sanayi ürünleri için ucuz taşıma tarifelerinin kabul edilmesi

gibi kararlar Lozan antlaşmasının sebep olduğu kapitülasyonların olumsuz etkilerini bir nebze de olsa gidermek ve sanayileşme hedefinin gerçekleşmesini sağlayabilmek amacıyla yerli sanayi kesimine bir takım teşvikler sunulmuştur (Seymen, 2000: 229).

Bunun yanı sıra İzmir İktisat Kongresinde alınan kararların uygulanması amacıyla 1927 Teşvik-i Sanayi kanunu gibi doğrudan teşviklere de yer verilmiştir. Bunlar kısaca şu şekildedir;

- Hem yatırım hem de üretim maliyetlerini düşüren önlemlerin alınması
- Ham madde, ara malları veya makina ve teçhizat ihtiyaçlarının ithali için gümrük vergilerinin kaldırılması
- Üretim yapılmasının teşvik edilmesi için ücretsiz arazi temini
- Girişimcilerin gelirinin artırılmasına yönelik önlemlerin alınması ve kazanç vergisinden muaf tutulması
- Yurtiçi üretime %10 prim verilmesi ve yabancı mallardan %10 pahalı da olsa yurtiçi mallarını kullanma zorunluluğu
- Belli bir süreye dek bölgesel tekel oluşturma hakkının tanınması gibi önlemlerdir.

Daha sonra 1929 yılında yaşanan büyük ekonomik buhran nedeniyle Türkiye'yi bir takım korumacı politikaları hazırlamasına yol açmıştır. Türkiye'de

artan ithalatın önüne geçmek, yerli sanayiye korumak ve gelişmelerini sağlamak, devlete gelir sağlayabilmek gibi nedenler korumacı önlemlerin yürürlüğe girmesini sağlamıştır. Dolayısıyla uygulanan yeni dış politikayla tarife koruma oranları %45,7'ye yükseltilmiştir. Ürün bazında bakıldığında ise tahıllarda %62,1, şeker ürünlerinde %98,8, pamuk ürünlerinde %28,4, yünde %52,7, metal ürünlerinde %16, petrol ve yağlarda ise %67,6 şeklinde koruma oranlarına sahip olmuştur. Ayrıca Cumhuriyet'in kuruluşuyla beraber devlet, sanayileşme görevini özel kesimle paylaşmıştır. Etibank, Sümerbank gibi kurumların temeli atılarak finansman yönetim ve mülkiyet gibi hususlarda sektörü canlandırarak yönlendirmeyi planlanmıştır (Karagöz, 2019: 76-78).

3.3.2. Büyük Buhran Sonrası Devletçi Politikalar (1930-1950)

Bu dönemde 1929 büyük ekonomik krizin yaşanmasıyla neredeyse tüm dünyayı etkileyerek ticaret hacminin daralmasına sebep olmuştur. Küresel anlamda daha fazla entegre olan ülkelerin ekonomilerinde olumsuzluklar daha çok görülmüştür. Türkiye gibi ciddi bir dış ticaret hacmine sahip olmayan ülkeler de ise ekonomik buhranın olumsuz etkileri diğer ülkelere nazaran daha az olmuştur (Özdemir, Yiğit ve Oral, 2016: 153-154). Bu yüzden dünya ekonomisi büyük bir krizle mücadele ederken, Türkiye ekonomisinin dışa kapanarak devlet eliyle milli sanayileşme denemesi içine girmiştir (Boratav, 2003: 59).

Dolayısıyla sanayileşme hedefine ulaşmak için iki sanayi planı hazırlanmıştır. Birinci sanayi planı 1933'te uygulanmaya konulmuştur. Ancak daha sonra yaşanan İkinci Dünya Savaşı nedeniyle ikinci sanayi planının bu dönemde uygulanmasını zorlaştırmıştır. Birinci sanayi planında iç piyasanın temel ihtiyaçlarının karşılanması amaçlanmış, ham maddesi yurt içinden sağlanabilen sanayilerin kurulmasına önem verilmiştir (Ekinci, 1997: 208).

Yine bu dönemde devlete kanunlar ile kota koyma yetkisi tanınmıştır. Gıda, alkollü içecekler, parfüm, giyim ve lüks tüketim mallarının ithalatı ise tamamen yasaklanmıştır. Ancak ara mallar muaf tutulmuş, bu malların ithalatını da lisansa bağlanmıştır. Başka ülkelerle ikili ticaret anlaşmaları yapılmış ve bunun sonucunda kliring yani takas yöntemi yaygınlık kazanmıştır. 1933'te ilk beş yıllık sanayi planı

ile kumaş ve deri eşyaların üzerindeki vergiler de yükseltilmiştir. 1937'de tüketim malları üzerindeki ithalat vergileri bir kez daha yükseltilirken ara malları üzerindeki ithalat vergileri ise azaltılmıştır. 1940'lı yıllara gelindiğinde Milli Koruma Kanunu çıkarılmış ve bununla tüketim mallarını listeler halinde belirleme yetkisi hükümete verilmiştir. Bu sırada yaşanan II. Dünya Savaşı'nın etkileri ile ülkede tüketim malı ihtiyacı en üst seviyeye ulaşmış ve 1946'da %116'lık bir devalüasyon yaşanmıştır. Devalüasyonun ülkenin ihracatı için faydalı olacağı düşünülmüş ancak bu durumdan yeterince fayda sağlanamamıştır. Dolayısıyla 1949'da 5583 sayılı gümrük kanunu kabul edilerek Türkiye'nin dış ticaret rejiminin temelleri atılmıştır (Karagöz, 2019: 78-79).

3.3.3. Kalkınma Planlarıyla Korumacı Politikalar (1963-1980)

Bu dönemde ithal ikameci sanayileşme stratejisinin temelleri atılarak dış ticaret ve rejimini de ithal lisansları sistemine dayandırmıştır. Yurt içinde mevcut olan malların ithalatı yasaklanmış ancak sanayinin ihtiyacı olan malların ithalatını ise serbest bırakılmıştır. Böylece zayıf olan yerli sanayinin yüksek koruma duvarları arkasında güçlenmesi hedeflenmiştir (Özaslan, 2006: 270).

Bu bağlamdan yola çıkılarak 1963-1967 yıllarını kapsayan Birinci Beş Yıllık Kalkınma Planı uygulanmıştır. Bu planda Türkiye ekonomisinin gelişmesi için köklü ve yapısal dönüşümlerin gerçekleşmesinin önemi vurgulanmıştır. Uzun vadede yararlı olacağı düşünülen sektörlerin, karşılaştırmalı üstünlüğe sahip olmasalar dahi uluslararası ticarete rekabet gücü elde edilinceye kadar korunacakları açıkça belirtilmiştir. İkinci Kalkınma Planında (1968-1972) bebek Sanayi tezine benzer bir korumacılık benimsenmiştir. Böylece yeni kurulan yerli sanayilerin gelişinceye kadar ithal kısıtlamaları ve gümrük duvarları ile korunması hakkında karar verilmiştir. Ancak üretim yapan yerli sanayinin devlet tarafından sürekli korunacakları düşüncesi, onları uluslararası ticarete rekabet edecek seviyeye ulaştıramamış ve dış rekabette bir avantaj elde edememişlerdir (Seymen, 2000: 233-234).

Üçüncü Kalkınma Planında (1973-1977) ekonomik yapı değişikliği ile birlikte milli gelirin artırılmasını, ara ve yatırım malı üreten sanayinin geliştirilmesini ve dış kaynakları olan bağımlılığın azaltılması amaçlanmıştır. Dördüncü Kalkınma

Planı (1979-1980) ise ekonomik ve siyasi istikrarsızlık nedeniyle bir yıl sonra uygulamaya konulmuştur. Yüksek enflasyon ve ödemeler bilançosu açıklarının yoğun olarak yaşandığı bu dönemde daha çok kamu kesimi ağırlıklı sanayileşme stratejisi benimsenmiştir. Böylece ödemeler bilançosu açıklarını gidermeyi ve kendi ayakları üzerinde duran bir ekonomi hedef alınmıştır (Takım, 2011: 156-157).

Ancak 1973 yılında petrol krizinin yaşanmasıyla tüm dünyada ekonomik bunalım yaşanmıştır. Türkiye'nin de dışa bağımlı ve dövize olan talebinin olması ithalat maliyetlerini artırmış ve dış ticaret açıklarının büyümesiyle de ödemeler dengesinde bozulmalar meydana gelmiştir. Ayrıca yine bu dönemde kamu harcamalarının fazla olmasıyla enflasyonist etkiler ortaya çıkmıştır. Dolayısıyla Türkiye'nin borçlanma olanakları tükenmiş ve döviz açıkları en yüksek seviyeye ulaşmıştır. Sanayi üretiminde ise yaşanan hammadde kıtlıkları, ithalatta ödeme sıkıntıları sebebiyle meydana gelen ekonomik aksaklıklar, işsizlik ve enflasyonun birlikte gerçekleşmesi (stagflasyon) sonucu ülke politikaları, içe dönük sanayi stratejilerinden dışa açık ticaret politikalarına doğru kaymıştır (Karagöz, 2019: 81).

3.4. 2008 KÜRESEL FİNANS KRİZİ SONRASI TÜRKİYE'DE KORUMACI POLİTİKALAR

3.4.1. 2008 Küresel Finans Krizinin Türkiye Ekonomisinde Yarattığı Değişimler

ABD'de mortgage olarak da adlandırılan konut krizinin etkileri, para ve sermaye piyasalarını derinden sarsmış ve bazı mali kuruluşların iflas etmesine yol açmıştır. 2008 yılının son aylarında etkilerini daha da hissettiren bu kriz, reel sektör üzerinde de varlığını göstermiştir. Yaşanan bu finansal kriz, piyasanın güven kaybı yaşanmasına yol açarak küresel anlamda da ciddi bir daralma eğilimiyle karşı karşıya kalmıştır. Küresel anlamda daralan bir ekonomiden dolayı gelişmiş ve gelişmekte olan bazı ülkelerin resesyona girmeleri kaçınılmaz olmuştur. Krize karşı alınan tedbirlere rağmen bir çıkış yol bulunamamış ve küresel ekonominin yavaşlamasıyla ülkelerin büyüme oranlarında da belirgin bir şekilde varlığını gösteren bir azalma meydana gelmiştir (Öztürk ve Gövdere, 2010: 385).

Dünya'daki ülkelerin küreselleşme sonucu birbirlerine daha çok entegre olması, ekonomik anlamda da ilişkilerinin birçok alanda bağımlı hale gelmesine yol açmıştır (Burtan Doğan ve Kaya, 2018: 776).

Bu çerçeveden bakıldığında dünya ekonomisine entegre olan Türkiye'nin de diğer ülkeler gibi bu krizden etkilenmesi sürpriz olmamıştır. ABD'de başlayıp başta AB olmak üzere neredeyse tüm ülkeleri derinden etkileyen ve özellikle AB ekonomisini ciddi anlamda sarsan bu kriz, ekonomik anlamda birçok eylem planının alınması için ülkeleri bu konuda çalışmalara yöneltmiştir (Karagöl, 2013: 75).

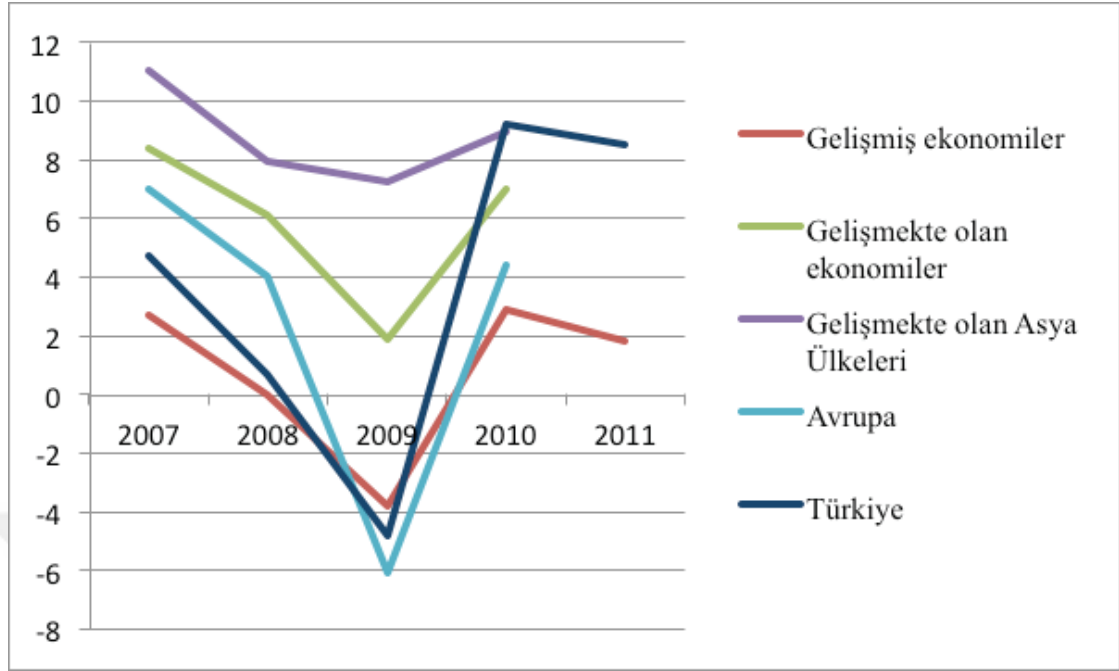
Ancak Türkiye'nin dış ticaretinde ihracatının neredeyse yarısına sahip ticari partnerimiz olan AB'nin ekonomisindeki bu kötü gidişat, Türkiye ile arasındaki ticari ilişkilerin zayıflamasına neden olmuştur. Bu durum Türkiye'nin makroekonomik verilerini etkileyerek cari açığın artmasına, negatif büyüme ve işsizliği beraberinde getirmesine yol açmıştır. Ülkemizin en önemli sorunlarından bir tanesi olan cari açık bu krizle beraber daha da artmıştır (Yurdakul, 2015).

Literatürde cari açıkla ilgili birden fazla tanım bulunmaktadır. Cari açığı; tasarruf ve yatırım arasındaki farklar olarak tanımlayabileceğimiz gibi toplam üretim ile toplam harcama arasındaki fark olarak da tanımlamak mümkündür (Kaya, 2016: 52-53).

Bu kriz diğer ülkelerde olduğu gibi Türkiye'nin de ekonomisinde büyük tahribatlara yol açarak toplumsal hayatı olumsuz etkilemiştir. Özellikle 2009 sonlarında finansal krizin beraberinde getirdiği üretim ve milli gelirdeki azalış, işsizlik oranını tarihi seviyelere çıkarmıştır (Kutlu ve Demirci, 2011: 130).

2008 küresel finans krizinin başta AB olmak üzere Türkiye ve diğer ülke gruplarının GSYH büyüme oranlarını ne derece etkilediğiyle ilgili şekil 3 üzerinde gösterilmiştir.

Şekil 3: 2008 Kriz Sonrası Bazı Ülke Gruplarının Büyüme Oranları

Kaynak: https://www.imf.org/external/datamapper/NGDP_RPCH@WEO/OEMDC/TUR/EURO/DA/ADVEC?year=2020

Şekil 3'te de görüldüğü üzere, 2008 küresel finans krizinin hemen hemen tüm ülkelerin büyüme oranlarını negatif yönde etkilediği ortadadır. Özellikle Avrupa, Türkiye ve Gelişmiş Ülkelerin ekonomilerinde bir daralma söz konusudur. Türkiye'nin büyüme oranlarına baktığımızda 2007 yılındaki büyüme oranı %4,7 iken, 2008 yılında yaşanan kriz neticesinde büyüme oranı %0,7 ye düşmüştür. Bu küçülme 2009 yılında da sürmüştür ve büyüme oranının negatife dönüşmesiyle %-4,8'i görmüştür. Ancak 2010 yılında görülen toparlanmayla bu oran %9,2 olmuştur (Coşmuş, 2019: 130).

Kaderli ve Küçükkaya'nın (2012: 88) makale çalışmasında Rusya, Çin ve Hindistan gibi gelişmekte olan Asya ülkeleri ile gelişmekte olan bazı ülkelerin ekonomilerindeki büyüme oranlarındaki düşüş diğer ülkelere göre nazaran daha az olduğu belirtilmiştir. Ayrıca 2010 yılında büyüme verilerinde gözlenen toparlanma sürecinin 2011 yılında temposunu kaybettiğini ve bu konuda ekonomistlerin, 2009 yılında görülen dip noktanın 2011 yılında da ikinci dip noktasının yaşanması şeklindeki yorumlarına yer verilmiştir. Gelişmekte olan bazı ülkelerin ekonomilerindeki büyümenin azalma nedenini ise bu ülkelere giren sıcak para

düşüncesinin azalması olduğu düşünülmektedir. Krizin etkilediği en önemli göstergelerden bir diğeri de cari açıktır. Türkiye'nin 2010 ve 2011 yıllarındaki cari açık, krizin yaşandığı yıla göre daha az olduğu görülmektedir. Fakat bunun sebebinin ülkeye giren yabancı sermaye ile finanse edilmesiyle olmuştur. Bu yüzden bunun için pozitif bir yorumda bulunmak pek de doğru sayılmaz. Çünkü Türkiye'nin büyüme oranlarında yaşanan artışta da yabancı sermayenin payı yüksektir. Yani düşük döviz kuru ile yabancı sermayenin yurtiçine çekerek bir nevi ithalatın yükselmesine yol açmış ve bu da cari açığı artırmıştır (Bircan, 2016: 110).

Sonuç olarak krizin derinleşmesine yol açan cari açığı dengede tutabilmek zordur ve bunun için aşırı borçlanma gereği doğabilir. Böyle bir durumda döviz rezervlerinin hızlı bir şekilde eriyerek kurlarda aşırı oynaklığa sebep olabilir. Dolayısıyla ülke ekonomisinin istikrarı için kısa borçlanmalar yerine uzun ve uygun krediler tercih edilmeli, kısa vadeli sıcak para girişlerinin sınırlandırılıp, reel yatırımlara özen gösterilmelidir (Karabıçak, 2010: 267-268).

3.4.2. 2008 Küresel Finans Krizi Sonrası Türkiye'de Artan korumacı Eğilimler

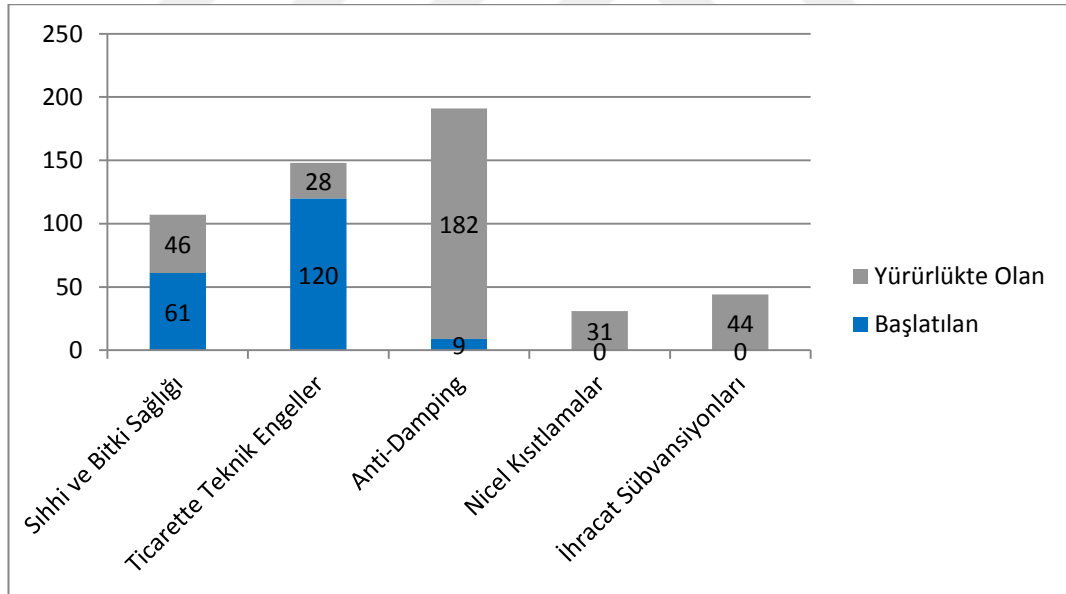
2008 küresel finans kriz sonrası başta Amerika ve Avrupa olmak üzere çoğu ülkelerde başlayan, serbest korumacılığa karşı kısıtlayıcı yani merkantilist anlayış gittikçe yaygınlaşmıştır. Krizin yol açtığı tahribatları azaltmak veya kriz ortamından sıyrılmak için korumacı politikaları bir kurtuluş reçetesi olarak görmüşlerdir. İlginç olan şey, çoğu ülkelerin '*sürü psikolojisi*' içinde bu politikaları benimsemişlerdir (Kalaycı, 2011: 70). Günümüz dünya ticaretinde her ne kadar serbest ticarete olan eğilim fazla olsa da yaşanan krizlerden sonra korumacılığa yönelik eğilimler artmakta ve korumacı uygulamalar ortaya çıkmaktadır (Işık, 2013: 224).

Türkiye de 2008 kriz sonrasında yeni korumacılık uygulamalarına eğilim gösteren ülkelerden biridir. Ancak Türkiye'nin uyguladığı yeni korumacı politikaların siyasi veya başka bir nedenden kaynaklı olmayıp, tamamen ekonomik nedenlere dayalı ve yerli sanayisini korumak ve desteklemek amacıyla yapılmaktadır (Gücüm, 2018: 74-76).

Türkiye’de kriz sonrası önlemlere baktığımızda, daralan piyasaları canlandırmak için özellikle küçük ve orta ölçekli işletmeler için kredilerde kolaylık sağlanarak yerli sanayinin desteklendiği görülmektedir. Korumacı politikalara paralel olarak çelik gibi ürünlerde tarife oranlarını yükseltmiştir. Bunun yanı sıra Türkiye tarafından ithal edilen gıda maddeleri veya tohumlar için karşı ülkenin yetkilileri tarafından onaylanmış sertifikalara sahip olunmasını şart koşan düzenlemeler yapılmıştır. Bu da ek olarak karşı ülkenin ihracatçısına yük çıkarmaktadır. Aynı zaman da kamu satın alım ihalelerinde yerli tedarikçilerine %15 fiyat avantajına imkan sağlamaktadır (Işık, 2013: 223-226).

Türkiye’nin korumacı eğilimlerde bulunduğu gibi diğer ülkelerin de Türkiye’ye yönelik korumacı politikaları mevcuttur. Şekil 4’te de görüldüğü üzere 2019 yılı itibariyle Türkiye’ye yönelik başlatılan ve yürürlükte olan bazı korumacı politikalar gösterilmiştir.

Şekil 4: Türkiye İçin Uygulanan Bazı Korumacı Politikalar

Kaynak: World Trade Organization Graps Over Time, Measures Initiated and in Force, <http://itip.wto.org/goods/Forms/GraphView.aspx?period=y&scale=lg> internet sitesinden elde edilen verilerden oluşturulmuştur.

Yukarıdaki şekil 4’te açıkça anlaşıyor ki Türkiye’ye karşı korumacılık politikalarında sihhi ve bitki sağlığına yönelik 61 önlemin başlatıldığı ve bunun

yanında yürürlükte olan 46 önlemin bulunulduğu görülmektedir. En fazla uygulanan korumacı politikanın anti-damping olduğunu ve bunun da 9'u başlatılan önlem, 182'si ise yürürlükte olan önlemlerden oluşmaktadır.

Bunun yanı sıra en fazla önlem alınan bir diğer uygulama da ticarete teknik engellerdir. Bunda ise başlatılan önlem sayısı 120 iken, yürürlükte olan önlem sayısı ise 28'dir. Son olarak ihracat sübvansiyonları ve nicel kısıtlamalara yönelik başlatılan herhangi bir koruyucu önlem bulunmaz iken yürürlükte olan önlemler ise 44 ve 31 şeklinde olmuştur.

3.5. 2008 KÜRESEL FİNANS KRİZİ SONRASI TÜRKİYE-ABD ARASINDA YAŞANAN KORUMACI POLİTİKALAR

3.5.1. Türkiye ve ABD'nin Tarihsel Süreçte Ekonomik ve Siyasi İlişkileri

Türkiye-ABD ikili ilişkilerinin çok maziye, Osmanlı dönemine kadar dayanmaktadır. Osmanlı Devleti'nin ABD ile ilk teması 18. Yüzyılın sonlarında Akdeniz'de yapılan deniz ticareti sonucunda gerçekleşmiştir. 11 Şubat 1927 Nota Teatisi vasıtasıyla da ABD ile Türkiye Cumhuriyet'i arasında ilk diplomatik ilişkilerinin temelleri atılmıştır.

2. Dünya Savaş'ından sonra ABD-Türkiye arasındaki ilişkiler hızlı bir şekilde gelişerek daha da derinlik kazanmıştır. Bunun sonucunda bölgesel ve küresel düzeyde birçok konuda yoğun bir temas halinde kalmışlardır. Yaşanan ikili temaslarda başta ekonomi olmak üzere Suriye ve Irak'ta yaşanan gelişmeler, Ukrayna, Rusya, Kıbrıs, İran, Ortadoğu ve Kafkaslar ile birlikte kitle imha silahlarının yayılması ve NATO konuları gibi meseleler ele alınmıştır. Bu arada Türkiye'nin NATO'ya üye olması Kore Savaş'ına asker göndermesi sonucuyla olmuştur. ABD ile arasında NATO çerçevesinde ikili anlaşmada bir savunma/güvenlik işbirliği yürütülmektedir. Bunun yanı sıra ABD aynı zaman da ithalat ve ihracat partnerimizdir. Bu çerçeveden Türkiye-ABD ilişkilerinin son 10 yılına bakıldığında ekonomik anlamda ticaret hacminin 1,5 kattan daha fazla büyüdüğü görülmektedir (www.mfa.gov.tr).

Dünya ticaretinde serbest piyasa ekonomilerinin en büyük örneği olan ABD'de, üretim ve hizmetlerinin büyük bölümünü özel sektör tarafından karşılanırken kamu ağırlığı neredeyse yok denecek kadar azdır. ABD ekonomisinde yapısal olarak etkili olan doğal kaynakların ve nitelikli iş gücünün payı büyüktür. Aynı zamanda iletişim ve bilgi teknolojileri alanında da uyum sağlayan ve yetenekli işgücünün eğitime de büyük önem verilmektedir (www.ticaret.gov.tr).

Son dönemlerdeki ABD-Türkiye ilişkilerine baktığımızda özellikle Trump'ın başa gelmesiyle ABD-Türkiye ikili ilişkileri çeşitli sınamalardan geçmiştir. İki ülke arasında 100 milyar dolarlık ticaret hacmi hedeflerine rağmen ikili arasında zaman zaman yaşanan siyasi ve diplomatik gerilimlerin yanı sıra ABD yönetiminin ticarete izlediği korumacı politikaların ekonomik ilişkilere de yansması kaçınılmaz olmuştur (Hürriyet, 2020).

ABD ile ticari ilişkilerimizin daha iyi anlaşılması için 2008 küresel finans krizi öncesi ve sonrasına özellikle günümüz ticaret verilerine değinmekte yarar vardır. Bu bağlamda bakıldığında 2019 yılında ABD'ye ihracatımız 8.043 milyon dolar (2018 yılına göre %3 azalma) ithalatımız ise 11.008 milyon dolar (2018 yılına göre %11 azalma) olarak gerçekleşmiştir. Dolayısıyla Türkiye'nin ABD ile ticarete 2.965 milyon dolar dış ticaret açığı verdiği görülmektedir. Türkiye'nin ABD ile dış ticareti detaylı bir şekilde aşağıdaki Tablo 16 üzerinde gösterilmiştir.

Tablo 16: Türkiye'nin ABD ile Dış Ticareti (milyon dolar)

Yıllar	İhracat	İthalat	Ticaret Hacmi	Ticaret Dengesi
2001	3126	3261	6387	-136
2005	4911	5376	10287	-465
2010	3766	12323	16089	-8557
2015	6396	11141	17537	-4746
2017	8654	11952	20606	-3297
2018	8305	12378	20682	-4073
2019	8043	11008	19051	-2965

Kaynak: (www.trademap.org)

3.5.2. Türkiye-ABD Arasındaki Ekonomik İlişkiler Ticaret Savaşlarına Yol Açar mı?

Türkiye-ABD ikili arasındaki korumacı politikalara değinmeden önce Türkiye'nin mevcut güncel ekonomisinin genel görünümüyle ilgili bilgilere kısaca değinmekte fayda vardır. Bu bağlamda Türkiye'nin 2018 yılı ekonomi tablosuna bakıldığında ihracatın %7 artarak 167 milyar dolara yükseldiğini, ithalatın ise %4,6 oranında azalış göstererek 223 milyar dolar olup ticaret açığının ise 55 milyar dolara ulaştığı görülmektedir. 2017 yılındaki ticaret açığı ise 76,8 milyar dolar idi.

Buradan anlaşıyor ki dış ticaret açığındaki azalmanın sebebi Türkiye'nin ihracatı artıp ithalatının ise daralmasıdır. Ayrıca Ağustos 2018 yılında Dolar'ın TL karşısındaki hızlı yükselişi sonrasında iç talebin yavaşlaması da dış ticaret açığının daralmasının arkasında yatan bir diğer sebeptir. Türkiye'nin 2018 yılında ihracattaki payını oluşturan ilk beş ülke; Almanya (%9,6), İngiltere (%6,6), İtalya (%5,7), Irak (%5,0) ve ABD'dir (%4,9) (Özden ve Ersan, 2019: 1-4).

Bu arada ihracat ortağımız olan Irak'ın ülkemiz ile sınır komşusu olması bölgesel ekonomiye olan katkısının da önemli oranda olduğunu söylemek mümkündür (Kaya ve Acul, 2018: 9).

Günümüz dünya ticaretine baktığımızda ise ABD'nin en fazla cari açık verdiği ülke Çin'dir. Bu yüzdendir ki Çin'e karşı korumacı politikalar uygulaması ekonomik anlamda doğal bir durumdur. Ancak Çin'in de bu duruma sessiz kalmayıp misillemelerde bulunması ticaret savaşlarına neden olmuştur. Akabinde durumun küresel bir boyuta girmesiyle ticaret savaşlarının yaygınlaşıp 2018 yılının Ağustos'unda da Türkiye'ye sıçraması kaçınılmaz hale gelmiştir (Aytekin ve Uçan, 2018: 858).

Bu bağlamda dış ticarete korumacı politikalara yönelen Trump yönetimi demir-çelik ve alüminyum ithalatının bazı kalemlerine sırasıyla %25 ve %10 şeklinde bir ek gümrük vergisi koymuştur. Bu mallarda Türkiye'nin de önemli bir ihracatçısı konumunda olduğundan ve hatta ihracatının %7,25'ini ABD'nin oluşturmasından doğal olarak ABD'nin almış olduğu bu karardan olumsuz

etkilenmektedir. Türkiye bu olumsuz etkilerden sıyrılmak için ABD ile temaslarda bulunmuş ancak bir sonuç alınamamıştır (Ateş, Dilekoğlu ve Seymen, 2018: 13).

Bunun üzerine Türkiye de ABD'ye karşı misillemelerde bulunma kararı almıştır. Bu karar ile ABD'den ithal ettiği kömür, kâğıt, ceviz-badem, tütün, otomobil, kozmetik, makine teçhizat ve petro-kimya vb. ürünlerinden oluşan ABD'nin uyguladığı yaptırıma eşit olarak 266,5 milyon dolar bir ilave vergi getirmiştir (Habertürk, 2018).

İki ülke arasında karşılıklı misilleme politikaları sürse de bunun ciddi bir ticaret savaşına dönüşebileceği en azından ABD açısından söz konusu bile değildir. Aynı zamanda ABD'nin başka ülkelere karşı başlattığı ticaret savaşına Türkiye'yi de katması için sağlam bir gerekçesi bulunmamaktadır. Bu çerçeveden bakıldığında Türkiye zaten ABD'ye karşı cari açık veren bir ülkedir. Ola ki bu iki ülkenin ticari ilişkilerini tamamen askıya aldıklarını düşündüğümüzde Türkiye'nin ABD'ye karşı verdiği cari açık Türkiye'ye kâr kalırken, ABD'nin cari açığı ise daha da artmış olacaktır. Bu durumda kaybeden ABD olur.

Dolayısıyla ABD'nin Türkiye'ye yaptırım uygulamasının altında yatan nedenin ekonomik sebeplerden daha çok siyasal olaylardır. Bunların içinde Rahip Brunson olayı ve Türkiye'nin Rusya'dan S-400 hava savunma sistemlerini satın alınması önemli siyasi nedenler arasında bulunuyor. Bu siyasi nedenlere yönelik Trump yönetimi, Türkiye'den ithal ettiği çelik ve alüminyum malları üzerindeki vergileri iki katına çıkararak çelik %50 ve alüminyum ise %20 şeklinde açıklamıştır. Akabinde Türkiye'nin kendisinden satın aldığı F-35 savaş uçaklarının teslimine engel çıkararak, aynı zaman da iki Türk Bakan'ın ABD'deki varlıklarını da dondurulduğunu duyurmuştur. Türkiye ise bu adımlara karşı bir takım misillemelerde bulunmaya karar vermiştir. Karar sonrası ABD'den ithal edilen dayanıklı ve dayanıksız 22 çeşit ürüne ek gümrük vergileri uygulandı. ABD'li iki Bakan'ın Türkiye'deki varlıkları donduruldu ve birçok Amerikan malının alımından vazgeçilmiştir.

Sonuç olarak ABD-Türkiye arasındaki ilişkilerin daha çok siyasi olaylardan kaynaklandığını, ticari ilişkilerin siyasal sorunlara alet edilmesinin yanlış olduğunu

söyleyebiliriz. Çünkü ticaret, gergin olan siyasi ilişkileri yumuşatan ve siyasal sorunların çözümüne kapıları açan bir alandır (Eğilmez, 2018).

3.6. ABD-ÇİN ARASINDAKİ TİCARET SAVAŞLARININ TÜRKİYE EKONOMİSİNE OLASI YANSIMALARI

ABD ile Çin arasında yoğun bir şekilde yapılan karşılıklı ataklar doğal olarak Türkiye'yi de ilgilendirmektedir. Türkiye 1,3 milyar dolarlık pay ile ABD'nin çelik ve alüminyum ithalatında 13. sırada yer almaktadır. Ayrıca gümrük vergisi getirilen ürünlerde Amerika'nın en büyük 10. İthalat partneridir (Taşöz Düşündere, 2018: 3).

İlginçtir ki ABD'nin gümrük vergisi getirilen ürünlerde Çin'i hedef gösterilerek alındığı söylene de ABD'nin belirlemiş olduğu kalemler arasında Çin'in ABD ithalatındaki payı %4,5 ile oldukça düşük bir düzeyde olması şaşırtıcı olmuştur. Bu durumda muaf tutulan ülkeleri de göz önüne alırsak Türkiye'nin en çok etkilenen ülkeler arasında yer alması kaçınılmaz olmuştur (Aran, 2018: 5).

Dolayısıyla Türkiye, hem milli hem de küresel düzeydeki çıkarlarına tehdit oluşturan ABD-Çin arasındaki ticaret savaşlarının yol açtığı negatif etkilerden sıyrılmak için bir takım girişim ve önlemlerde bulunulmuştur. Bunlar (Khan, 2018):

- Türk Lirasının Dolar karşısındaki hızlı değer kaybetmesiyle Türkiye'nin Rusya, İran ve Ukrayna gibi ülkelerle bir araya gelerek karşılıklı ticaretin kendi milli para birimlerinde yapılması adına girişimlerde bulunulması
- TCMB'nin kısa vadeli de olsa milli ekonominin yararına olacak politikaların hayata geçirilmesi
- Ticareti canlandırmak adına AB ile Gümrük Birliği Anlaşması'na dikkat çekilerek aynı zamanda da yeni müttefiklerin aranması
- Türkiye'nin girişimleri sonucuyla Katar'ın 15 milyar dolarlık yatırım yardımıyla döviz piyasalarına kısa süreli de olsa bir nefes aldırması
- Cumhurbaşkanı Erdoğan'ın, vatandaşların sahip olduğu dövizleri bozmalarını isteyerek milli paranın önemine değer vermesi

- Ayrıca Amerikan menşei cep telefonlar yerine Türkiye'nin yerli ve milli markası olan cep telefonlarının satın alınmasını önererek yerli tüketicinin artmasını ve aynı zaman da yerli üreticinin ön planda tutmasının sağlanması
- Son olarak Türkiye Odalar ve Borsalar Birliği (TOBB) ile Türk Sanayicileri ve İş İnsanları Derneği (TUSİAD) tarafından diplomatik kanalları kullanmanın öneminin belirtilmesi şeklindeki girişimlerdir.

ABD-Çin arasındaki ticaret savaşlarının devam etmesi uzun dönemde Türkiye'nin kazanımlarını azaltacaktır. Örneğin Amerika'nın AB'den ithal edilen otomotivlere olası %20'lik bir gümrük vergisi uygulaması bile hem AB'nin hem de Türkiye'nin yan sanayisinde daralmalar meydana getirebilir. Çünkü otomotiv sektörünün çelik ve alüminyum ile doğrudan bağlantılı olduğu için yapılan ek gümrük tarifeleri Türkiye'nin otomotiv sektörünü de tehdit edecektir (KPMG, 2018).

ABD'nin genel anlamda uygulamış olduğu korumacı müdahaleler göz önüne alındığında Türkiye'de en sık etkilenen sektörler;

- Demir veya çelik ürünleri
- Diğer fabrikasyon metal ürünler
- Motorlu taşıtlar, römorklar ve yarı römorklar; parçalar
- Hazır tekstil ürünleri
- Yapısal metal ürünler ve parçalar şeklinde olduğu görülmektedir.

Buradan da anlaşılacağı üzere en sık etkilenen sektörler yukarıdaki örneği destekler niteliktedir (www.globaltradealert.org).

SONUÇ

Dünya dış ticaretinin tarihsel gelişimine bakıldığında birbirine zıt iki politika üzerinde şekillendiği görülmektedir. Bunlar ticarete korumacı uygulamalar benimseyen merkantilizm ve serbest ticaret görüşünü benimseyen fizyokratlardır. Dolayısıyla ülkeler belli dönemlerde korumacı politikalar benimserken bazı dönemlerde de serbest ticaretten yana olmuşlardır. Eski dilde ‘*himaye*’ ya da ‘*himayecilik*’ şeklinde de ifade edilen korumacılık, gümrük tarifeleri ve kotalar koyarak bir ülkeye ithalat akışını kısmak olarak da tanımlanabilir. Ülkeler genellikle ulusal güvenliği ve bebek endüstrilerini koruma, ticaret hadlerini iyileştirme, ulusal pazar gücünü artırma gibi nedenlerle korumacılığa başvurumaktadırlar. Ticaretin serbestleştirilmesi için GATT ve DTÖ gibi kuruluşlar ticaretin önündeki engelleri kaldırmak, tarife kotalarını en aza indirmek gibi nedenler ile kurulmuş olsalar da dünya ticaretinde yaşanan krizler, ekonomik durgunluk, işsizlik ve yüksek enflasyon gibi sebepler ülkelerin yeni korumacılık olarak da adlandırılan tarife dışı engellerin keşfedilmesine zemin hazırlamıştır.

Bu çerçeveden bakıldığında 2008 küresel finans krizinin sebep olduğu ve dünya GSMH'nin 63 trilyon dolarlardan 60 trilyon dolara kadar gerilediği ekonomik bunalım, ülkeleri korumacı eğilimlere iten güç olmuştur. Ayrıca krizin yaşandığı 2008 yılının dünya büyüme oranının %1,5 iken 2009'da % -2,2'ye düşmesi dünya ticaret hacminin küçülmesinin bir göstergesidir. Bu yüzden ülkelerin çoğu kendi reel sektörüne destek sağlamak, istihdam yaratmak gibi alınan çözüm odaklı önlemleri karşımıza yeni korumacılık akımını çıkarmıştır. Bu korumacılığın başat aktörleri ise başta ABD olmak üzere AB gelişmiş ve bazı gelişmekte olan ülkeler olmuştur.

Gelişmekte olan ülkelerin korumacı politikalara başvurması gelişmiş ülkelerin baskısına maruz kalmasına neden olmuştur. Ancak ekonomik gelişimlerini tamamlamak adına gerekli görülen sektör ve alanlarda korumacılık politikalar uygulamaktan vazgeçmemişlerdir. Dolayısıyla ithalat mallarına yönelik tarife artışları, harçlar ve masraflar gibi korumacı önlemler uygulamışlardır. Gelişmiş ülkelerin uyguladığı korumacı politikalar ise ticarete teknik engeller, idari işlemler gibi önlemlerdir.

Küresel finans krizinin patlak verdiği ABD'de ekonomik anlamda zor bir süreç yaşanması ve bunun cari açığına yansması ABD'nin dış politikasını gözden geçirmeye zorlamıştır. ABD'nin 2018 dış ticaret verilerine baktığımızda 1.665 trilyon dolar ihracatı ile 2.612 trilyon dolar ithalatıyla dünya ekonomisinde büyük bir paya sahip olduğu anlaşılmaktadır. Ancak krizin yarattığı olumsuz etkilerin cari açığına yansmasıyla 2018 yılı ticaret dengesinde yaklaşık 950 milyar dolar bir cari açık oluşmuştur. 2018 yılındaki bu cari açığın 443 milyar dolar gibi bir payın sadece Çin'e karşı verilmiş olması ABD'nin özellikle Çin'e karşı uygulanmak istenen korumacı politikalara bir neden yaratmıştır.

Dolayısıyla ABD'ye karşı yapılan haksız ticarete değinen ve sık sık korumacı söylemleri ile gündeme gelen, Çin Meksika ve Almanya'yı da kapsayan tarife artış politikaları, Trump'ın 2016'da ABD başkanı olarak seçilmesinin yolunu açmıştır. Trump yönetiminin başa gelmesi ile özellikle 2018'in Mart ayında aldığı kararla çeliğe %25 ve alüminyuma %10 ek gümrük vergisi ekleyerek AB üye ülkeleri, Kanada, Meksika ve Çin ile ticari dengeleri altüst edecek korumacılık politikaları uygulaması, karşı ülkelerin de misillemede bulunmalarını kaçınılmaz hale getirmiştir. Aynı zamanda bunun ticaret savaşlarına dönüşeceği sinyallerini vermiş ve korumacılık önlemlerinin önemini karşısındaki ülkelere bir kez daha hatırlatmıştır.

Dong ve Whalley (2012: 2226), çalışmasında ABD ile Çin arasında şiddetlenecek bir ticaret savaşının ABD'den daha çok Çin'in bu durumdan zararlı çıkacağını söylemiştir. Çin'in sıkışan bir ekonomi sürecine girip dünya üzerindeki çeşitli yansımalarının olacağı ile ilgili tartışmalar sürerken, olası bir şiddetli ekonomik savaşında uygulanan tarifeler sonucunda Çin'in iç talebinde %2 gibi bir

azalma meydana gelebileceğini öne sürmüşlerdir. Bu iki süper gücün karşılıklı misillemelerle birbirlerine cevap vermeleri, dış açıklarını kapatmak veya artırmaktan ziyade ülkelerin makroekonomik dengelerini kötüleştirebilir. Ticaret savaşlarının uzun sürmesi durumunda dünya GSYH'sında bir yavaşlama olacağı ve bunun da küresel piyasada belirsizliklere yol açıp, tedarik zincirlerini bile olumsuz etkileyecektir. Bu da üreticilerin yatırımlarını daha düşük maliyetlere katlanarak yapabileceği ülkelere kaydırmasına neden olacaktır. Bu durum ise mal fiyatlarında artışların yaşanmasına sebep olarak tüketicilerin zarar görmelerine yol açacaktır. Bu zararların sadece ülkelerin ticaret hacmi, enflasyon değerleri veya ekonomik büyüme hızları ile sınırlı kalmayacak dünya ekonomisinin sürdürülebilirliği üzerinde de bu baskısını hissettirecektir.

Ticaret savaşlarının olumsuz etkileri özellikle gelişmekte olan ülkeler için de çok sancılı bir süreç olacaktır. Çünkü dünya büyümesinin azalması gelişmekte olan ülkelerin ekonomik refahlarını azaltacaktır. Küresel anlamda da üretim yapan birçok işletmeyi kalite ve fiyat açısından etkileyecektir. Bunun nedeni yurtiçindeki kendi üretim kapasitelerini hemen artıramayacakları için daha yüksek maliyetlerle üretim yapmak zorunda kalmalarıdır. Dünya ticaretinde büyük bir öneme sahip olan Çin ise ithalatını ABD yerine diğer ülkelerden gelen ithalat mallarıyla ikame etmeye çalışacaktır. Böyle bir durum ülkelerin rekabet gücü açısından da olumsuz sonuçlara neden olacaktır.

Cumhuriyet sonrası Türkiye'ye baktığımızda Osmanlı döneminde kalan ekonomik ve siyasi problemlerin çözümü için korumacı politikalara yöneldiği görülmektedir. Özellikle yerli sanayinin kurulması ve dış ticarete rekabet edecek seviyeye gelmesi için düzenlenen İktisat Kongresi ve Teşvik-i sanayi kanunuyla bir takım teşvikler verilmiştir. Bu dönemde bebek sanayi tezi benimsenmiş ve ithal ikameci politika izlenmiştir. Yurtiçinde mevcut olan ham maddelerin ithalatını tamamen yasaklanmış, yurtiçinde bulunmayan ham maddeler, makina ve teçhizatlar gibi ihtiyaçların ülkeye girişinin kolaylaşması için gümrük vergilerinden muaf tutulmuştur.

2008 Kriz sonrası Türkiye'ye baktığımızda ise ABD-Çin arasında yaşanan ticaret savaşlarının olumsuz etkilerinden payını alması sürpriz olmamıştır. ABD'nin

Çin'i hedef göstererek sadece çelik ve alüminyuma ek tarife vergilerinin uygulanması bile Türkiye'nin en çok etkilenen ülkeler arasında yer alması kaçınılmaz olmuştur. Türkiye'nin ABD için çelik ve alüminyum ithalatında büyük bir paya sahip olması ABD-Çin arasındaki şiddetli ticaret savaşlarının, Türkiye'nin kazanımlarını da azaltacaktır. Çelik ve alüminyumun otomotiv sektörü ile doğrudan bir bağlantısının olması AB ülkelerinde de olduğu gibi Türkiye'nin de yan sanayisinde daralmalara neden olacak ve özellikle otomotiv sektörünü de tehdit edecektir.

ABD-Türkiye arasındaki ekonomik ilişkilerin ciddi bir ticaret savaşına dönüşebileceği ihtimali çerçevesinde düşünürsek bunun en azından ABD açısından söz konusu olması neredeyse imkânsız gibi görünüyor. Çünkü Türkiye zaten ekonomik anlamda ABD'ye karşı cari açık veren bir ülkedir. Türkiye'nin 2018 yılındaki verilerine bakıldığında 2 milyar 965 milyon dolar değerinde ABD'ye karşı cari açık verildiği görülmektedir. Ola ki ABD ve Türkiye'nin ticari ilişkilerini tamamen askıya aldıklarını düşündüğümüzde bu durumda ABD'nin kaybedeceği açıkça görülmektedir. Dolayısıyla ABD-Türkiye arasındaki sürtüşmelerin nedeni ekonomik sebeplerden çok siyasal olaylardır. Örnek verecek olursak Rahip Brunson olayı, Türkiye'nin Rusya'dan S-400 hava savunma sistemlerinin satın alınması ve Suriye'ye karşı alınan dış politikalarla ABD ile farklı görüşler benimsenmesi gibi siyasal gelişmeler etkili olmuştur. Bu açıdan düşünüldüğünde ticaret ilişkilerinin siyasal sorunlara alet edilmesinin yanlış olduğunu söyleyebiliriz. Çünkü ülkeler arasındaki siyasi gerginlik ancak ticaret yoluyla yumuşatılabilir. Sonuç olarak bakıldığında ekonomik krizlerin cari açığa yansması sonucuyla ülkelerin korumacı politikalara yöneltmiştir. Ancak krizin derinleşmesine yol açan cari açığı dengede tutabilmek zordur. Bunun için aşırı borçlanma gereği doğabilir. Böyle bir durumda döviz rezervlerinin hızlı bir şekilde eriyerek kurlarda aşırı oynaklığa sebep olabilir. Dolayısıyla ülkemizin de ekonomisinin istikrarı için kısa borçlanmalar yerine uzun ve uygun krediler tercih edilmeli, kısa vadeli sıcak para girişlerini sınırlandırılmalı ve reel yatırımlara özen gösterilmelidir. Ayrıca TCMB'nın kısa vadeli de olsa milli ekonominin yararına olacak politikaları düzenlemeli, AB ile gümrük birliği anlaşmasına dikkat çekilerek yeni müttefikler aranmalı ve Rusya, İran, Ukrayna gibi ülkelerle olan ticaretin kendi milli para birimlerinde yapılması için girişimlerde bulunulmalıdır.

KAYNAKÇA

- Acar, M. (2004). İktisadın Ezeli Sorunsalı: Serbest Ticaret mi, Korumacılık mı?. *Liberal Düşünce Topluluğu*, 1-11. Erişim Tarihi: 7 Şubat 2020. <http://www.liberal.org.tr/sayfa/iktisadin-ezeli-sorunsali-serbest-ticaret-mi-korumacilik-mi-mustafa-acar,165.php>
- Al, A. ve Kaya, H. (2019). Ticaret Savaşları Bağlamında Çin-ABD İlişkileri: Düzenin Sonu. *XI. IBANESS Kongreler Serisi, Tekirdağ/Türkiye*, 9-10 Mart, 1-15.
- Alagöz, M. ve Ceylan, C. (2015). Dünya Ticaretinde Tarife Dışı Engeller: 2008 Krizi Sonrası Yaşanan Gelişmeler. *Selçuk Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Sosyal Ekonomik ve Araştırmalar Dergisi*, Ekim 2015(30), 59-85.
- Anadolu Ajansı, (2018). ABD-Çin Arasındaki Ticaret Savaşı Dünya Ekonomisini Etkileyebilir. <https://www.aa.com.tr/tr/ekonomi/abd-cin-arasindaki-ticaret-savasi-dunya-ekonomisini-etkileyebilir/1196689> Erişim Tarihi: 14 Haziran 2020.
- Aran, B. (2018). ABD, Çin Ticaret Savaşları ve Türkiye. *Türkiye Ekonomi Politikaları Araştırma Vakfı, Tepav Değerlendirme Notu*, Nisan, 1-6.
- Arıkan, A. N. (2008). Amerika Birleşik Devletlerindeki Mali Kriz ve Petrol Fiyatlarındaki Değişimler Nedenleri ve Sonuçları. Ankara: Maliye Bakanlığı Strateji Geliştirme Başkanlığı. Yayın No: 2008/383.

- Ateş, E., Dilekoğlu, S. ve Seymen, D. (2018). Ticaret Savaşlarına Oyun Teorik Bir Yaklaşım: Türkiye-ABD Örneği. *Uluslararası Ekonomi Konferansı, Türkiye Ekonomi Kurumu*, 1-20.
- Aydın, A. (2015). Küresel Mücadele Politikaları: Orta Asya’da Rusya, ABD ve Çin. *Süleyman Demirel Üniversitesi Vizyoner Dergisi*, 6(13), 1-11.
- Aytekin, İ. ve Uçan, O. (2018). Ticaret Savaşları ve Korumacı Politikalar: Amerika Birleşik Devletleri ve Türkiye İlişkileri Bakımından Bir İnceleme. *Bitlis Eren Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 7(2), Aralık, 851-862.
- BBC Haber, (2018). [AB, Kanada ve Meksika’dan ABD’nin Ek Gümrük Vergisine Karşı Atak. Erişim Tarihi: 14 Mart 2020.](https://www.bbc.com/turkce/haberler-dunya-44327957)
<https://www.bbc.com/turkce/haberler-dunya-44327957>
- Beğen, Ş. (2007). Ülkemizde Damping ve Anti Damping Vergisi Uygulamasının İncelenmesi ve Değerlendirilmesi. Yüksek Lisans Tezi. Ankara: Gazi Üniversitesi. Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Bircan, M. B. (2016). Kur Savaşlarının Gelişimi ve Kur Savaşları Perspektifinden Türkiye. Yüksek Lisans Tezi. İstanbul: Marmara Üniversitesi. Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Bouët, A. ve Laborde, D. (2017), US Trade Wars with Emerging Countries in the 21st Century: Make America and Its Partners Lose Again, *International Food Policy Research Institute*, August, 1-62.
- Bown, C. P. (2017), Steel, Aluminum, Lumber, Solar: Trump’s Stealth Trade Protection, *Peterson Institute For International Economics*, June, 1-16.
- Bozacı, Ü. (2005). Dış Ticarete Tarife Dışı Engeller: Türkiye Avrupa Birliği Ticaretinden Örneklerle. Yüksek Lisans Tezi. Kayseri: Erciyes Üniversitesi. Sosyal Bilimler Enstitüsü.

- Bozkurt, C. (2011). Menşee Kavramı ve Menşee Kazanma Kriterlerinin İlgili Mevzuat Işığında Değerlendirilmesi, *İstanbul Serbest Muhasebeci Mali Müşavirler Odası, Mali Çözüm Dergisi*, Mart-Nisan, 149-160.
- Burtan Doğan, B. ve Kaya, M. (2018). Küresel Piyasalarda Finansal Serbestleşmenin Popüler Bir Yansıma Eksenini Olarak Ulusal Varlık Fonları. *Bitlis Eren Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Aralık, 7(2), 773-795.
- China Briefing, (2020). ABD-Çin Ticaret Savaşı: Bir Zaman Çizelgesi. <https://www.china-briefing.com/news/the-us-china-trade-war-a-timeline/>
Erişim Tarihi: 14 Haziran 2020.
- Coşmuş, B. (2019). Döviz Kuru Rejimleri ve Kur Savaşları: Türkiye ile Seçilmiş Ülke Karşılaştırmaları. Yüksek Lisans Tezi. Manisa: Celal Bayar Üniversitesi. Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Çekin, S.E. ve Nuroğlu, E. (2020). Ticaret Savaşlarının Uluslararası Ticaret ve Reel Ekonomiye Etkisi, *Uluslararası İktisadi ve İncelemeler Dergisi*, Ocak, (27), 73-90.
- Çelik, K. (2008). Uluslararası İktisat. (4. Baskı). Trabzon: Murathan Yayınevi
- Dalar, M. (2006). Dünya Ticaret Örgütü: Bağlantı Sorunu Açısından Bir Dönüşümün Analizi. *Uludağ Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 25(2), 125-157.
- Demir, R, A. (2019). Dış Ticarete Korumacılık ve Ülkelerin Gelişmişlik Düzeyine Etkileri. Yüksek Lisans Tezi. İzmir: Dokuz Eylül Üniversitesi. Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Devecioğlu, K. ve Yılmaz, M.E. (2016). Çin'in Yumuşak Güç Politikalarının Uluslararası Arenada Mevcut Durumu ve Geleceği, *Proceedings E-Book I: Political Science and International Relations*, 14-16 April, 517-528.

Durusoy, S. (2013). Krizin Orta ve Uzun Vadeli Yıkıcı etkisi: Yükselen Korumacılık, *International Conference on Eurasian Economies, Session 7B:Uluslararası Ticaret III*, 510-517.

Dünya Haber, (2018)._Trump talimatı verdi: Çin'e 200 milyar dolarlık vergi yürürlüğe giriyor. Erişim Tarihi: 13 Haziran 2020.
<https://www.dunya.com/finans/haberler/trump-talimati-verdi-cine-200-milyardolarlik-vergi-yururluge-giriyor-haberi-427868>

Economics, O. (2017). Understanding the US-China Trade Relationship, *The US-China Business Council*, Erişim Tarihi: 6 Haziran 2020,
<https://www.uschina.org/sites/default/files/Oxford%20Economics%20US%20Jobs%20and%20China%20Trade%20Report.pdf>

Edwards, S., (1993), “Openness, Trade Liberalization and Growth in Developing Countries”, *Journal of Economic Literature*, 31(3), September, 1358–1393.

Eğilmez, M. (2013)._Küresel Krizin Neresindeyiz?. Erişim Tarihi: 5 Mart 2020.
<http://www.mahfiegilmez.com/2013/04/kuresel-krizin-neresindeyiz.html>

Eğilmez, M. (2018). Korumacılık, Ticaret Savaşı ve ABD Türkiye Ticaret İlişkileri. Erişim Tarihi: 10 Temmuz 2020.
<http://www.mahfiegilmez.com/2018/08/korumacilk-ticaret-savas-ve-abd-turkiye.html>

Eker, A., Altay, A. ve Sakal, M. (1994). Maliye Politikası Teori İlkeler ve Yöntemler. Ankara: Takav Matbaacılık.

Eker, M, M. (1993). Çok Taraflı Ticaret Sistemi, Yeni Korumacılık ve Türkiye. Uzmanlık Tezi. T.C. Başbakanlık Devlet Planlama Teşkilatı. İktisadi Planlama Genel Müdürlüğü: Yıllık Programlar ve Finansman Dairesi.

Ekinci, A. (1997). Günümüzde Dünyada ve Türkiye’de Korumacılık Politikaları ve Uygulamaları. Doktora Tezi. Eskişehir: Anadolu Üniversitesi. Sosyal Bilimler Enstitüsü.

- Engin, N. (1992). Uluslararası Ticarette Korumacı Eğilimler. İstanbul: İTO Yayın. No: 1992-4.
- Ertürk, N. (2017). Ticaret Savaşları ve Dünya Ekonomisine Etkileri, *Fiscaoeconomia*, 1(2), 88-112.
- Euler Hermes Economic Research (2018), Trade Games, Trade Feud or Trade War?. Erişim Tarihi: 15 Mart 2020.
https://www.eulerhermes.com/content/dam/onemarketing/ehndbx/eulerhermes_com/en_gl/erd/newsimport/pdf/trade-games-feud-or-war-report-may18.pdf
- Evenett, S. J. ve Fritz J. (2017). Will Awe Trump Rules?. *The 21st Global Trade Alert Report, Cepr Press*, 1-124.
- Gençosmanoğlu, Ö, T. (2014). Uluslararası Ticarette Tarife Dışı Engeller ve Kullanım Kısıtları: Türkiye Örneği. Doktora Tezi. Ankara: Hacettepe Üniversitesi. Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Global Trade Alert, (2020). https://www.globaltradealert.org/country/222/affected-jurisdictions_42/period-from_empty/period-to_empty Erişim Tarihi: 2 Haziran 2020.
- Gücüm, K. (2018). Emperyalizmin Son Silahı: Ticaret Savaşları. *Teori*, Haziran, 66-78.
- Güneş, E. (2014). Yeni Yüzyıldaki Çin-Amerika Rekabeti, *Toplum ve Demokrasi Dergisi*, Mayıs-Aralık, 3(6-7), 175-188.
- Habertürk, (2018). ABD'ye 266 milyon dolarlık misilleme. <https://www.haberturk.com/abd-ye-266-milyon-dolarlik-misilleme-1973127-ekonomi> Erişim Tarihi: 9 Temmuz 2020.
- Hekim Yılmaz, D. (2020). From Protectionism to Trade Wars: Their Effects Observed Through Financial Markets, *Yönetim ve Ekonomik Araştırmaları dergisi*, 18(1), 1-19.

Hufbauer, G. ve Stephenson, S. (2009). Trade Policy in A Time of Crisis: Suggestions for Developing Countries, *Centre for Economic Policy Research, Policy Insight No:33*, 1-26.

Hürriyet Gazetesi, (2020). Türkiye-ABD Ticari İlişkileri İstikrarını Koruyor. Erişim Tarihi: 8 Temmuz 2020. <https://www.hurriyet.com.tr/ekonomi/turkiye-abd-ticari-iliskileri-istikrarini-koruyor-41423286>

Işık, N. (2013). Küresel Finansal Krizin Amerika Birleşik Devletleri ile Türkiye'nin Dış Ticareti Üzerindeki Etkileri, *Afyon Kocatepe Üniversitesi İİBF Dergisi*, 15(1), 199-240.

İntepe, Y. (2015). Dünyada Artan Korumacılık ve Türkiye'nin Dış Ticaret Politikası. Yüksek Lisans Tezi. Ankara: Gazi Üniversitesi. Sosyal Bilimler Enstitüsü.

İnternet Erişimi: <http://ab.gtb.gov.tr/uluslararasi-orgutler/dunya-ticaret-orgutu>. Erişim Tarihi: 12 Nisan 2020.

İnternet Erişimi: <http://itip.wto.org/goods/Forms/GraphView.aspx?period=y&scale=lg> Erişim Tarihi: 9 Mart 2020.

İnternet Erişimi: <http://www.mfa.gov.tr/turkiye-amerika-birlesik-devletleri-siyasi-iliskileri.tr.mfa> Erişim Tarihi: 8 Temmuz 2020.

İnternet Erişimi: <http://www.tuicakademi.org/cumhuriyetin-ilk-yillarinda-turkiye-ekonomisi/> Erişim Tarihi: 24 Temmuz 2020.

İnternet Erişimi: <https://data.worldbank.org/indicator/NY.GDP.MKTP.CD?view=chart> Erişim Tarihi: 4 Haziran 2020.

İnternet Erişimi: <https://tarihibilgi.org/merkantilizm-nedir/>. Erişim Tarihi: 17 Şubat 2020.

İnternet Erişimi: <https://ticaret.gov.tr/yurtdisi-teskilati/kuzey-amerika/abd/ulke-profil/dis-ticaret> Erişim Tarihi: 15 Mart 2020.

İnternet Erişimi: <https://www.ihracat.co/2018/03/abd-dis-ticaret-istatistikleri.html#more> Erişim Tarihi: 15 Mart 2020.

İnternet Erişimi: https://www.imf.org/external/datamapper/NGDP_RPCH@WEO/OEMDC/TUR/EURO/DA/ADVEC?year=2020 Erişim Tarihi: 25 Haziran 2020.

İnternet Erişimi: https://www.wto.org/english/thewto_e/whatis_e/tif_e/fact4_e.htm. Erişim Tarihi: 13 Nisan 2020.

İnternet Erişimi: www.globaltradealert.org Erişim Tarihi: 11 Temmuz 2020.
https://www.globaltradealert.org/country/222/affected-jurisdictions_213/period-from_20090101/period-to_20200626

İnternet Erişimi: www.globaltradealert.org. Erişim Tarihi: 5 Haziran 2020.

İnternet Erişimi: www.kenancelik.com/documents/uls4ornekbolum.pdf. Erişim Tarihi: 27 Şubat 2020.

İnternet Erişimi: www.ticaret.gov.tr Erişim Tarihi 9 Temmuz 2020.

İnternet Erişimi: www.trademap.org. Erişim Tarihi: 5 Haziran 2020.

İnternet Erişimi: https://www.ekodialog.com/uluslararasi_ekonomi/dis_ticarette_kisitl_amalar_tarifeler_kotalar.html. Erişim Tarihi: 11 Mart 2020.

İnternet Erişimi: <https://www.tobb.org.tr/Documents/yayinlar/ekonomik%20rapor.pdf> Erişim Tarihi: 3 Mart 2020.

İstikbal, D. (2019). Çin Ekonomisinde Dönüşüm ve Yeni Korumacılık.
<https://www.setav.org/cin-ekonomisinde-donusum-ve-yeni-korumacilik/>
Erişim Tarihi: 4 Haziran 2020.

Kaderli, Y. ve Küçükkaya, H. (2012). 2008 Dünya Finansal Krizi Sonrası Türkiye Ekonomisinde Yaşanan Gelişmelerin Bazı Ülkelerle Karşılaştırmalı Olarak İncelenmesi, *Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, (12), 85-96.

- Kai, K. (2012)._China's Excess of Capital: Causes and Consequences. Erişim Tarihi: 11 Haziran 2020. <https://www.nippon.com/en/in-depth/a01403/china%E2%80%99s-excess-of-capital-causes-and-consequences.html>
- Kalaycı, İ. (2011). 2008 Küresel Finans Krizi Sonrasında Dış Ticarete Korumacılık: Paradigma Kayması (mı?). *Maliye Dergisi*, Temmuz-Aralık, (161), 76-104.
- Kalaycıoğlu, S. (1991). Dış Ticarete Korumacılık ve Liberasyon Teori ve Dünyadaki Uygulamalar. İstanbul: Beta Basım Yayını.
- Kania, E. (2019)._Made in China 2025, Explained. Erişim Tarihi: 11 Haziran 2020. <https://thediplomat.com/2019/02/made-in-china-2025-explained/>
- Karagöz, F, M. (2019). Uluslararası Ticarete Tarife Dışı Engeller ve Tarife Dışı Engellerin Türkiye Uygulamaları. Yüksek Lisans Tezi. İstanbul: Marmara Üniversitesi. Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Karaş, G. (2018). Uluslararası Ticarete Mali Nitelikli Korumacılık Araçlarının Kullanımına Etki Eden Faktörlerin Belirlenmesi. Doktora Tezi. Bursa: Uludağ Üniversitesi. Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Kaya, M. (2016). Türkiye'de Cari Açık Sorunu ve Nedenleri, *Dicle Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 6(10), 51-75.
- Kaya, M. (2019). ABD-Çin Ticaret Savaşları ve Türkiye, *Türkiye Mesleki ve Sosyal Bilimler Dergisi*, Kasım, 1(2), 18-30.
- Kaya, M. ve Acul, G. (2018). Sınır Ticaretinin Ekonomik Etkileri Üzerine: Habur Sınır Kapısı Örneği. *Üç Ülkenin Kavşağında Uluslararası Silopi Sempozyumu*, 26-28 Ekim, 703-716.
- Kaymakcı, O., Avcı, N. ve şen, R. (2007). Uluslararası Ticarete Giriş Teori, Politika ve Uygulama. Ankara: Nobel Yayın Dağıtım.

- Keskin, H. (2019). Kur Savaşları Stratejisi. Erişim Tarihi: 14 Haziran 2020. <https://www.star.com.tr/acik-gorus/kur-savaslar-stratejisi-haber-1479048/>
- Khan, M, H. (2018). ABD Türkiye Ticaret Savaşı. Erişim Tarihi: 11 Temmuz 2020. <https://www.sde.org.tr/analysis/sd-analysis-us-turkey-trade-war-analizi-6860>
- Koçakoğlu, M, A. ve Özeydin, A. (2020). Yeni Korumacılık: Ticaret Savaşı mı? Küresel Liderlik Savaşı mı?. *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi*, Nisan, 19(74), 630-646.
- Köse, Ali. (2013). Uluslararası Ticarete Tarife Dışı Engeller: Anti Damping Vergilerinin ve İlave Gümrük Vergilerinin Türk Tekstil ve Hazır Giyim Sektörlerine Etkileri. Yüksek Lisans Tezi. İstanbul: İstanbul Üniversitesi. Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- KPMG, (2018). Trade Wars: There are No Winners. *KPMG Economics & Tax Centre*, Erişim Tarihi: 16 Haziran 2020. <https://assets.kpmg/content/dam/kpmg/au/pdf/2018/trade-wars-no-winners.pdf>
- Love, P. ve Lattimore R., (2009), International Trade – Free, Fair and Open?, OECD Insights, France: OECD Publishing. 1-197.
- Murray, J. ve Orlik, T. (2018). How Bad Could it Get? Counting the Cost of a Global Trade War. *Bloomberg Economic*, Erişim Tarihi: 16 Haziran 2020. <https://data.bloomberglp.com/professional/sites/10/201803-GlobalTradeCosts.pdf>
- Oktar, S. ve Dalyancı, L. (2010). Finansal Kriz Teorileri ve Türkiye Ekonomisinde 1990 Sonrası Finansal Krizler, *Marmara Üniversitesi İİBF Dergisi*, 29(2), 1-22.
- Özaslan, M. (2006). Türkiye’de Dışa Açılma Süreci ve Sanayinin Mekansal Dağılımında Değişimler. *IV Ulusal Coğrafya Sempozyumu: Avrupa Birliği*

Sürecindeki Türkiye’de Bölgesel Farklılıklar. Bildiri Metinleri Kitabı: Ankara. 265-287.

Özdemir, H. (1997). Pazarların Globalleşmesi Sürecinde Yeni Korumacılık Akımı ve Gümrük Birliği. İzmir: İzmir Ticaret Odası. Yayın No: 35.

Özdemir, Ü., Yiğit, G. ve Oral, M. (2016). Cumhuriyetten Günümüze Ekonomi Politikaları Bağlamında Türk Dış Ticaretinin Gelişimi. *Doğu Coğrafya Dergisi*, 21(35), 149-174.

Özden, A. ve Ersan, Ö. (2019). Türkiye’nin Dış Ticaret Performansı. *Ekonomik Araştırmalar Bölümü*, Mayıs, 1-13.

Özkaya, M.H., Bozduman, E.T. ve Yılmaz,H. (2019). Küresel Ticarete Yeni Korumacılık: Ticaret Savaşlarının Dünya ve Türkiye Ekonomisine Olası Yansımaları. *7th SCF International Conference on The Future of the European Union and Turkey-European Union Relations, 11-13 April*, 420-431.

Özlük, D. (2018). GATT ve Dünya Ticaret Örgütü’nün Uluslararası Politik Ekonomideki Rolü. *Turkish Studies*, 13(7). 367-381.

Özsoy, D. (2010). Tarife Dışı Engeller ve Türkiye-AB Gümrük Birliği Çerçevesinde Değerlendirilmesi. Yüksek Lisans Tezi. Ankara: Hacettepe Üniversitesi. Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Öztürk, S. ve Gövdere, B. (2010). Küresel Finansal Kriz ve Türkiye Ekonomisine Etkileri, *Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 15(1), 377-397.

Parıltı, H. (2013). “Uluslararası Ticarete Korumacılık ve 2008 Krizi”, *Üçüncü Sektör Sosyal Ekonomi*, 48(2). 90-123.

Pınar, Ö. ve Uzunoğlu, H. (2013). Dünyada Kur Savaşları Alarmı, *AR-GE Bülten*, Haziran, 3-9.

- Romya, K. (2018)._Kur ve Ticaret Savaşlarının Etkisinde Yaklaşan Finansal Fırtına. [Erişim Tarihi: 14 Haziran 2020. http://ankaenstitusu.com/kur-ve-ticaret-savaslarinin-etkisinde-yaklasan-finansal-firtina-bolum-3-kur-savaslari](http://ankaenstitusu.com/kur-ve-ticaret-savaslarinin-etkisinde-yaklasan-finansal-firtina-bolum-3-kur-savaslari)
- Seyidoğlu, H. (2003). Uluslararası İktisat. (15. Baskı). İstanbul: Güzem Can Yayınları.
- Seyidoğlu, H. (2009). Uluslararası İktisat Teori Politika ve Uygulama. (17. Baskı). İstanbul: Güzem Can Yayınları.
- Seymen, D, A. (2000). Dış Ticarete Yeni Korumacı Eğilimler ve Türk Dış Ticareti Açısından Değerlendirilmesi. Doktora Tezi. İzmir: Dokuz Eylül Üniversitesi. Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Şahin, M. (2019). Günümüz Ticaret Savaşlarında Gümrük Vergilerinin Yeri ve Önemi. *Mali Çözüm Dergisi*, Mart-Nisan, 29(152), 91-114.
- Şen, H. ve Çalışkan, A. (2009). Mortgage Kaynaklı Küresel Kriz ve Türkiye Ekonomisine Muhtemel Yansımaları. *Kamuda Sosyal Politika*, 3(8), 11-18.
- Şimşek, O. (2016). Çin Küreselleşmesinin Siyasal İktisadı: Devlet Mülkiyetli Şirketler Üzerinden Bir İnceleme, *Political Economy of Globalization: Financialization and Crises*, 103-113.
- Takım, A. (2011). Türkiye’de 1960-1980 Yılları Arasında Uygulanan Kalkınma Planlarında Maliye Politikaları. *Maliye Dergisi*, (160), Ocak-Haziran, 154-176.
- Tanas Karagöl, E. (2013). Ak Parti Dönemi Türkiye Ekonomisi. *Seta Raporu*. 1-104.
- Taşöz Düşündere, A. (2018). Amerika’nın Demir-Çelik ve Alüminyum İthalatına Getirdiği Gümrük Vergileri, Türkiye’yi Nasıl Etkiler?. *Türkiye Ekonomi Politikaları Araştırma Vakfı, Tepav*, Mart, 1-6.
- Tekbaş, M. ve Yıldırım, M. (2016). G-8 Ülkelerinde Yeni Korumacılık Politikaları, *Sosyal Bilimler Dergisi*, Aralık, 3(9), 456-479.

- The Guardian, (1999). The Banana Wars Explained. <https://www.theguardian.com/world/1999/mar/05/eu.wto3> Erişim Tarihi: 9 Temmuz 2020.
- Tuncer, S. (1994). Korumacılık Teori ve Uygulama, *Maliye Araştırma Merkezi Konferansları*, (36), 238-266.
- Ünay, S. (2019). Ticaret Savaşları ve Küresel Sistemin Geleceği. Erişim Tarihi: 8 Temmuz 2020. <https://www.aa.com.tr/tr/analiz/ticaret-savaslari-ve-kuresel-sistemin-gelecegi/1562155>
- Ünay, S. ve Dilek, Ş. (2018). Yeni Korumacılık ve Ticaret Savaşları, *Analiz Setav*, Ocak, (228), 1-28.
- Varlıca, U. (2008). Türkiye'nin AB ile Ticaretinde Tarife Dışı Engeller ve Dış Ticaret Üzerine Etkileri. Yüksek Lisans Tezi. Sakarya: Sakarya Üniversitesi. Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- World Trade Organization Graps Over Time. *Measures Initiated and in Force*, Erişim Tarihi: 1 Temmuz 2020. <http://itip.wto.org/goods/Forms/GraphView.aspx?period=y&scale=lg>
- World Trade Organization, The General Agreement on Tariffs and Trade (GATT 1947), *Legal Texts: GATT 1947 Article VII: Valuation for Customs Purposes*. Erişim Tarihi: 10 Mart 2020. https://www.wto.org/english/docs_e/legal_e/gatt47_01_e.htm#articleVII
- World Trade Organization, The General Agreement on Tariffs and Trade (GATT 1947), *Legal Texts: GATT 1947 Article I X: Marks of Origin*, Erişim Tarihi: 10 Mart 2020. https://www.wto.org/english/docs_e/legal_e/gatt47_01_e.htm#articleIX.
- Yılmaz, S.S., Özdemir, M.G. ve Genç, Ü. (2019). ABD-Çin Ticaret Savaşları, *Ubak Uluslararası Bilimler Akademisi: Sosyal Bilimler Kongre Kitabı*, 297-316.

Yolchuyev, R. (2016). Uluslararası Ticaret Düzenlenmesi Bağlamında Dünya Ticaret Örgütü Kurallarının ve Sözleşmelerinin İncelenmesi ve Türkiye İçin Değerlendirme. Yüksek Lisans Tezi. İstanbul: İstanbul Ticaret Üniversitesi. Ticari Bilimler Enstitüsü.

Yurdakul, H. (2015). 2008 Küresel Ekonomik Krizi ve Türkiye'ye Etkisi. Erişim Tarihi: 24 Haziran 2020. <http://sahipkiran.org/2015/01/12/kuresel-ekonomik-kriz/>

